

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

SEYYİD KUTUP VE İZZET DERVEZE’NİN
TEFSİRLERİNDE MEKKİ VE MEDENİ SURELER
BAĞLAMINDA KUR’AN KISSALARI

Yüksek Lisans Tezi

Büşra MUTLU

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hatice ŞAHİN AYNUR

Samsun, 2019

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

SEYYİD KUTUP VE İZZET DERVEZE’NİN
TEFSİRLERİNDE MEKKİ VE MEDENİ SURELER
BAĞLAMINDA KUR’AN KISSALARI

Yüksek Lisans Tezi

Büşra MUTLU

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hatice ŞAHİN AYNUR

Samsun, 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım yüksek lisans tezinin, bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım klavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

27.08.2019

Büşra MUTLU

ÖZET

SEYYİD KUTUP VE İZZET DERVEZE’NİN TEFSİRLERİNDE MEKKİ VE MEDENİ SURELER BAĞLAMINDA KUR’AN KISSALARI

Büşra MUTLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ağustos/2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hatice ŞAHİN AYNUR

Kur’ân, insanların hem dünyada hem de ahirette mutlu olabilmeleri için mesajlarını onlara bildirmiştir. Bu mesajlarını en güzel ve en etkileyici biçimde insanlara iletirken çeşitli metotlar kullanmıştır. Bu metotlardan biri de kıssalardır. Kur’ân’da peygamber ve geçmiş milletlerin kıssalarına çok fazla değinilmiştir.

Kur’ân, yapısı itibariyle evrensel bir kitap olduğu için mesajı tüm çağlara hitap etmektedir. Bu nedenle Kur’ân’da bulunan kıssalar, kavimler için birer hidayet vasıtası iken vahyin nâzil olduğu dönemdeki insanlar ve gelecek nesiller için ders ve ibret alma, öğüt verme, hatırlatma ve uyarı amacını taşımaktadır.

Geçmişten günümüze müfessirlerin kıssalar hakkındaki düşünceleri farklı farklı olmuştur. Tezde Seyyid Kutub’un *fî Zılâli’l-Kur’ân*’ında ve Muhammed İzzet Derveze’nin *et-Tefsîru’l-Hadîs* adlı tefsirlerinde Kur’ân kıssaları incelendi. İlk olarak kıssa kavramının etimolojik yapısı, Kur’ân kıssalarının mahiyeti ardından Seyyid Kutup ve Muhammed İzzet Derveze’nin hayatları, ilmî kişilikleri, tefsirleri ve tefsir metodları ele alındı. Daha sonra *fî Zılâli’l-Kur’ân* ve *et-Tefsîru’l-Hadîs* tefsirlerindeki Kur’ân kıssaları mukayese edilerek analizi yapıldı.

Anahtar Sözcükler: fî Zılâli’l-Kur’ân 1, et-Tefsîru’l-Hadîs 2, Mukayese 3, Analiz 4, Kur’ân Kıssaları 5.

ABSTRACT

THE PARABLES OF THE QUR'AN IN THE COMMENTARIES OF SAYYID QUTUP AND IZZET DARWAZA IN THE CONTEXT OF MAKKI AND MEDANI SURAS

Büşra MUTLU

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Basic Islamic Sciences, M.A., Agust/2019

Advisor: Asst. Porf. Hatice ŞAHİN AYNUR

The Qur'an informs people their messages so that they can be happy both in the world and in the hereafter. It uses a various methods conveying these messages to people in the most beautiful and most impressive way. One of these methods is the parables. In the Qur'an, the parables of prophets and past nations are mentioned too much.

Because of the Qur'an is a universal book in its structure, its message addresses to all ages. For this reason, while the parables in the Qur'an are a means of guidance for the tribes, they have aims of taking lessons and preaching, giving advice, reminding and warning for people at the time of revelation and future generations.

From the past to the present, the opinions of the commentators about the stories have been different. In the study, I examined basically the parables of the Qur'an in the work of Sayyid Qutup's *fi Zılâli'l Qur'an* and Muhammad Izzet Darwaza's *et-Tafsîru'l-Hadith*, at the same time I have also mentioned different commentators. Firstly, I mentioned etymological structure of the concept parable (*qıssa*), the nature of the parables (*qıssa*) of the Qur'an, afterward the life of Sayyid Qutup and Izzet Darwaza, their scholarly personality, their tafsir, and the method of their tafsirs. Then, I made an analysize comparing the parables of the Qur'an in the *fi Zılâli'l-Qur'an* and *Tafsiru'l-Hadith*.

Keywords: *fi Zılâli'l-Qur'an* 1, *Tafsîru'l-Hadith* 2, Comparison 3, Analysis 4, The parables of the Qur'an 5.

ÖN SÖZ

Dinî ilimlerinin en önemli kaynağı Kur'ân'dır. Kur'ân, Yüce Allah (c.c.) tarafından Hz. Muhammed'e Cebrail vasıtasıyla yirmi üç yılda indirilmiş son ilahi kitaptır. Kur'ân iman edenler için bir rehber konumundadır. Ayrıca Kur'ân, son ilahi kitap olduğu için ondan sonra artık ne bir peygamber ne de bir kitap gelmeyecektir. Dolayısıyla tüm insanlığa hitap eden evrensel bir kitaptır.

Kur'ân'ın önemli bir bölümünün kıssalardan oluştuğu bir gerçektir. Kur'ân kıssaları; Kur'ân'ın temel gayesi olan insanları doğru yola iletmek, onlara Allah'ı (c.c.) ve ahireti tanıtmak, adaleti sağlamak ve bu şekilde insanları hem dünyada hem de ahirette mutluluğa kavuşturmak gayesiyle zikredilmişlerdir. Dolayısıyla Kur'ân, insanlığa hangi gayelerle gönderilmişse, Kur'ân'ın en önemli anlatım şekillerinden birisi olan kıssaların da Kur'ân'da zikrediliş gayesi aynıdır. Öyleyse Kur'ân'ın mesajını en doğru şekilde anlayıp hayata geçirebilmek için, Kur'ân'ın muhtevasında önemli bir hacmi kaplayan kıssalar ile verilmek istenen mesajları anlamak gerekmektedir.

Yüce Allah (c.c) “Andolsun ki onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır.”¹ buyurmasıyla kıssaların en temel özelliğini vurgulamıştır. Bu tezin de akıl sahipleri için ibretler ortaya koymasını temenni etmekteyiz.

Tezimizin her aşamasında rehberlikte bulunarak ilgi ve desteğini esirgemeyen, görüş ve tenkitlerinden yararlandığım, hem hafızlık hem de danışman hocam olan değerli Dr. Öğr. Üyesi Hatice Şahin Aynur'a en içten şükranlarımı arz etmeyi bir borç bilirim.

Büşra MUTLU

Samsun, 2019

¹ Yûsuf, 12/111.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖN SÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE, MÜFESSİRLERİN HAYATLARI VE TEFSİR	
METOTLARI	
1.1. Kıssa Kavramının Etimolojik Yapısı	3
1.1.1. Kıssa Kavramının Lügavî Anlamı	3
1.1.2. Kıssa Kavramının İstilahî Anlamı	3
1.2. “Kıssa” İle İlgili Kavramlar	4
1.2.1. Nebe’ Kavramı.....	4
1.2.2. Hadîs Kavramı	6
1.2.3. Mesel Kavramı.....	6
1.2.4. Üstûre- Esâtir	7
1.3. Kur’ân Kıssalarının Mahiyeti	8
1.3.1. Mekkî Sûrelerde Kıssalar.....	8
1.3.2. Medenî Sûrelerde Kıssalar.....	10
1.4. Müfessirlerin Hayatları ve Tefsir Metodları.....	11

1.4.1. Seyyid Kutub'un Hayatı, İlmî Kişiliği, Eserleri, Tefsiri ve Tefsir Metodu	11
1.4.1.1. Seyyid Kutub'un Hayatı	11
1.4.1.2. Seyyid Kutub'un İlmî Kişiliği ve Eserleri	12
1.4.1.3. Seyyid Kutub'un Tefsiri ve Tefsir Metodu	13
1.4.2. Muhammed İzzet Derveze'nin Hayatı ve Tefsir Metodu	14
1.4.2.1. Muhammed İzzet Derveze'nin Hayatı	15
1.4.2.2. Muhammed İzzet Derveze'nin İlmî Kişiliği ve Eserleri	16
1.4.2.3. Muhammed İzzet Derveze'nin Tefsiri ve Tefsir Metodu	17

İKİNCİ BÖLÜM

SEYYİD KUTUP VE İZZET DERVEZE'NİN TEFSİRLERİNDE MEKKİ VE MEDENİ SURELER BAĞLAMINDA KUR'AN KISSALARI

2.1. Mekkî Sûrelerde Seyyid Kutup ve İzzet Derveze'nin Tefsirleri Bağlamında Kur'ân Kıssaları	19
2.1.1. Peygamber Kıssaları	19
2.1.1.1. Hz. İdrîs ve Yüce Konumun Bahşedilmesi	19
2.1.1.2. Hz. Nûh'un Tevhid Mücadelesi	20
2.1.1.3. Hz. Hûd ve Güç ve Saltanatları ile Büyüklenen Âd Kavmi	24
2.1.1.4. Hz. Sâlih ve Allah'a Meydan Okuyan Semûd Kavmi	26
2.1.1.5. Hz. İbrâhîm ve İnsan Fıtratı	29
2.1.1.6. Hz. Lût ve Ahlâkî Zaaflarıyla Lût Kavmi	30
2.1.1.7. Hz. İsmâîl ve Teslimiyet	31
2.1.1.8. Hz. İshâk ve Müjdelenen Evlat	33
2.1.1.9. Hz. Ya'kûb ve Erdemli Kul	34
2.1.1.10. Hz. Yûsuf ve İffet Abidesi	35
2.1.1.11. Hz. Eyyûb ve Sabır	39
2.1.1.12. Hz. Şu'ayb ve Ölçü ve Tartıda Haksızlık Yapan Eyke Kavmi	41

2.1.1.13. Hz. Mûsâ, Hz. Harun ve İsrailoğulları	42
2.1.1.14. Hz. Dâvûd ve Hükümdarlık	45
2.1.1.15. Hz. Süleyman: Kral ve Hikmet Peygamberi	47
2.1.1.16. Hz. İlyâs ve Erdemli Kul.....	51
2.1.1.17. Hz. Elyesa Kıssası.....	52
2.1.1.18. Hz. Yûnus ve Tevbe.....	53
2.1.1.19. Hz. Zekeriyâ ve İlahi Rahmet	54
2.1.1.20. Hz. Yahyâ ve Bilgelik Bahşedilmesi	55
2.1.2. Salih Kulların Kıssaları.....	57
2.1.2.1. Hz. Zülkipl ve Salih Kul.....	57
2.1.2.2. Hz. Lokmân ve Dinin Özünü Oluşturan Nasihatlar	58
2.1.2.3. Hz. Zülkarneyn ve Ye'cüc ve Me'cüc	60
2.1.2.4. Hz. Âdem'in İki Oğlunun Kıssası.....	61
2.1.3. Diğer Kişi ve Topluluk Kıssaları.....	63
2.1.3.1. Ashâb-ı Kehf Kıssası	63
2.1.3.2. Ashâbü'l-Karye Kıssası	67
2.1.3.3. Eyke Halkı Kıssası	68
2.1.3.4. Tübba' Kavmi Kıssası.....	69
2.1.3.5. Ress Halkı ve Kıssası.....	70
2.1.3.6. Sebeliler Kıssası.....	71
2.1.3.7. Ashâbü'l-Uhdûd Kıssası	72
2.1.3.8. Bahçe Sahipleri Kıssası.....	73
2.1.3.9. Ashâb-ı Fîl Kıssası	75
2.2. Medenî Sûrelerde Seyyit Kutup ve Muhammed İzzet Derveze'nin Tefsirleri Bağlamında Kur'ân Kıssaları	76
2.2.1. Hz. Âdem Kıssaları.....	76

2.2.2. Hz. İsa ve Allah'tan Bir Kelime	80
2.2.3. Hz. Üzeyr: Yahudilerin Allah'a İsnat Ettikleri Peygamber	82
2.2.4. Hz. Meryem ve Allah'a (c.c.) Adanan Kul	83
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	87
ÖZ GEÇMİŞ	93

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
c.c.	: Celle Celalühü
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
OMÜİFD	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ö.	: Ölüm tarihi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan sayfaya
s.a.s.	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik Eden
ty.	: Tarih yok
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
y.y.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Kur'ân'ı tefsir eden kişi doğduğu andan itibaren beraberinde getirdiği bir takım düşüncelerle ona yaklaşmaktadır. Aldığı eğitim, yaşadığı coğrafya, konuştuğu dil kişide değiştirilmez özellikler olduğundan tefsir yaparken bunları bir kenara bırakması mümkün görünmemektedir. Bu nedenle her müfessirin tefsiri insanlara farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Bu bağlamda tezimize konu olan Kur'ân müfessirlerinden Seyyid Kutup, çok küçük yaştan itibaren İslâmî ilimlerle tanışmış olduğundan Kur'ân'la irtibatı fazla olmuştur. Çalışmalarını ilk etapta Kur'ân'ın edebi i'câzı üzerinde yoğunlaştırırken daha sonra Kur'ân'dan ilham alarak hazırladığı makalelerini *fi Zılâli'l-Kur'ân* başlığı altında ele almıştır. Aynı zamanda makalelerinde kullandığı metotla Kur'ân'ı tefsir etmeye başlamıştır.

Tezimize konu olan diğer Kur'ân müfessiri olan Muhammed İzzet Derveze'dir. Müfessirin Kur'ân'a ilgisi Suriye'de tutuklu kaldığı yıllarda başlamıştır. Suriye'de tutuklu kalması ona Kur'ân üzerinde düşünme ve okuma fırsatı sağlamıştır. Bu süre zarfında üç tane kitap kaleme almıştır. Derveze, Kur'ân'ı nüzûl sırasına göre tefsir eden ilk müfessirdir. Tefsirinin ilk müsveddelerini Türkiye'de sürgün olduğu yıllarda İstanbul ve Bursa kütüphanelerinden istifade ederek yazmıştır.

Bu tezde, tefsir alanında Seyyid Kutub'un *fi Zılâli'l-Kur'ân* ve Muhammed İzzet Derveze'nin *et-Tefsîru'l-Hadis* adlı tefsirlerinde Mekkî ve Medenî Sûreler Bağlamında Kur'ân Kıssaları konusu incelendi. Bu konuyu tercih etmemizin sebebi; daha önce Seyyid Kutup ve Muhammed İzzet Derveze'nin tefsirleri, karşılaştırmalı olarak çalışılmadığı için bu konu çalışıldı.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Tezin amacı, modern müfessirlerden Seyyid Kutup ve Muhammed İzzet Derveze'nin tefsirlerinde Kur'ân kıssalarını mukayese etmektir.

Kur'ân'ın en etkileyici anlatım metotlarından biri olan kıssalar, kimi müfessire göre Kur'ân'ın üçte birini kapsarken kimine göre Kur'ân'ın üçte ikisini ihtiva etmektedir. Kur'ân'da yirmi beş peygamber kıssası, altı salih kullara ait kıssa ve diğer topluluklara ait dokuz kıssa aktarılmaktadır. Kur'ân'da birçok yerde aktarılan

aynı kıssalar vardır. Fakat her anlatıldığı yerde detaya ait farklılıkları aynı değildir.

Kıssalar, Kur'ân'da bin altı yüz civarı âyette yoğun bir biçimde ele alınmış olup Kur'ân'ın önemli bölümünü ihtiva etmektedir. Ayrıca kıssalar İslâm'a inanan insanları müjdeleme, inanmayanları uyarma, terbiye etme, haber verme, güzel ahlaki tanıma, akide ve ibadetlerin esasını bildirme açısından önemlidir.

3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmamız genel olarak bir tespit ve tahlil çalışması olacağı için yapmayı planladığımız ilk iş, ilgili âyetleri baştan sona tarayarak konumuzla ilgili kısımları tespit etmektir. İlgili âyetleri Seyyid Kutub'un (ö. 1966) *fi Zılâli'l-Kur'ân*'ında ve Muhammed İzzet Derveze'nin (ö.1984) *et-Tefsîru'l-Hadîs*'inde mukayeseli olarak tahlil etmeyi planlamaktayız.

Tezimizin ana kaynaklarını *fi Zılâli'l-Kur'ân* ve *et-Tefsîru'l-Hadîs* adlı tefsirler oluşturmaktadır. Bu tefsirlerin yanında Taberî'nin (ö. 310/923) *Câmiu'l-Beyân*'ına, ez-Zemahşerî'nin (ö. 538/1143) *el-Keşşâf*'ına, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*'ine, İbn Manzûr'un (ö.711/1311) *Lisânü'l-Arab*'ına ve er-Râğıb el-İsfehânî'nin (ö. 502) *el-Müfredat*'ına yeri geldikçe başvurulmuştur. Ayrıca kıssa konusunda yazılmış güncel makalelerden, tezlerden ve T.D.V. İslâm Ansiklopedisinin ilgili maddelerinden istifade edilmiştir.

Araştırma konumuz iki bölüm halinde belirli başlıklara ayrıldı. Birinci bölümde kıssa kavramının etimolojik yapısı ve Kur'ân kıssalarının mahiyeti üzerinde durulduktan sonra Seyyid Kutub ve Muhammed İzzet Derveze'nin hayatları, ilmî kişilikleri, tefsirleri ve tefsir metodları ele alındı.

İkinci bölümde ise Seyyid Kutub'un *fi Zılâli'l-Kur'ân*'ında ve Muhammed İzzet Derveze'nin *et-Tefsîru'l-Hadîs* adlı tefsirlerinde Kur'ân kıssaları mukayese edildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE, MÜFESSİRLERİN HAYATLARI VE TEFSİR METOTLARI

Tezimizin bu bölümünde kıssa kavramının etimolojik yapısı ve müfessirlerin hayatları, ilmî kişilikleri, eserleri, tefsirleri ve tefsir metotları ele alınacaktır.

1.1. Kıssa Kavramının Etimolojik Yapısı

1.1.1. Kıssa Kavramının Lügavî Anlamı

“Kıssa” kavramı “قَصَصَ” kökünden türemektedir. “قَصَّ” kelimesi sözlükte, “anlatmak, haber vermek, nakletmek, bir kişinin izini sürmek, takip etmek, bir öğretiyi, fikri, bilgiyi başkalarına ulaştırmak”² gibi manalara gelmektedir. “قَصَّ” ve “قِصَاصٌ” kavramaları ise “hayvanın gebeliğinin belli olması, katili öldürmek, ödemek, takas etmek, saç ve sakalı kesmek, kısaltmak”³ gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

“Kıssa” kavramı, isim olarak kullanıldığında farklı, fiil olarak kullanıldığında ise farklı manaları içinde barındırmaktadır. İsim olarak kullanıldığında geçmiş milletlerin başından geçen sosyal tecrübeleri kapsamına alırken fiil olarak kullanıldığında ise öğretim manasına gelmektedir.⁴

1.1.2. Kıssa Kavramının İstilahî Anlamı

İstilahtaki manası ise insanların ibret ve ders alarak hidayete ulaşmalarını sağlamak amacıyla çoğunlukla zaman ve mekandan soyutlanmış önceki toplumlarla ilgili olarak Kur’ân’da anlatılan olaylara kıssa denilmektedir.⁵

Kıssalar, geçmişe dair haberler olarak bilinmesinin yanı sıra şöyle de açıklanabilir: Yalan olma ihtimali olmayan ve hayalin karışması mümkün olmayacak bir tarzda, tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş veya bazı izleri insanlığın

² İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-'Arab*, C. VI, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1900, s. 252.

75; Kehf, 18/64; Kasas, 28/11.

³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. VII, s. 387; Mehmet Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 684; Bayraktar Bayraklı, “Kur’ân-ı Kerîm’de Öğretim Kavramı ve Vahiy”, *Diyanet İlmî Dergi*, 27/4, 1991, s. 164.

⁴ Bayraklı, “Kur’ân-ı Kerîm’de Öğretim Kavramı ve Vahiy”, s. 165.

⁵ Şehmus Demir, *Mitoloji, Kur’ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınları, İstanbul 2003, s. 73.

hafızalarında varlığını koruyabilmiş hadiselerin; muhataplara, olaylara adeta yeniden bir canlılık verilerek anlatılmasıdır.⁶

“Kıssa” kavramının “iz sürmek, takip etmek” manası, Kur’ân’da iki âyette zikredilmektedir. Mûsâ: “İşte aradığımız o idi, dedi. Hemen izlerinin üzerinde geri döndüler.”⁷ Mûsâ’nın annesi, kız kardeşine “onu izle” dedi.”⁸ âyetlerinde bu kullanımı görmekteyiz. Kavramın, “bildirmek, nakletmek, anlatmak” manalarına ise Kur’ân’da on yedi âyette yer verilmektedir.⁹ Bu bağlamda “Sana anlattıklarımızı, daha önce Yahudi olanlara da haram kılmıştık.”¹⁰ “Ey Muhammed! Biz, sana, bu Kur’ân’ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz”¹¹ gibi âyetler birkaçını teşkil etmektedir. “Kıssa” kavramının “bir şeyi makasla kesmek, kırmak” anlamına ise Kur’ân’da yer verilmemektedir. “Ödeşmek, bir şeye aynıyla karşılık vermek” manaları Kur’ân’da dört yerde geçmektedir.¹² Bu bağlamda “Ey iman edenler öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı.”¹³ âyeti güzel bir örnek teşkil etmektedir.

1.2. “Kıssa” İle İlgili Kavramlar

1.2.1. Nebe’ Kavramı

“نَبَأٌ” kavramı lügatte “haber, büyük fayda sağlayan, kendisiyle ilim veya zann-ı galip oluşan haber”¹⁴ anlamındadır. Bu itibarla mutlak habere, bu üç unsuru kapsamadığı müddetçe “نَبَأٌ” denmez.¹⁵ Bu çerçevede “نَبَأٌ” kelimesinin kök yapısında bulunan anlamlar açısından Kur’ân kıssalarına bakıldığında, kıssaların yalandan berî ve tevatür özelliğine sahip olması gerekmektedir.¹⁶

⁶ Demir, *Mitoloji, Kur’ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s. 46.

⁷ Kehf, 18/64.

⁸ Kasas, 28/11.

⁹ En’âm, 6/57-130; Yûsuf, 12/5-111; Nisâ, 4/164; Hûd, 11/100-120; A ‘râf, 7/7-35-101-176; Kehf, 18/13; Tâhâ, 20/99; Mü’min, 40/78; Kasas, 28/25.

¹⁰ Nahl, 16/118.

¹¹ Yûsuf, 12/3.

¹² Bakara, 2/179-194; Mâide, 5/45.

¹³ Bakara, 2/178.

¹⁴ Râğıp, Hüseyin b. Muhammed b. el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur’ân*, Yusuf Türker (thk.), PınarYayıncıları, İstanbul 2007, ss. 938-939.

¹⁵ İsfehânî, *Müfredât*, s. 939.

¹⁶ İdris Şengül, “Kur’ân Kıssalarının Tarihi Değeri”, *IV. Kur’ân Haftası Sempozyumu*, Ankara, 17-18 Ocak 1998, s. 177.

“نَبَأٌ” kelimesi lügatta, “bir yerden bir mekândan çıkıp başka bir yere veya mekâna gelmek” anlamına geldiği gibi “insanların karşısına çıkıp gelmek”¹⁷ manasında da kullanılmaktadır. Çünkü nebe’ yani haberde, bir yerden başka bir yere ulaşma özelliği vardır.¹⁸ Peygamberlere nebî denilmesi bu bakımdan önemlidir. Çünkü onlar da Allah’tan (c.c.) aldıkları vahyi insanlara ulaştırmaktadır. Nebîler de, keskin ve akl-ı selim kimseleri ikna ederek, onları rahata ve huzura erdirecek haberler bildirmişlerdir.¹⁹

Kur’ân’da “نَبَأٌ” kelimesi tekil olarak on dört sûrede on yedi defa geçmektedir.²⁰ “نَبَأٌ” kelimesinin çoğulu “أَنْبَاءٌ” dır. Çoğul olarak ise Kur’ân’da on sûrede on iki defa geçmektedir.²¹ Kur’ân’da nebe’ kelimesi genel itibariyle haber anlamında kullanılmaktadır. Bu meyanda “(Ey Muhammed!) Sana geçmişin haberlerinden bir kısmını böylece anlatıyoruz.”²² “Ey iman edenler! Size bir fasık haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın.”²³ gibi âyetler örnek verilebilir.

Kur’ân’da bazı toplumlar ve peygamberlerle ilgili haberler “enbâu’l-gayb” tamlamasıyla kullanılmaktadır. Bu bağlamda “İşte bu kıssa, ğayb haberlerindedir. Onu, sana, vahiy yolu ile bildiriyoruz.”²⁴ “İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Bundan önce onları ne sen biliyordun, ne de kavmin.”²⁵ âyetlerini zikredebiliriz.

Kur’ân’da nebe’ ve haber kelimeleri “geçmişteki olayları anlatmak” anlamında kullanılmakla birlikte aralarında şöyle bir nüans vardır: Nebe’, insanlara tarihin derinliklerinde gizlenen olayları anlatmak anlamında; haber kelimesi ise yakın tarihte meydana gelen ve henüz izleri silinmemiş olayları anlatmak manasında

¹⁷ Mustafa Öztürk, *Kur’ân Kıssalarının Mahiyeti*, Kuramer Yayınları, İstanbul 2016, s. 35.

¹⁸ Öztürk, *Kur’ân Kıssalarının Mahiyeti*, s. 35.

¹⁹ İsfehânî, *Müfredât*, s. 1417.

²⁰ Mâide 5/27; En’âm, 6/34, 67; A’râf 7/175, Tevbe 9/70; Yûnus 10/71; İbrâhîm 14/9; Kehf 18/13; Şu’arâ 26/69; Neml 27/22; Kasas 28/3; Sâd 38/ 21, 67, 88; Hucurât 49/6; Teğâbün 64/5; Nebe’, 78/2.

²¹ Âl-i İmrân 3/44; En’âm 6/5; A’râf 7/101, Hûd 11/49, 100,120, Yûsuf 12/102; Tâhâ 20/99; Şu’arâ, 26/6; Kasas, 28/66; Ahzâb 33/20; Kamer 54/4.

²² Tâhâ, 20/99.

²³ Hucurât, 49/6.

²⁴ Yûsuf, 12/102.

²⁵ Hûd, 11/49.

kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Kur’ân’da daha çok haber kelimesi kullanılmıştır.²⁶

1.2.2. Hadîs Kavramı

“حَدَّثَ” kelimesi fiil olarak “yeni olmak, bir nesnenin yok iken sonradan var olma durumu, bir şeyi icat etmek, pasını silip cilalamak, büyük abdest bozmak”²⁷ gibi manalara gelmektedir. Ayrıca fiilin “حَدَّثَ” kalıbı ise “konuşmak, rivayet etmek, haber vermek”²⁸ anlamları da vardır. “حَدِيثٌ” kalıbı da kavramlaşarak özel bir kullanımla “haber ve Hz. Peygamber’in sözleri”²⁹ anlamına gelmektedir.

Kur’ân’da ki kullanımına bakıldığında ise hadîs kelimesi; “anlatmak, ortaya çıkarmak ve haber vermek,³⁰ anmak,³¹ açıklamak,³² çıkarmak”³³ gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca Hz. Mûsâ,³⁴ Firavun ve Semûd³⁵ kavminin kıssa ve haberlerini aktarmak için hadîs kelimesi kullanılmıştır.

Bir olay etrafında birbirini takip eden ve uzun uzadıya anlatılan haberler “kasas” olarak nitelenmektedir. Ancak birbirini takip eden olaylar olabileceği gibi birbirinden tamamen farklı olaylar ise hadîs olarak nitelenmektedir.³⁶

1.2.3. Mesel Kavramı

“مَثَلٌ” kelimesi sözlükte, “örnek, örnek vermek, benzemek” gibi manalara gelmektedir.³⁷ Kur’ân’da ise “örnek,³⁸ tabiat, durum,³⁹ benzer,⁴⁰ özellik, nitelik”⁴¹ gibi farklı manalarda kullanılmaktadır. Bu bağlamda “Ey Muhammed onlara, o memleket halkını örnek ver.”⁴² “Şüphesiz Allah (c.c.) katında İsâ’nın durumu,

²⁶ İdris Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, Işık Yayınları, İzmir 1994, ss. 52-56.

²⁷ İsfehânî, *Müfredât*, s. 108.

²⁸ İsfehânî, *Müfredât*, s.108.

²⁹ İsfehânî, *Müfredât*, s. 109.

³⁰ Zilzâl, 99/4.

³¹ Duhâ, 93/11.

³² Kehf, 18/70.

³³ Talâk, 65/1.

³⁴ Tâhâ, 20/9; Naziât, 79/15.

³⁵ Burûc, 85/17.

³⁶ Öztürk, *Kur’ân Kıssalarının Mahiyeti*, s. 34.

³⁷ İbn Manzûr, *Lisanü’l-‘Arab*, C. XIV, s. 17-20.

³⁸ Yâsîn, 36/13.

³⁹ Âl-i İmrân, 3/59.

⁴⁰ Şûrâ, 42/11.

⁴¹ Şûrâ, 42/11.

⁴² Yâsîn, 36/13.

Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı. Sonra ona ol! dedi. O da hemen oluverdi.”⁴³ âyetlerini bu kavrama örnek olarak zikredebiliriz.

Meseller de kıssalar gibi aynı amaca hizmet etmektedir. Ancak meseller, yapı itibariyle kıssalardan farklı bir üsluba sahiptir. Meselin kıssadan yapı itibariyle en önemli farkı, anlatılan olayın vuku bulmuş olma zorunluluğunun olmamasıdır. “Kur’ân’da meseller” denildiğinde bununla, gerçekte meydana gelmemiş olup ibret almak veya bir olayı daha anlaşılır hale getirmek maksadıyla verilen misaller kastedilmiştir.⁴⁴

Özetle kıssa ile mesel arasındaki nüans, kıssa olmuş veya olabilecek (gelecekte mesela ahirette olacak) olayları ifade ederken mesel bunun tam zıddına olmamış ve olması da mümkün olmayan olaylar için ifade edilir.⁴⁵

1.2.4. Üstûre- Esâtir

“سَطَّرَ” kelimesi sözlükte “yazmak, yazıyla kayda geçirmek, çizgi çizmek”⁴⁶ gibi anlamlara gelmektedir. İbn Abbas (ö. 68/687) bu kelimenin manasını “evvelkilerin yazdıkları sözler” şeklinde açıklamıştır. Esâtir kelimesini bazı alimler batıl, uydurma, saçma, hurafe ve masal olarak açıklamışlardır. Ancak bunun bir mana olduğunu ve tefsir olmadığını belirtmişlerdir.⁴⁷

Tefsir literatüründe “Esâtirü’l-evvel” tabirini ilk kez Nadr b. Hârise’nin (ö. 2/624) kullandığı görülmektedir. Çünkü Nadr ticaretle uğraşan bir kişiydi ve bu amaçla İran ve Irak gibi ülkelerde bulunmuştur. İran’da Rüstem ve İsfendiyar gibi efsanevî şahsiyetlerin hikâyelerini öğrenmiş ve Mekke’ye döndüğünde insanlara bu hikâyelerden bahsetmiştir. Lokmân sûresinin 6. âyeti Nadr b. Hâris hakkında nâzil olduğu ifade edilir.⁴⁸ Kur’ân nâzil olmadan önce cahiliye devrinde Araplar, geçmiş kavim ve toplulukların mâzilerini ve hikâyelerini anlatırken esâtir kelimesini kullanmışlardır.

⁴³ Âl-i İmrân, 3/59.

⁴⁴ Şengül, “Kur’ân Kıssalarının Tarihi Değeri”, s. 178.

⁴⁵ Tahsin Görgün, “Kur’ân Kıssalarının Neliği (Mahiyeti)”, *IV. Kur’ân Haftası Sempozyumu*, Ankara, 17-18 Ocak 1998, ss. 29-30.

⁴⁶ İbn Manzûr, *Lisanü’l-‘Arab*, C. IV, s. 576.

⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. III, His Matbaacılık, İstanbul 1970, s. 407.

⁴⁸ Öztürk, *Kur’ân Kıssalarının Mahiyeti*, s. 55.

1.3. Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti

Allah'ın (c.c.) insanlara gönderdiği âyetlerden birisi de kıssalardır. Kıssalar insanlık tarihinin muhtasarıdır.⁴⁹ Kur'ân kıssaları mahiyetleri bakımından üçe ayrılır. Birincisi, tarihî kıssalardır. Bunlara, Hz. Âdem ve iki oğlu, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. Lût, Hz. İbrâhim, Hz. İsmâil, Hz. İshâk, Hz. Ya'kûb, Hz. Yûsuf, Hz. Şu'ayb, Hz. Mûsâ, Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman, Hz. Eyyûb, Hz. Yûnus, Hz. Zekeriyâ, Hz. Yahyâ ve Hz. İsâ gibi peygamberler örnek verilebilir.⁵⁰

İkincisi, salih kul ve topluluk kıssalarıyla peygamberlikleri kesin olmayan şahıslar ile ilgili kıssalardır. Bunlara da Hz. Meryem, Hz. Zülkarneyn, Ashâb-ı Kehf, Ashâbü'l-Uhdûd, Ashâbü'l-Karye, Tâlût, Câlût, vs. gibi kıssalar örnek verilebilir.⁵¹

Üçüncüsü ise Hz. Peygamber zamanındaki olayları anlatan kıssalardır. Bunlar İsrâ, Mirâc, Hicret, Bedir, Uhud, Hendek, Ahzâb, Huneyn, Tebük savaşları gibi olaylardır.⁵²

Kur'ân kıssaları, Kur'ân'da bulunduğu alana göre de üçe ayrılmaktadır. İlk olarak tarihte yaşanmış olayları tafsilatlı bir şekilde anlatan kıssalardır.⁵³ Bu bağlamda, Hz. Yûsuf, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ ve Hz. İbrâhîm kıssaları bu kısma örnek olarak verilebilir. İkinci olarak ayrıntıya çok fazla yer vermeden anlatan kıssalardır. Bu kıssalara Hz. Nûh, Hz. Dâvûd, Hz. Süleymân kıssaları örnek verilebilir.⁵⁴ Üçüncü olarak ise tarihte yaşanmış olayları, kısa ve veciz bir şekilde anlatan kıssalardır.⁵⁵ Hz. İbrâhîm'in kuşları parçalatıp hepsini ayrı bir tepeye koyduktan sonra çağırdığı zaman Allah'ın (c.c.) izniyle gelmeleri⁵⁶ bu kategoriye örnek olarak verilebilir.

1.3.1. Mekkî Sûrelerde Kıssalar

Kur'ân kıssalarını iyi bir şekilde tespit etmek ve anlamak için vahyi nüzûl kronolojisi eşliğinde ele almak gerekmektedir. Kur'ân'ın nüzûl sürecinde erken Mekkî döneme ait bazı âyet ve sûrelerde genellikle kavimlerin helak ve helak

⁴⁹ Mehmet Okuyan, *Kur'ân'da Hz. Yûsuf Kıssası*, Üniversite Yayınları, Samsun 2018, s. 30.

⁵⁰ İdris Şengül, "Kıssa" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 15, İstanbul 2002, s. 499.

⁵¹ Remzi Kaya, "Kur'ân-ı Kerîm Kıssaları ve Düşündürdükleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/2, 2002, s. 35.

⁵² Şengül, "Kıssa", c. 15, s. 499; Kaya, "Kur'ân-ı Kerîm Kıssaları ve Düşündürdükleri", s. 35.

⁵³ Seyyid, Kutup, *Kur'ân'da Edebi Tasvir*, Süleyman Ateş (thk.), Hilal Yayınları, Ankara 1967, ss. 247-248.

⁵⁴ Kutup, *Kur'ân'da Edebi Tasvir*, ss. 247-248.

⁵⁵ Nurettin Turgay, "Kur'ân Kıssaları", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/4, 2000, s. 69.

⁵⁶ Bakara, 2/67-73.

sebepleri zikredilirken peygamberlere atıfta bulunulmamaktadır. Helaka uğramaları, her kavmin kendi azgınlığı ve zulümleri sebebiyle olduğu anlatılmaktadır. İlerleyen safhalarda nâzil olan sûrelerde kavimlerin kendilerine gönderilen peygamberleri inkâr etmeleri ve yalanlamaları üzerine helak olduğu anlatılmaktadır.

Mekkî sûrelerde kıssalar, küçük gruplar halinde birçok yerde anlatılmasının yanında bir sûrede müstakil olarak da anlatılabilmektedir. İlk olarak Yûsuf sûresinde Hz. Yûsuf'un kıssası; Kehf sûresinde Ashâb-ı Kehf kıssası, Mûsâ-Hızır ve Zülkarneyn kıssası; Lokmân sûresinde Hz. Lokmân kıssası; Yâsîn sûresinde Ashâbül-Karye kıssası; Burûc sûresinde Ashâbü'l-Uhdûd kıssası; Fîl sûresinde Ashâbü'l-Fîl kıssası bu tür örneklerdir.

Mekkî sûreler, darb-ı mesel çeşidinden kıssalar da ihtiva etmektedir. Erken dönem Mekkî sûrelerden Kalem sûresinde bulunan “bahçe sahipleri” kıssası ile Hz. Dâvûd ve birbiriyle davalı iki şahsın meselesi buna örnek olarak verilebilir.⁵⁷

Mekkî sûrelerde ayrıca Âdem-İblis,⁵⁸ Nûh ve kavmi,⁵⁹ Hûd ve Âd kavmi,⁶⁰ Sâlih ve Semûd kavmi,⁶¹ İbrâhîm ve ailesi, İsmâil, İshâk,⁶² Lût ve Lût kavmi,⁶³ Şu'ayb ve Medyen halkı,⁶⁴ Dâvûd ve Süleymân,⁶⁵ Mûsâ, Firavun ve İsrailoğulları⁶⁶ vb. kıssalar anlatılmaktadır.

Mekkî sûrelerdeki kıssaların amacı, tevhid inancının yerleştirilmesi, şirk-küfür ehlinin helak ve hüsrarla uyarılması, inkârcıların kınanması, Hz. Peygamber ve

⁵⁷ Öztürk, *Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti*, ss. 38-239.

⁵⁸ Bakara, 2/30-39; Âl-i İmrân, 3/33-44; A'râf, 7/11-25; Hicr, 15/ 28-51; İsrâ, 17/61/65; Kehf, 18/51-52; Tâhâ, 20/115-123; Sâd, 38/71-85.

⁵⁹ A'râf, 7/59-64; Yûnus, 10/71-73; Hûd, 11/25-82; Enbiyâ, 21/76-77; Mü'minûn, 23/23-30; Şu'arâ, 26/105-122; Ankebût, 29/14-15; Sâffât, 37/75-82; Kamer, 54/9-16; Nûh, 71/1-28.

⁶⁰ A'râf, 7/6572; Hûd, 11/50-60; Şu'arâ, 26/123-140; Fussilet, 41/14-16; Ahkâf, 46/21-26; Zâriyât, 51/41-42; Kamer, 54/18-21; Hâkka, 69/4-8.

⁶¹ A'râf, 7/73-79; Hûd, 11/61-68; Hicr, 15/80-84; Şu'arâ, 26/141-159; Neml, 27/45-53; Fussilet, 41/17-18; Zâriyât, 51/ 43-45; Kamer, 54/23-31; Hâkka, 69/4-5; Şems, 91/11-15.

⁶² En'âm, 7/74-83; İbrâhîm, 14/35-41; Hicr, 15/51-60; Nahl, 16/120-122; Meryem, 19/41-50; Enbiyâ, 21/51-73; Şu'arâ, 26/69-89; Ankebût, 29/ 16-17, 24-27; Sâffât, 37/83-113; Sâd, 38/45-49; Zuhruf, 43/26-27; Zâriyât, 51/24-37.

⁶³ A'râf, 7/80-84; Hûd, 11/74-83; Hicr, 15/61-77; Enbiyâ, 21/74-75; Şu'arâ, 26/160-175; Neml, 27/54-58; Ankebût, 29/ 28-35; Sâffât, 37/133-138; Kamer, 54/33-38.

⁶⁴ A'râf, 7/85-93; Hûd, 11/84-95; Hicr, 15/78-79; Şu'arâ, 26/176-191; Ankebût, 29/36-37.

⁶⁵ Enbiyâ, 21/78-82; Neml, 27/15-44; Sebe', 34/10-14; Sâd, 38/17-40.

⁶⁶ A'râf, 7/103-156, 159-171; Yûnus, 10/75-93; Hûd, 11/96-100, 110-11; İbrâhîm, 14/5-8; İsrâ, 17/2-8, 101-104; Meryem, 19/51-53; Tâhâ, 20/9-101; Mü'minûn, 23/45-49; Furkân, 25/35-36; Şu'arâ, 26/10-68; Kasas, 8/3-43; Secde, 32/23-25; Sâffât, 37/114-122; Mü'min, 40/23-46; Zuhruf, 43/46-56; Duhân, 44/17-21; Zâriyât, 51/38-40; Kamer, 54/41-42; Naziât, 79/15-26.

mü'minlere moral verilmesi, dünyevileşmenin yerilmesi, nübüvvet ve risaletin kanıtlanması şeklinde özetlenebilir.

1.3.2. Medenî Sûrelerde Kıssalar

Medine dönemine ait kıssaların kronolojik yapısını belirlemek oldukça zordur. Çünkü Medine dönemindeki âyetlerin nüzûlü karmaşık bir yapıya sahiptir. Bazı kaynaklarda Bakara sûresi, Medine döneminde nâzil olan ilk sûre olduğu zikredilirken bazılarında en son nâzil olan vahyin Bakara sûresinin 278-281. âyetler olduğu zikredilmektedir.⁶⁷

Kıssalar, Mekkî sûrelere nazaran Medenî sûrelerde daha azdır. Medenî sûrelerde Nûh, Âd ve Semûd kavimlerin helakına ait kıssalar yer almamaktadır. Bunun yanında İbrâhîm, Mûsâ ve İsrailoğulları ile ilgili kıssalar da anlatılmaktadır.

Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiği zaman burada Evs ve Hazrec adında iki Arap kabilesi, Benî Kaynuka, Benî Nadîr ve Benî Kurayza adında üç Yahudi kabilesi bulunuyordu. Mekkî dönemde muhatap müşrikler iken Medine döneminde Yahudi ve diğer kabileler idi. Bu nedenle kıssaların önemli bir bölümü Yahudilerin zemmedilmesi ile ilgilidir. Bakara sûresinin 34-39. âyetlerinde Âdem-İblis kıssasında İblis'in takındığı kibir ve kıskançlık tutumunun aynısını Yahudiler de, Hz. Peygamber'e ve mü'minlere karşı sergilemişlerdir. Onlar bu tutumları ile zemmedilmişlerdir. Aynı şekilde Bakara sûresinin 120. âyetinde ve Mâide sûresinin 27-31. âyetlerinde zikredilen Hz. Âdem'in iki oğlunun kıssasında da Yahudilerin zemmedilmesi amaçlanmıştır.⁶⁸

Bu döneme ait kıssaların özelliklerinden biri de Hz. İbrâhîm ile ilgili Yahudi ve Hristiyanların iddialarının reddedilmesiyle alakalıdır. Yahudiler Hz. İbrâhîm'in Yahudi, Hristiyanlar ise Hristiyan olduğunu iddia ederler. Fakat Yahudi ve Hristiyanların iddialarına Kur'ân şu cevabı vermiştir: "İbrâhîm ne Yahudi ne de Hristiyandı. Fakat o, hanif (Allah'ı (c.c) bir tanıyan, hakka yönelen) bir Müslümandı. Allah'a (c.c.) ortak koşanlardan da değildi."⁶⁹

⁶⁷ Öztürk, *Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti*, s. 325.

⁶⁸ Öztürk, *Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti*, ss. 326-347.

⁶⁹ Âl-i İmrân, 3/67.

Bu döneme ait kıssaların özelliklerini şu şekilde özetleyebiliriz: Teslis inancının reddedilmesi, ölümden sonra diriliş inancının delillendirilmesi ve Müslümanların savaşa teşvik edilmesidir.

1.4. Müfessirlerin Hayatları ve Tefsir Metodları

1.4.1. Seyyid Kutub'un Hayatı, İlmî Kişiliği, Eserleri, Tefsiri ve Tefsir Metodu

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak Seyyid Kutub'un hayatı, ilmî kişiliği, eserleri, tefsiri ve tefsir metodu ele alınacaktır.

1.4.1.1. Seyyid Kutub'un Hayatı

Seyyid Kutup, 1906 yılında Mısır'ın Asyut vilayetine bağlı olan Mûşâ köyünde doğmuştur. Soy itibarıyla Arap ya da Hint olduğuna dair iki farklı görüş söz konusudur. Ancak kendisi Hint kökenli el-Hâc Kutub b. İbrahim'in oğlu olduğunu dile getirmiştir.⁷⁰

Kutup, altı yaşında ilköğretimine başlamış ve okulla birlikte köy hocasının yanında Kur'ân hıfzına çalışmıştır. İlkokulu ve Kur'ân hıfzını tamamladıktan sonra 1921 yılında Kâhire'ye giderek orta ve lise tahsilini bitirmiştir. Ardından Kahire Üniversitesi Dâru'l-Ulûm fakültesine kayıt olmuştur. Öğrencilik yıllarında, dönemin edebiyatçı yazarlarına ilgi duyarak görüşlerinden etkilenmiştir. Edebiyatçı yazarlar ile birlikte aynı dergilerde makaleler yazmıştır. Kutup, böylelikle edebiyat camiasında hızla ilerlemeler kaydetmiştir. 1933 yılında fakülteden mezun olduktan sonra, ortaokul öğretmeni olarak görev yapmıştır.⁷¹

1939 yılında *et-Tasvîru'l-Fennî fi'l-Kur'ân* adlı makaleyi, ardından *Meşâhidu'l-Kiyâmeti fi'l-Kur'ân* adlı eseri okuyucu ile buluşturmuştur. 1946 yılında *Medârisu li's-Suht* adlı makaleyi yazmış ve bu makale ile İslâmî ideolojiye sahip çıkılması hususunda çağrıda bulunmuştur. 1948 yılında *el-Adâletu'l-İçtimâiyye fi'l-İslâm* adlı eserini çıkararak, sosyal adalet ve nizamın İslâm'ın eliyle gerçekleşeceğini vurgulamıştır. Seyyid Kutup 1949 yılında doktora ve eğitim araştırmaları yapmak için Amerika'ya gitmiştir. Ancak Amerika'da kaldığı süre zarfında makalelerini yazmaya devam etmiştir. Burada eğitimle ilgili araştırmalar yapmış ve

⁷⁰ İbrahim Sarmış, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutup*, Fecr Yayınları, Ankara 1992, s. 25.

⁷¹ Hilal Görgün, "Seyyid Kutup", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.37, İstanbul 1992, s. 64; Sarmış, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutup*, s. 27.

üniversitelerde derslere katılmıştır. 1951 yılında Amerika'dan döndükten sonra “İslâm ve Medeniyetin Problemleri” adlı eserini neşretmiştir. 1952 yılında fikirlerini beyan etmesine engel olunmasıyla görevinden ayrılmıştır.⁷²

Seyyid Kutup Amerika'ya gitmeden önce İhvân-ı Müslimîn Teşkilatı'na sempati duymaktaydı. Hasan el-Benna'nın şehit edilmesinden sonra teşkilata daha bir iştiyâkla bağlanmış ve Mısır'a dönmesiyle teşkilatın genel merkez müdürü olmuştur.⁷³

1954 yılında Cemal Abdünnâsır'a karşı düzenlenen suikast girişiminden sorumlu tutulan İhvân-ı Müslimîn Teşkilatı ile beraber Kutup da tutuklanmış ve on beş yıl hapse mahkûm edilmiştir. Lakin ona verilen hüküm bitmeden on yıl sonra beraat etmiştir. Ardından İhvân-ı Müslimîn Teşkilatı'nda ihyâ faaliyetleri yapması sebebiyle 1965 yılında tekrar tutuklanmış ve 1966 yılında idam cezasına çarptırılmış ve idam edilmiştir.⁷⁴

1.4.1.2. Seyyid Kutub'un İlmî Kişiliği ve Eserleri

Seyyid Kutup her daim bilginin peşinde koşmuş, yerli ve yabancı kitap ayrımı yapmaksızın okumuş ve kendini geliştirmiştir. İlme ve okumaya olan düşkünlüğü dindar ve eğitilmiş bir ailede yetişmesiyle şekillenmiştir.⁷⁵

Kutup'un hayatı bir bütün olarak incelendiğinde onun çok yönlü bir kişiliğe sahip olduğu görülmektedir. Dinî düşüncenin yanı sıra edebiyat, edebiyat eleştirisi, eğitim, siyaset, gazetecilik ve yayıncılık alanlarında pek çok çalışması bulunmaktadır. 1940'lı yılların ikinci yarısına kadar süren fikir ve yazı hayatının ilk dönemindeki eserlerini çoğunlukla şiir, hikâyeye, roman, makale ve edebiyat eleştirileri teşkil etmektedir.⁷⁶

Daha sonra Kutub'un fikrî hayatında yeni bir süreç başlamış ve dinî konulara olan ilgisi artmıştır. 1939'da makale olarak hazırladığı, 1945'te kitap haline getirdiği *et-Taşvîru'l-Fennî fi'l-Ḳur'ân*'ın önsözünde Seyyid Kutup “Kur'ân'ı keşfettiğini” ifade etmiştir. Böylelikle Kur'ân'ın eşsiz i'câzı karşısında kendini tamamen Kur'ân çalışmalarına vermiştir.

⁷² H. Kamil Yılmaz, *Seyyid Kutup: Hayatı, Fikirleri, Eserleri*, Hikmet Yayınları, İstanbul 1980, s. 22.

⁷³ Yılmaz, *Seyyid Kutup: Hayatı, Fikirleri, Eserleri*, s. 68.

⁷⁴ Görgün, “Seyyid Kutup”, c. 37, s. 64.

⁷⁵ Sarıms, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutup*, ss. 27-28.

⁷⁶ Görgün, “Seyyid Kutup”, c. 37, s. 65.

Müfessir, 1950'li yılların ortalarında ise Kur'an'ın buyrukları gereğince Müslümanların ıslahat çalışmaları yapmasını dile getirmiştir. Toplumda gözlemlediği sosyal, siyasal, ahlakî ve ekonomik bozuklukları sert bir üslupla tenkit etmiştir. Ayrıca çağdaş dünya düzenlerinin insanlığa huzur ve saadet getiremeyeceğini kapitalizm ve komünizmin de sosyal ve ekonomik sıkıntılara çare olamayacağını, huzuru ve saadeti ancak İslâm'la sağlamanın mümkün olacağını savunmuştur. 1952 yılından 1966 yılına kadar siyasetle ilgilenmiştir. Siyasi hayatında kendi fikirlerine yakın bulunduğu İhvân-ı Müslimîn Teşkilatı'na katılmıştır.⁷⁷

Seyyid Kutub'un Eserleri:

Muhimmetuş'-Şairi fi'l-Hayat ve Şi'ru'l-cili'l-Hadr, el-Medinetu'l-Meshûra, Tıflun Mine'l-Karye, el-Adâletu'l-İçtimâiyye fi'l-İslâm, Meşâhidu'l-Kıyâmeti fi'l-Kur'an, Kütüb ve Şahsiyyat, Mareketü'l-İslam ve'r-Re'smailiyye, es-Selâmü'l-A'lemî ve'l-İslam, Dirâsât İslamiyye, Hâze'd-Dîn, el-Müstakbel li-hâze'd-Din, Haşâ'işü't-Tasavvuri'l-İslamî ve Mukavvemâtüh, el-İslâm ve Müşkilâtü'l-Hadare, Me'âlim fi't-Tarîk.⁷⁸

1.4.1.3. Seyyid Kutub'un Tefsiri ve Tefsir Metodu

Seyyid Kutub'un, *fi Zılâli'l-Kur'an* adlı tefsiri İslam camiasında büyük rağbet görmüştür. Tefsirinin mukaddime bölümünde şunları zikretmiştir: “Kur'an gölgesinde hayat, bir nimettir. Bu nimeti ancak tadanlar bilir. Ömrü yükselten, safiyete ulaştıran ve mübarek kılan bir nimettir.”⁷⁹ Kutup burada Allah (c.c)'in kendisine bir zamanlar Kur'an'ın gölgesinde yaşamayı bahşettiği için O'na hamd etmiştir.

Kutup, ilk etapta çalışmalarını Kur'an'ın edebî i'câzı üzerinde yoğunlaştırırken daha sonra Kur'an'dan ilham alarak hazırladığı makalelerini *fi Zılâli'l-Kur'an* başlığı altında el-Müslimûn dergisinde neşretmeye başlamıştır. Aslında Kutub'un amacı tefsir yazmaktan ziyade Kur'an'ın ışığı ile güncel olayları ve halk arasında yayılan görüşleri değerlendirmektir. Ancak makaleleri beklenenden fazla ilgi görmüştür. Bu nedenle Kutup da aynı metotla Kur'an'ın her cüzünü tefsir etmeyi planlamıştır. 1952

⁷⁷ Sarmış, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub*, ss. 29-30.

⁷⁸ Görgün, “Seyyid Kutub”, c. 37, ss. 66-67.

⁷⁹ Kutup, *fi Zılâli'l-Kur'an*, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengül, Bekir Karlıağa (thk.), C. I, Hikmet Yayınları, İstanbul 1972, s. 17.

yılında ilk cüzü, 1954'te ise tefsirinin on altı cüzü neşredilmiştir. Ancak 1954 yılında Müslüman Kardeşlerle beraber tutuklanmasına rağmen tefsirini yazmaya devam etmiştir. Bu süre zarfında on yedinci ve on sekizinci cüzü neşredilmiştir. Kutup hapisane hayatının meşakkatlerine rağmen tefsirde yirmi yedinci cüze kadar gelme imkânı bulmuştur. 1960 yılında ise tefsirinin neşri tamamlanmıştır.

Müfessir, tefsirinde ekseriyetle dirayet metodunu kullanmakla beraber rivayet metoduna da yer vermiştir. Ayrıca Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirine ayrı bir özen göstermiştir. Kur'ân'ın sünnetle tefsirine çok az yer vermiştir. İşâri tefsir metodunu ise hiç kullanmamıştır.⁸⁰

Kutup, Kur'ân'ı tefsir ederken ona cüzler ve bölümler şeklinde değil bir bütün olarak bakmıştır. Müfessire göre, Kur'ân yirmi üç yılda tedricen inmiş olmasına rağmen âyetlerin hepsinde aynı metot, üslup ve karakter vardır. Kutup, Kur'ân'ın pratiklik yönüne dikkat çekmiş ve Kur'ân'ın sadece okunmasıyla ecir kazanılan ve bazı ilimleri içeren ansiklopedik bilgiler değil, ümmetin nesillerini yetiştirmek ve örnek ümmet yapmak için canlı bir rehber olduğunu vurgulamıştır.⁸¹

Müfessir, tefsirinde Kur'ân dışı konulara girmemiştir. Gramer tahlillerine az yer vermiş, kevnî âyetleri tefsir ederken Kur'ân'ın ilim kitabı olmadığını zikretmiştir. Fıkhî konuları ayrıntıya yer vermeden açıklamış, müteşabih âyetleri te'vil etmekten uzak durmuştur. Kur'ân'ın tamamının insanoğlunun saadetini amaçlayan bir hayat kitabı olduğunu söylemiştir. Sosyal konular üzerinde fazlaca durmuştur.⁸²

Kutup bu metotları kullanarak ortaya muazzam bir eser çıkarmış ve İslâm camiasında fazlaca rağbet görmüştür. Kur'ân, cahiliyeyi içinde bulunduğu karanlıklardan aydınlığa çıkararak toplumda sosyal düzeni sağlamıştır. Kutup da adaletin ancak İslâm'ın eliyle gerçekleşeceğini ifade etmiştir.

1.4.2. Muhammed İzzet Derveze'nin Hayatı ve Tefsir Metodu

Çalışmanın bu bölümünde ise Muhammed İzzet Derveze'nin hayatı, ilmî kişiliği, eserleri, tefsiri ve tefsir metodu ele alınacaktır.

⁸⁰ Bekir Karlıağa, "fi Zılâli'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 13, İstanbul 1992, s. 50.

⁸¹ Sarmış, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutup*, ss. 309-311.

⁸² Karlıağa, "fi Zılâli'l-Kur'ân", c. 13, ss. 50-51.

1.4.2.1. Muhammed İzzet Derveze'nin Hayatı

Muhammed İzzet Derveze, 1888 yılında Filistin'e bağlı Nablus şehrinde doğmuştur. Babası Abdülhadi b. Derviş b. İbrahim b. Hasan ed-Derveze'dir. Terzi manasına gelen "derveze" Arapça kökenli bir kelimedir.⁸³

Derveze, ilk ve orta öğrenimini doğduğu yer olan Nablus'ta devlet okullarında tamamlamıştır. Daha sonra liseye giderek 1903 yılında buradan mezun olmuştur. Derveze maddî sıkıntılardan dolayı eğitimine devam edememiştir. Bu nedenle erken yaşta memuriyet hayatına atılmıştır. 1906-1918 yılları arasında Suriye'de posta ve telgraf idaresinin değişik kademelerinde memur, müdür ve müfettiş olarak çalışmıştır. 1920 yılında İngilizlerin Filistin'i işgal etmesinden sonra 1927 yılına kadar eğitim alanında görevler yapmıştır. 1928-1932 yılları arasında Nablus İslâmî Vakıflarında müdürlük, 1933-1936 yıllarında ise Filistin İslâmî Vakıflar Genel Müdürlüğü görevini yapmıştır. 1936 yılında İngilizlere karşı başlatılan Filistin ayaklanmasında aktif rol aldığı için görevinden azledilmiştir. Bu olaydan sonra bir daha memuriyet yapmamış ve Filistin'de ikamet etmesi yasaklanmıştır.⁸⁴

1937-1939 yıllarında Şam'da oluşturulan Filistin Direniş Hareketi'nin idarî ve malî sorumluluğunu üstlenmiştir. 1939 yılında Filistin direniş hareketini yönlendirdiği gerekçesiyle beş yıl hapse çarptırılmıştır. Ancak 1940 yılında Fransızların savaşta yenilmeleri sonucunda serbest bırakılmıştır. Derveze, hapisten çıktığı sırada Suriye'nin işgal altında olduğunu görünce bazı arkadaşları ile beraber Türkiye'ye kaçmıştır. Ancak Türkiye'ye izinsiz girmelerinden dolayı Manisa Hapishanesine gönderilmişlerdir. Türkiye'de dört yıl iki ay kadar kaldıktan sonra ikinci dünya savaşının bitmesiyle birlikte bağımsızlığını kazanan Suriye'ye tekrar dönmüştür.⁸⁵

1948 yılında ciddi hastalıklara yakalanması sebebiyle siyasi faaliyetlerden uzak durmuş ve kendini ilmî çalışmalara vermiştir. 1984 yılında Şam'da hayata gözlerini kapamıştır.⁸⁶

⁸³ Mesut Okumuş, *Muhammed İzzet Derveze ve Tefsirdeki Metodu*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994, s. 5.

⁸⁴ Zekeriya Kurşun, "Muhammed İzzet Derveze", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 9, İstanbul 1994, s. 187.

⁸⁵ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Şaban Karataş, Ahmet Çelen, Mehmet Çelen (thk.), C. I, Düşün Yayınları, İstanbul 2014, ss. 11-12.

⁸⁶ Kurşun, "Muhammed İzzet Derveze", c. 9, s. 187.

1.4.2.2. Muhammed İzzet Derveze'nin İlmî Kişiliği ve Eserleri

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Muhammed İzzet Derveze on sekiz yaşında lise eğitimini tamamladıktan sonra maddî sıkıntılardan dolayı eğitimine devam edememiştir. Ancak bireysel çaba ve gayretleriyle eğitim ve öğretimini devam ettirmiştir. Derveze dil, edebiyat, şiir, tarih, sosyoloji, felsefe, tefsir, hadis, fıkıh, kelam gibi alanlarda birçok kitap okumasının yanında yabancı dillerden çeviri kitaplar okuyarak kendini geliştirmiştir.⁸⁷

Derveze'nin Kur'ân'la olan ilgisi Şam'daki tutukluluk yıllarında başlamıştır. Ayrıca Şam zindanlarında Kur'ân hıfzını tamamlamıştır. Müfessir bu konuyla ilgili olarak şunları aktarmıştır: “Gençliğimden bu yana Kur'ân ilgimi çekmişti. Kur'ân'ın çağrısı (tek tanrıya tapmak), rehberliği ve bildirileri gibi çeşitli konulardaki engin ve hikmetli anlatısından zevk alıyordum. Bundan dolayı Kur'ân'ın ilke amaçlarına hatta vahiy etrafında oluşan tartışmalara varıncaya kadar Kur'ân'a ilişkin yazılmış olan çağdaş ve eski pek çok kitaplara başvurdum. Bu okumalarım sonucunda Kur'ân'ın ahlaki, sosyal ve manevî üstünlüklerini ortaya koymaya çalıştım. Hayatımın çeşitli aşamalarında –siyasi mücadele ve eğitim hayatım boyunca- Kur'ân bana rehberlik etmiştir. İkinci dünya savaşından önce Filistin ayaklanması yüzünden Fransız yetkilileri tarafından Şam'da tutuklanmam, bana Kur'ân üzerinde düşünme ve okuma fırsatı sağladı. Bu fırsatı, Kur'ân'ın gayesine hizmet edebileceğim ve Kur'ân'la meşgul olabileceğim bir fırsat olarak değerlendirdim. Bunun yanı sıra bu fırsata ilahi bir kader olarak baktım ve Kur'ân çalışmaları ve yorumlarına ilişkin bana ulaşan kitapları okumaya başladım, bu esnada Kur'ân'a ilişkin üç tane kitap kaleme aldım.”⁸⁸

Derveze Şam'da tutuklu kaldığı yıllarda tefsir yazmayı planlamış ve Türkiye'de bulunduğu süre zarfında İstanbul kütüphanelerinden faydalanmıştır.

Muhammed İzzet Derveze'nin Eserleri:

Havle'l-Hareketi'l-Arabiyyeti'l-Hadise, et-Tefsîru'l-Hadîs, Rivâyetü Vüfûdu'n-Numan, Rivâyetü's-Simsâr, Muhtasarı Tarihi'l-'Arab ve'l-İslâm, Dürûsü't-Târihi'l-'Arabî, Türkiyyetü'l-Hadise, el-Kur'ân ve'l-Yehûd, el-Kur'ân

⁸⁷ Ferit Dinçer, *Muhammed İzzet Derveze'nin et-Tefsîru'l-Hadîs Eserinde Cihad Kavramının Tefsiri*, (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2015, ss. 6-7.

⁸⁸ Derveze, *el-Kur'ân'ul-Mecid*, Vahdettin İnce (thk.), Ekin Yayınları, İstanbul 2017, s. 215.

ve'l-mer'e, Meşâkilü'l-Âlemi'l-Arabî, el-Vahdetü'l-Arabîyye, Tarîhu Benî İsrâîl min Esfârihim, Me'sâtü Filistin, Cihâdü'l-Filistinîyyin, Târihu'l-Cinsi'l-Arabî Muhtelifi'l-Etvar ve'l-Edvâr ve'l-Aktâr, el-Arab ve'l-Urûb fî Hikbeti't-teğallü-bi't-Türkî, ed-Düstûrû'l-Kur'ânî ve's-Sünnetü'n-Nebeviyye, el-İslâm ve'l-İştirakiyye, el-Mer'e fî'l-Kur'ân ve's-Sünne, Kıssatü Gazveti's-Sihyoniyye, Neş'etü'l-Hareketi'l-Arabiyyeti'l-Hadise, Kadıyyetü Filistin ve'l-Vahdetü'l-Arabiyye, el-Cihâd fî Sebilillah fî'l-Kur'ân ve'l-Hadis, el-Udvânü'l-İsrâîliyyi'l-Kadîm ve'l-Udvânü's-Sihyoniyyi'l-Hadis, el-Kur'ân ve'l-Mübeşşirun, Urûbetü Mısır Kable'l-İslâm ve ba'dehû, el-Kur'ân ve'l-Mülhidun, el-Kur'ân'ü'l-Mecîd, Asrû'n-Nebi ve bi'Etühu Kable'l-bi'se, Sîretü'r-Resül.⁸⁹

1.4.2.3. Muhammed İzzet Derzeze'nin Tefsiri ve Tefsir Metodu

Kur'ân'ı nüzûl sırasına göre ilk tefsir eden Muhammed İzzet Derzeze'dir. Müfessir, *et-Tefsîru'l-Hadîs* adlı eserinin ilk müsveddelerini Türkiye'de sürgün olduğu sıralarda İstanbul ve Bursa Kütüphanelerinden istifade ederek yazmıştır. Derzeze Türkiye'den Şam'a döndüğünde eserini tekrar inceledikten sonra 1961-1963 yılları arasında neşretmiştir. *et-Tefsîru'l-Hadîs* tefsiri, Türkçeye bir kurul tarafından çevrilerek 1968 yılında İstanbul'da yedi cilt olarak neşredilmiştir.⁹⁰

Müfessir *et-Tefsîru'l-Hadîs* adlı eserinde takip ettiği metotla ilgili şu bilgilere yer vermiştir: “Sûreleri bölümlere ve küçük parçalara ayırarak tefsir etmemizin amacı mananın nazım ve siyaka uygun olmasını sağlamaktır. Garip olan kelime ve tabirleri, lügat, nahiv ve belağat yönlerine çok girmeyerek muhtasar bir şekilde açıkladık. Lügat ve nazım yönüne fazla dalmadan metnin delalet ettiği noktalara değindik. Âyetlerin nüzûlü ile ilgili rivayetlere yer verdik ve bu konuda var olan görüşleri beyan ettik. Tefsir edilecek kısımların içerdiği hükümleri, ilkeleri, hedefleri, telkinleri ve ahlakî, sosyal, ruhî yönlendirmeleri açıkladık. Bu konuda insanın sürekli olarak değişen ve gelişen bir canlı olduğuna dikkat ettik. Tefsir edilecek kısımların Hz. Peygamber'in hayatı ve çevresindeki olaylarla ilgili ihtiva ettikleri şeyleri açığa çıkarmaya çalıştık. Âyetler ve sûreler arasındaki bağlantıya dikkat ettik. Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsir ettik ve sahih rivayetlerden ve görüşlerden faydalandık. Kur'ân'ın anlaşılması için kolay ve akıcı üslup kullandık. Kelimeleri,

⁸⁹ Kurşun, “Muhammed İzzet Derzeze”, c. 9, s. 187.

⁹⁰ Dinçer, *Muhammed İzzet Derzeze'nin et-Tefsîru'l-Hadîs Eserinde Cihad Kavramının Tefsiri*, ss. 13-14.

medlûlleri, tekrarı olan konuları ilk geçtiği yerde açıkladık daha sonra geçen yerlerde atıfta bulunarak geçtik.”⁹¹ Derveze, dirayet ve rivayet metotlarını birleştirerek çağdaş söylemle bir tefsir yazmıştır.

⁹¹ Derveze, *et-Tefsîru 'l-Hadîs*, C. I, s. 15.

İKİNCİ BÖLÜM

SEYYİD KUTUP VE İZZET DERVEZE'NİN TEFSİRLERİNDE MEKKİ VE MEDENİ SURELER BAĞLAMINDA KUR'AN KISSALARI

2.1. Mekkî Sûrelerde Seyyid Kutup ve İzzet Derveze'nin Tefsirleri Bağlamında Kur'ân Kıssaları

Kur'ân kıssaları, Medenî sûrelere nazaran Mekkî sûrelerde daha fazla bulunmaktadır. Mukayese edeceğimiz kıssalardan Hz. Âdem, Hz. İsâ, Hz. Üzeyr ve Hz. Âdem'in iki oğlunun kıssaları hariç hepsi Mekkî sûrelerde yer almaktadır.

2.1.1. Peygamber Kıssaları

2.1.1.1. Hz. İdrîs ve Yüce Konunun Bahşedilmesi

Kur'ân'da bazı kıssalar tafsilatlı bir şekilde anlatılırken bazıları kısa ve öz olarak anlatılmaktadır. Hz. İdrîs de kısa ve öz olarak anlatılan kıssalar arasındadır.⁹² Ayrıca Kur'ân'da Hz. İdrîs'le ilgili olarak “ağlayarak secde etme, doğruya ulaştırılma, seçkin kılınma”,⁹³ “şanınin ve mekânının üstün ve yüce olması”,⁹⁴ “sabredici olma”⁹⁵ ve “sıddîk ve nebî olma”⁹⁶ gibi nitelikler de yer almaktadır.⁹⁷

Hz. İdrîs, Kur'ân'da sadece Meryem ve Enbiyâ sûrelerinde geçmektedir. Yüce Allah (c.c.) Meryem sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Kitap'ta İdrîs'i de an. Şüphesiz o, doğru sözlü bir kimse, bir nebî idi. Onu yüce bir makama yükselttik.”⁹⁸

Kutub'a göre zikredilen âyetlerde Hz. İdrîs son derece doğru sözlü ve dürüst bir peygamber olarak övülmektedir. Ayrıca Allah (c.c.) tarafından yüce bir konuma yükseltildiği belirtilmektedir. Yani kendisine yaşadığı toplumda rastlanmayan bir konum bağışlanmış, adı saygı ile anılır olmuştur.⁹⁹

⁹² Ömer Özsoy ve İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'ân Fihristi*, Fecr Yayınları, Ankara 2001, s. 730

⁹³ Meryem, 19/58.

⁹⁴ Meryem, 19/57.

⁹⁵ Enbiyâ, 21/85.

⁹⁶ Meryem, 19/56.

⁹⁷ Harman, “İdrîs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 21, İstanbul 2000, s. 478.

⁹⁸ Meryem, 19/56-57.

⁹⁹ Kutup, *fi Zılâli'l-Kur'ân*, C. IX, s. 520.

Derveze, âyette geçen Hz. İdrîs'in vasıflarını açıklamak yerine isminin kökeni hakkında bilgi vermekle yetinmiştir. Müfessir, Hz. İdrîs'in, Hz. Nûh'un atalarından olduğunu ve isminin Uhnuh olduğunu söylemiştir.¹⁰⁰

Özetle Kutup, Hz. İdrîs'in ahlakî erdemleri üzerinde durarak âyetleri tefsir etmiştir. Derveze ise Hz. İdrîs'in isminin kökeni hakkında bilgi vermiştir.

2.1.1.2. Hz. Nûh'un Tevhid Mücadelesi

Dinin temeli olan tevhid esasının ilk tebliğcisi, şüphesiz insanlığın atası Hz. Âdem'dir. Bu kutsal görevi, daha sonra insanlığın ikinci atası Hz. Nûh devam ettirmiştir. Ancak ne var ki, Hz. Âdem'den sonra insanların pek çoğu, tevhid akidesinden uzaklaşmışlardır. Böylece Allah'a (c.c.) ortak koşmaya başlamış, Allah (c.c.) ile olan irtibatları kopmuş ve O'na ibadet etmeyi terk etmişlerdi.¹⁰¹ Hz. Nûh'un kıssasında insanları tekrardan bir olan Allah'a (c.c.) davet ederken verdiği ömürlük mücadele anlatılmıştır.

Hz. Nûh kıssası, Kur'ân'da yirmi sekiz sûrede geçmektedir.¹⁰² Bunlardan Hûd, Şu'arâ ve Nûh sûrelerinde tafsilatlı bir şekilde anlatılmaktadır. Diğer yirmi beş sûrede sadece ismi zikredilmektedir. Kur'ân'ın yetmiş birinci Nûh sûresi baştan sona kadar onun tevhîd mücadelesini ele almaktadır.¹⁰³ Hz. Nûh, inkârda direnen kavme karşı ömürlük bir mücadele vermiştir. Kur'ân, Hz. Nûh ile beraber risâlet ve ümmetler tarihinin başladığını zikretmektedir.¹⁰⁴

Çalışmada, Nûh sûresi başlı başına Hz. Nûh'un kıssasını anlattığı için Nûh sûresindeki âyetler ele alındı ve mukayese edildi. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz biz Nûh'u, kavmine, “Kendilerine elem dolu bir azap gelmeden önce kavmini uyar” diye peygamber olarak gönderdik.” Nûh, şöyle dedi: “Ey kavmim! Şüphesiz, ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım.” “Allah'a ibadet edin.

¹⁰⁰ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. II, ss. 142-143; Ayrıca bkz. Ebü'l-Berekât Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Tev'îl*, Harun Ünal (thk.), C. VI, Ravza Yayınları, İstanbul 200, s. 544.

¹⁰¹ Muammer Esen, “Hz. İbrâhîm'in İmanı ve Tevhid Mücadelesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52/2, 2011, s. 112.

¹⁰² Âl-i İmrân, 3/33-34; En'âm, 6/84; A'râf, 7/59-64; Tevbe, 9/70; Yûnus, 10/71-73; Hûd, 11/25-49; İbrâhîm, 14/9-18; İsrâ, 17/3; Meryem, 19/58; Enbiyâ, 21/76-77; Hac, 22/42-44; Mü'minûn, 23/23-30; Furkân, 25/37; Şu'arâ, 26/150-122; Ankebût, 29/14-15; Ahzâb, 33/7-8; Sâffât, 37/75-82; Sâd, 38/12-14; Mü'min, 40/5-6; Şûrâ, 42/13; Kâf, 50/12-14; Zâriyât, 51/46; Necm, 53/52; Kamer, 54/9-16; Hadîd, 57/26; Tahrîm, 66/10; Hâkka, 69/11-12; Nûh, 71/1-28.

¹⁰³ Ömer Faruk Harman, “Nûh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 33, İstanbul 2007, s. 226.

¹⁰⁴ A'râf, 7/59.

O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vakte kadar ertelesin. Şüphesiz, Allah'ın belirlediği vakit gelince ertelenmez. Keşke bilseydiniz.”¹⁰⁵

Fî Zılâli'l Kur'ân müellifi bu âyetleri şöyle açıklamıştır: Hz. Nûh'un, uzun yıllar verdiği mücadelenin, yaptığı davetin sonunda Rabbine sunduğu durumdan anlaşıldığı kadarıyla onun milleti büyüklenme, burun kıvrırma ve sapıklıkta o kadar ileri gitmişlerdi ki, onlara yönelik mesajın “uyarı” kelimesi ile özetlenmesi son derece normaldir. Kavmine yönelik davetinde ilk önce acıklı azapla başlaması, onların durumuna son derece uygundur. Allah'a (c.c.) kulluk sunmaya, O'ndan korkmaya ve peygamberine itaat etmeye ilişkin çağrıya olumlu karşılık vermenin ödülü bağışlanma ve geçmiş günahların sorumluluğundan kurtulmadır.¹⁰⁶

Derveze'nin Nûh sûresindeki bu âyetler hakkında yorumu bulunmamaktadır.

Devamındaki âyetlerde “Nûh, şöyle dedi: Ey Rabbim! Gerçekten ben kavmimi gece gündüz (imana) davet ettim.” Fakat benim davetim ancak onların kaçışını artırdı.” “Kuşkusuz sen onları bağışlayasın diye kendilerini her davet edişimde parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, inanmamakta direndiler ve büyük bir kibir gösterdiler.” “Sonra ben onları açık açık davet ettim.” “Sonra, onlarla hem açıktan açığa, hem de gizli gizli konuştum.” “Dedim ki: ‘Rabbinizden bağışlama dileyin; çünkü O, çok bağışlayıcıdır.’ (Bağışlama dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsın.’ ‘Sizi mallarla, oğullarla desteklesin ve sizin için bahçeler var etsin, sizin için ırmaklar var etsin.’ ‘Size ne oluyor da Allah için bir vakar (saygınlık, büyüklük) ummuyorsunuz?’ ‘Hâlbuki O, sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır.’ ‘Görmediniz mi, Allah yedi göğü tabaka tabaka nasıl yaratmıştır?’ ‘Onların içinde nasıl ayı, bir ışık, güneşi de bir kandil yapmıştır?’ ‘Allah, sizi (babanız Âdem'i) yerden (bitki bitirir gibi) bitirdi (yarattı.)’ ‘Sonra sizi yine oraya döndürecek ve kesinlikle sizi (yeniden) çıkaracaktır.’ ‘Allah, yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır ki, oradaki geniş yollarda yürüyesiniz.” Nûh, dedi ki: “Rabbim! Gerçekten onlar bana karşı geldiler, malı ve çocuğu ancak kendi hüsrânını artıran kimselere uydular.”¹⁰⁷ buyrulmaktadır.

¹⁰⁵ Nûh, 71/1-4.

¹⁰⁶ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. XV, ss. 261-262.

¹⁰⁷ Nûh, 71/5-21.

Kutup bu âyet grubunu ise şöyle açıklamıştır: Hz. Nûh, yanlışlıklarında ısrar etseler bile gece gündüz kavmini Allah'a (c.c.) davet etmiştir. Ancak bu kadar ısrarına rağmen onlar daveti kabul etmek yerine daha çok uzaklaşmışlardır. Hatta Hz. Nûh'u görmeye bile tahammül edememişler ve daveti her duyduklarında elleriyle kulaklarını tıkayıp büyüklenmişlerdir.¹⁰⁸ Müfessir, Hz. Nûh kavminin tutumu ile inatçı insanların sergilediği tutumun benzer olduğunu söylemiştir.¹⁰⁹ Müfessire göre Allah'tan (c.c.) bağışlanma dilenme ile rızık arasında bir irtibat vardır. Ayrıca kalplerin ıslahı ile rızık ve refahın genişlemesi de bağlantılıdır.

Kutub'a göre "O sizi merhalelerden yaratmış" ifadesi ile Hz Nûh, insanı kendi iç âlemine bakmaya sevk etmiştir. Hz. Nûh, insanları değişik aşamalardan yaratan Allah'a (c.c.) karşı çıkıp ve O'na boyun eğmemeyi hayretle karşılamıştır. Hz. Nûh, Allah'ın yedi kat göğü yaratmasında göğün içeriğinin ne olduğunu kavmine söylemeyip sadece bu yedi kat göğü ve bütün yaratıkların arkasındaki gücü fark etmelerini sağlamaya çalışmıştır.¹¹⁰

Derveze'nin bu âyet grubu hakkında da yorumu bulanmamaktadır.

Sûrenin devamında "Birbirinden büyük düzenler kurdular." "Ve şöyle dediler: Sakın ilâhlarınızı bırakmayın. Hele hele Vedd'i, Süvâ'ı, Yeğûs'u, Ye'ûk'u ve Nesr'i hiç bırakmayın." "Onlar gerçekten birçoklarını saptırdılar. (Rabbim!) Sen de bu zalimlerin sadece sapıklıklarını artır." Hataları (küfür ve isyanları) yüzünden suda boğuldular ve cehenneme sokuldular da kendileri için Allah'tan başka yardımcıları bulamadılar."¹¹¹ buyrulmaktadır.

Fî Zılâli'l-Kur'ân müellifi bu âyet grubunu şöyle açıklamıştır: "Birbirinden büyük düzen kurdular" ifadesi ile kavmi, daveti başarısızlığa uğratmak, insanların kalplerine giden yolları tıkamak için düzenler kurmuşlardır, anlamı kastedilmektedir. Halkın içinde yüzdüğü cahiliye hayatını, sapıklığı ve küfrü çekici kılmak için entrikalar düzenlemişlerdir. Bu düzenlerden biri de halkı, tanrı diye isimlendirdikleri putlara sarılmaya teşvik etmektir. Bu putlar arasında en büyüklerini ayrıca zikrederek onlara belli bir değer vermişlerdir. Böylece sapıklığa dalmış halkta heyecan ve gayret

¹⁰⁸ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. XV, s. 266; Ayrıca bkz. Ebü'l-Leys es-Semerkandî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, Dursun Gürlek ve Yasemin Gürlek, (thk.), C. VI, Özgü Yayıncılık, İstanbul 2008, ss. 297-298.

¹⁰⁹ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. XV, s. 265-266; Ayrıca bkz. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, Bekir Karlıhağa, Bedrettin Çetiner (thk.), C. XIV, Çağrı Yayınları, İstanbul 1985, s. 816.

¹¹⁰ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. XV, ss. 267-268

¹¹¹ Nûh, 71/22-25.

uyandırmak istemişlerdir.¹¹² Nihayetinde Hz. Nûh kavmi hataları, günahları ve isyanları yüzünden suda boğulmuş ve ateşe sokulmuşlardır. Âyette bağlaç olarak “fa” harfinin kullanılmış olması bir amaca yöneliktir. Çünkü ateşe sokulmaları ile su da boğulmaları arasında uzun bir zaman yoktur. Aradaki zaman farklılığı kısadır hatta yok gibidir.¹¹³

et-Tefsîru'l-Hadîs müellifinin bu âyet grubu hakkında yorumu bulunmamaktadır.

Kıssanın sonunda “Nûh, şöyle dedi: Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma!” “Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar; sadece ahlâksız ve kâfir kimseler yetiştirirler.” “Rabbim! Beni, ana babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla. Zalimlerin de ancak helâkini arttır.”¹¹⁴ buyrulmaktadır.

Fî Zilâli'l-Kur'ân müellifine göre, Hz. Nûh, ahlakı bozuk kavim var olduğu sürece Allah'ın (c.c.) davetine mani olacaklarını sezmişti. Bu sebeple kâinatta hiçbir zalimin kalmamasını istemiştir. Zira inkârcı kâfirlerin bulunduğu ortamda doğan çocukların da küfür içinde yetişmesiyle tekrar küfrün yaygınlaşacağını ve aydınlığın doğmasına izin vermeyecekleri bildiği için böyle bir dua etmiştir. Sûrenin son âyetinde müfessire göre, Hz. Nûh bir peygambere yakışacak şekilde yakarıшта bulunmuştur.¹¹⁵

et-Tefsîru'l-Hadîs müellifi Hz. Nûh kıssası ile ilgili âyetleri genel olarak şu şekilde açıklamıştır: Hz. Nûh'un, kavmini Allah'a (c.c.) davet etmesi ve başlarına O'nun azabı gelmeden önce onları uyarması için gönderildiğine dair bir Rabbani açıklama vardır. Müfessire göre Hz. Nûh, kavminin dikkatlerini Allah'ın yüceliğine, kâinata ve kendilerinde bulunan delillere çekerek davet etmiştir. Ancak onlar bundan yüz çevirip inkârda direnmişlerdir. Hz. Nûh kavminden ve gelecek nesillerden bütün ümidini kesmiştir. Ve onların helak olması için yakarıшта bulunmuştur.¹¹⁶ Ardından şunları ilave etmiştir: Hz. Nûh kavminin sergilediği tutum ile Arap kâfirlerinin

¹¹² Kutup, *fî Zilâli'l-Kur'ân*, C. XV, ss. 272-273.

¹¹³ Kutup, *fî Zilâli'l-Kur'ân*, C. XV, s. 274; Ayrıca bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Ferh el-Kurtubî, *Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, M. Beşir Eryarsoy (thk.), C. XVIII, Buruc Yayınları, İstanbul 2000, s. 60.

¹¹⁴ Nûh, 71/26-28.

¹¹⁵ Kutup, *fî Zilâli'l-Kur'ân*, C. XV, ss. 275-277.

¹¹⁶ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. IV, ss. 77-78.

tutumu benzerdir. Bu âyetler ile Araplar uyarılarak Hz. Nûh kavminin helakından ibret almalarını sağlamak amaçlanmıştır.¹¹⁷

Kutup bu kıssada Hz. Nûh'un çektiği sıkıntıları teker teker ele alıp incelerken Derveze sadece genel bir yorum yapmıştır. Derveze kıssadaki inkârcılar ile Arap kâfirleri arasındaki tutumların benzer olduğunu söylemiştir. Hz. Nûh'un Allah'ın davasına sınıksıkı sarıldığı ve çektiği zorluklara karşı davete bağlı kaldığı görülmektedir.

2.1.1.3. Hz. Hûd ve Güç ve Saltanatları ile Büyüklenen Âd Kavmi

Hz. Hûd, eski Arap şiirinde fazlaca yer alan, güç ve saltanatları ile meşhur olan birinci Âd kavminin peygamberidir. Hz. Hûd'un soyu Hz. Nûh'un oğlu Sâm'a kadar uzanmaktadır. Kur'an'da ismi yedi defa geçmektedir.¹¹⁸

Hz. Hûd'un kıssası detaylı bir şekilde Hûd sûresinde anlatılmaktadır. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik.” Hûd, şöyle dedi: “Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. O'ndan başka sizin hiçbir ilâhınız yoktur. Siz, sadece iftira ediyorsunuz.” “Ey kavmim! Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak beni yaratana âittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?” “Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra O'na tövbe edin ki, üzerinize bol bol yağmur göndersin ve gücünüze güç katsın. Günahkârlar olarak yüz çevirmeyin.”¹¹⁹

Kutup Hz. Hûd kıssasının ilk âyet grubunu şöyle açıklamıştır: Hz. Hûd ile soydaşları arasında, kabilenin bütün bireylerini birbirine bağlayan “akrabalık” bağı vardı. Zikredilen âyetlerde bu ortak bağa dikkat çekilmiştir. Çünkü bu ortak bağı doğal gereği olarak Hz. Hûd ile “kardeşleri arasında güven, karşılıklı sevgi, dostluk, şefkat, dayanışma ve yardımlaşma” olmasının beklendiğine işaret edilmiştir. Ancak ne zaman Hz. Hûd onları Allah'a (c.c.) davete çağırmış aralarında ayrılıklar çıkmaya başlamıştır. Çünkü akîde kardeşliği inkitâyaya uğradığı zaman kan kardeşliği de sona ermektedir.¹²⁰ Ayrıca *fî Zilâli'l-Kurân* müellifine göre, Hz. Hûd'un “Sizden bir ücret istemiyorum” şeklindeki ifadeleri soydaşlarının ithamlarından kurtulmak içindir.

¹¹⁷ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. IV, s. 78.

¹¹⁸ İsmail Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2007, s. 150.

¹¹⁹ Hûd, 11/50-52.

¹²⁰ Kutup, *fî Zilâli'l-Kur'an*, C. VIII, s. 203; Ayrıca bkz. Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, C. XIII, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 46.

Allah'ın (c.c.) elçileri insanlardan para, mal, mülk gibi dünyevî menfaatler istemezler ve rızıklarını verenin Allah olduğunu bilirler.¹²¹

Derveze'nin bu âyet grubu hakkında yorumu bulunmamaktadır.

Kıssanın devamında “Onlardediler ki: “Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin. Biz de senin sözünle ilâhlarımızı bırakacak değiliz. Biz sana iman edecek de değiliz.” Biz sadece şunu söyleriz: “Seni, ilâhlarımızdan biri fena çarpmış.” Hûd, dedi ki: “İşte ben Allah'ı şâhit tutuyorum. Siz de şâhit olun ki, ben sizin Allah'ı bırakıp da O'na ortak koştuğunuz şeylerden uzağım. Hepiniz toptan bana tuzak kurun, sonra da bana göz açtırmayın.” “İşte ben, hem benim, hem sizin Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbiniz dosdoğru bir yol üzerindedir. “Eğer yüz çevirirseniz; bilin ki ben, benimle gönderileni size tebliğ ettim. Rabbiniz (dilerse) sizden başka bir kavmi sizin yerinize getirir ve siz O'na bir zarar veremezsiniz. Şüphesiz Rabbiniz, her şeyi koruyup gözetendir.”¹²² buyrulmaktadır.

Kutub'a göre tevhid inancının bürhana ihtiyacı yoktur çünkü insan, fitratı ve akl-ı selim mantığını çalıştırarak hakikati bulabilir. Âd kavmi, Hz. Hûd'a kendi tanrılarından birinin kötülüğünün dokunduğunu söylemeleri onların ruhlarındaki sapıklık derecesini göstermektedir.¹²³ *Fî Zılâli'l-Kurân* müellifine göre bu âyetler Hz. Hûd ile soydaşları arasındaki ilişkiyi koparan bir başkaldırıdır. Hz. Hûd, kavmi ile ilişkisini koparmıştır. Çünkü inanç bağı koştugu zaman başka hiçbir bağ onları bir arada tutamaz. Hz. Nûh'un meydan okumasını, Hz. Hûd bir adım daha öne taşımıştır. Hz. Hûd'un bu meydan okuması insanı hayrete düşürmüştür çünkü o, bir kavme karşı tek başınadır. Bu cesaretinin altında yatan etken ise iman, güven ve gönül rahatlığıdır.¹²⁴

Derveze'nin bu âyet grubu hakkında yorumu bulunmamaktadır.

Sûrenin devamında “Helâk emrimiz gelince, Hûd'u ve beraberindeki iman etmiş olanları, tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Onları ağır bir azaptan kurtardık. İşte Âd kavmi! Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler. O'nun peygamberlerine karşı geldiler ve inatçı her zorbanın emrine uydular! Onlar, hem bu dünyada, hem de

¹²¹ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. VIII, s. 204.

¹²² Hûd, 11/53-57.

¹²³ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. VIII, s. 207.

¹²⁴ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. VIII, ss. 207-210.

kıyamet gününde lânete uğratıldılar. Biliniz ki Âd kavmi, Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Hûd'un kavmi Âd, Allah'ın rahmetinden uzaklaştı.”¹²⁵ buyrulmaktadır.

Kutup kıssasının son âyet grubunu şöyle açıklamıştır: Âd kavmi Allah'ın âyetlerini inkâr etmiş ve peygamberlerine asi olmuştur. Âd kavmi görünüşte tek bir peygamberi inkâr etmişti. Ancak risalet başlı başına bir bütün ve mesajların hepsi aynı olduğu için onlar sadece Hz. Hûd'u inkâr etmemişlerdi. Aslında bütün peygamberleri inkâr etmişlerdi. Âd kavmi, her zorbanın emrine uyararak, Allah'ın (c.c.) Rab'liğini kabul etmemiş ve kula kul olmayı tercih etmiştir. Cahiliye ile İslam, küfür ile iman noktalarının arasındaki ayrılık da bu türdendir.¹²⁶

Deveze, Hz. Hûd kıssasını sûrede anlatılan kıssa zincirinin ikinci halkası olduğunu ve âyetlerin çok açık olduğunu söylemiştir. Müfessire göre Hz.Hûd ile kavmi arasındaki konuşma, Hz. Peygamber ve ona karşı çıkan müşriklerin söz ve tavırlarına benzemektedir. Bu kıssada peygamberlerin hakka ve hidayete daveti ile ona karşı çıkan müşriklerin beraberliğini gösteren ibretler vardır. Bu âyetlerde Hz. Peygamber'e ve mü'minlere teselli ve moral, kâfirlere ise ikaz ve korkutma vardır.¹²⁷

Kutup Hz. Hûd'un kavmi ile olan konuşmalarını tafsilatlı bir şekilde açıklayıp soydaşları ile arasında inanç bağı olmadığını vurgulamıştır. Çünkü müfessire göre inanç bağı, akrabalık bağından önce gelmektedir. Derveze ise Âd kavmi ile müşriklerin ahlakî bozukluklarının benzer olduğunu ifade etmiştir.

Âd kavmi kendilerini tevhid akîdesine çağıran peygamberlerini yalanlayıp putperesliği ve şirki benimsemişlerdir. Âd kavmi Allah'a (c.c.) kul olmak yerine putlara ve şeytanlara kul olmuşlardır.¹²⁸

2.1.1.4. Hz. Sâlih ve Allah'a Meydan Okuyan Semûd Kavmi

Semûd kelimesinin kökü “semed”den gelir ve “suyu az olmak” anlamına gelmektedir.¹²⁹ Semûd kavmine yaşadıkları coğrafyada suyun az olması sebebiyle semûd ismi verilmiştir. Eski Arap kabilelerinden olan Semûd kavmi, Âd kavminin devamı olması hasebiyle “ikinci Âd” olarak bilinmektedir.¹³⁰

¹²⁵ Hûd, 11/58-60.

¹²⁶ Kutup, *fî Zülâli'l-Kur'ân*, C. VIII, ss. 211-213.

¹²⁷ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. II, s. 471.

¹²⁸ Mustafa Cora, “Kur'ân'da Âd Kavmi”, *The Journal of Acedemic Social Science*, 6/3, 2013, s. 122.

¹²⁹ İsfehânî, *Müfredat*, s. 669.

Hz. Sâlih'in kıssası da detaylı bir şekilde Hûd sûresinde zikredilmiştir. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i peygamber gönderdik.” Dedi ki: “Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yok. O, sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi oranın imarında görevli (ve buna donanımlı) kıldı. Öyle ise O'ndan bağışlanma dileyin; sonra da O'na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır ve dualara cevap verendir.”¹³¹

Kutub'a göre bu âyetlerin arka planında Allah'ın (c.c.) ilahlık gerçeğinin tanıtılması vardır. Müfessire göre Hz. Salih, bu âyette onlara topraktan oluştuklarını, varlık kaynaklarının “yer” olduğunu hatırlatmıştır. Topraktan meydana gelmelerine, “yer” kökenli elementlerden oluşmalarına rağmen, burayı geliştirmeleri ve kalkındırmaları için yüce Allah (c.c.) onları yeryüzüne halife seçmiştir. Allah (c.c.) insan türünü yeryüzü halifesi yaptığı gibi kendilerini de halifelikle görevlendirmiş ve bu amaçla onları daha önceki insan kuşağının yerine geçirmiştir. Ancak onlar halifelik görevini yapmamalarının yanı sıra Yüce Allah'a (c.c.) başka ilahları ortak koşmuşlardır.¹³²

Derveze'nin Hz. Sâlih kıssasının bu âyet grubu hakkında yorumu bulunmamaktadır.

Devamındaki âyetlerde “Onlar şöyle dediler: Ey Salih! Bundan önce sen, aramızda ümit beslenen bir kimseydin. Şimdi babalarımızın taptıklarına tapmamızı bize yasaklıyor musun? Şüphesiz, biz senin bizi çağırdığın şeyden derin bir şüphe içindeyiz.” Salih, dedi ki: “Ey kavmim! Söyleyin bakayım, eğer ben Rabbim tarafından apaçık bir delil üzerinde isem ve bana tarafından bir rahmet (peygamberlik) vermişse, O'na karşı geldiğim takdirde beni Allah'tan kim koruyabilir? Demek ki, zarara uğratmaktan başka bana katkınız olmaz.”¹³³ buyrulmaktadır.

Fî Zılâli'l-Kur'ân müellifi bu âyet grubunu şöyle açıklamıştır: Semûdoğulları'nın, Hz. Sâlih'e yönelttikleri “Sen umut bağladığımız bir kişi idin” şeklindeki hayal kırıklığı içeren söz, Kureyşli müşriklerin Hz. Peygamber'e karşı duydukları sarsılmaz güveni hatırlatmaktadır. Fakat Hz. Peygamber, onları tek

¹³⁰ Celal Kırcı, “Semûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 36, İstanbul 2009, s. 500.

¹³¹ Hûd, 11/61.

¹³² Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. VIII, ss. 224-225.

¹³³ Hûd, 11/62-63.

Allah'ı (c.c.) “Rabb” olarak tanımaya çağırınca tıpkı Hz. Sâlih'in soydaşları gibi, bu çağırışı tuhaf karşılayarak karşısına dikilmişlerdir. Arkasından O'nun için “büyücüdür, uydurmacıdır” demişlerdir. Bu cümleleri sarfederken O'nun lehindeki eski tanıklıklarını ve güvenlerini unutmışlardır.¹³⁴

Derveze'nin bu âyet grubu hakkında yorumu bulunmamaktadır.

Kıssanın devamında “Ey kavmim! İşte size mucize olarak Allah'ın dişi bir devesi. Bırakın onu, Allah'ın arzında yayılıp otlasın. Ona kötülük dokundurmayın, yoksa sizi yakın bir azap yakalar.” Derken onu kestiler. Salih, dedi ki: “Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. (Sonra helâk olacaksınız.) İşte bu, yalanlanamayacak bir tehdittir.” (Helâk) emrimiz geldiğinde Salih'i ve beraberindeki iman etmiş olanları tarafımızdan bir rahmetle helâktan ve o günün rezilliğinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. Zulmedenleri o korkunç uğultulu ses yakaladı da yurtlarında diz üstü çöke kaldılar. Sanki orada hiç yaşamamışlardı. Biliniz ki Semûd kavmi Rablerini inkâr etti. (Yine) biliniz ki Semûd kavmi Allah'ın rahmetinden uzaklaştı.¹³⁵ buyrulmaktadır.

Kutup, Semûd kavmine bir mucize olmak üzere Allah (c.c.) tarafından yaratılan dişi devenin özelliklerinin belirtilmediğini ifade etmiştir. Ancak dişi devenin Allah'a (c.c.) izafe edilmesinde apayrı bir özelliğinin bulunduğunu söylemiştir.¹³⁶ Müfessire göre Allah (c.c.) Hz. Sâlih ve yanındaki mü'minleri dolaysız bir şekilde merhametinin sonucu olarak kurtarmıştır. Ayrıca Semûdoğullarının canını ise rezil ve korkunç bir şekilde almıştır.¹³⁷

Derveze, Hz. Sâlih ile kavminin kıssasını sûrede anlatılan kısasa zincirinin üçüncü halkası olduğunu söylemiş ve Hûd suresinde yaptığı açıklamanın aynısını bu kıssada da yapmıştır. Müfessire göre bu kısasa, Hz. Peygamber'e karşı müşriklerin söz ve tavırlarını anlatan bir misaldir.¹³⁸

Bu kısasa bizlere Allah'a (c.c.) itaat edenler ve itaat etmeyenlerin akıbetlerinin asla bir olmadığını hatırlatmaktadır. Semûd kavmi hem davete icabet etmemiş hem de Allah'ın (c.c.) devesini öldürerek azgınlıklarını ileri dereceye taşımışlardır.

¹³⁴ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. VIII, ss. 225-226.

¹³⁵ Hûd, 11/64-68.

¹³⁶ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. VIII, s. 227.

¹³⁷ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. VIII, ss. 227-228.

¹³⁸ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. II, s. 473.

2.1.1.5. Hz. İbrâhîm ve İnsan Fıtratı

Fıtrat kavramı sözlükte, “yarmak, ikiye ayırmak, yaratmak, icat etmek”¹³⁹ anlamlarına gelmektedir. Fâtır, isim olup “yaratılış, belli yetenek ve yatkınlığa sahip sâhip oluş” anlamlarına gelmektedir.¹⁴⁰ Fıtrat, insanın ilk yaratılış anındaki temel özellikleridir.

Kur’ân’da Hz. İbrâhîm’in fıtratını bulması ile ilgili âyetler, En’âm sûresinde anlatılmaktadır. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “Hani İbrâhîm, babası Âzer’e, “Sen putları ilâh mı ediniyorsun? Şüphesiz, ben seni de, kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum” demişti. İşte böylece İbrâhîm’e göklerdeki ve yerdeki hükümranlığı ve nizamı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun. Üzerine gece karanlığı basınca, bir yıldız gördü. “İşte Rabbim!” dedi. Yıldız batınca da, “Ben öyle batanları sevmem” dedi. Ay’ı doğarken görünce de, “İşte Rabbim!” dedi. Ay da batınca, “Andolsun ki, Rabbim bana doğru yolu göstermezse, mutlaka ben de sapıklardan olurum” dedi. Güneşi doğarken görünce de, “İşte benim Rabbim! Bu daha büyük” dedi. O da batınca (kavmine dönüp), “Ey kavmim! Ben sizin Allah’a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım” dedi. “Ben, hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah’a ortak koşanlardan değilim.”¹⁴¹

Kutup, bu âyet grubunu şöyle açıklamaktadır: Burada İbrâhîm’in diliyle konuşan insan fıtratıdır. Hz. İbrâhîm kendi duygu ve düşüncesi ile ilahını bulmuş değildir. Onun sağlam bozulmamış fıtratı başlangıçta putlara tapınmayı reddetmişti. Hz. İbrâhîm’e göre ibadete layık olan taştan yapılmış putlar olamazdı. Hz. İbrâhîm’in fıtratının ilk tezahürü putlara tapınmanın sapkınlık olduğunu düşünmektir. Hz. İbrâhîm, fıtratında hissettiği gerçek ilâhı aramaya koyulmuştur. O gizli bir atılganlık arzusu ile karşılaştığı yıldıza, aya sonra güneşe işte Rabbim budur dedi. Ancak onların hepsinin gelip geçici olduğunu ve fıtratında yer eden Allah (c.c.) gerçeğiyle uyummadığını gördü. Ve Allah’ın (c.c.) kudret elinin kendisinin elinden tuttuğunu hissetti. Hz. İbrâhîm vardığı neticeler sonucunda kalbinde inşirah bulan tevhid akîdesiyle mutmain olmuştur.¹⁴²

¹³⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, C. VII, s. 124.

¹⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, C. VII, s. 124.

¹⁴¹ En’âm, 6/74-79.

¹⁴² Kutup, *ft Zılâli'l-Kur’ân*, C. V, ss. 305-311.

Derveze'ye göre Hz. İbrâhîm, babasının ve kavminin taptıkları putlardan uzak durmuş ve yıldızlara ibadet etmemiştir. Müfessire göre bu âyetler Hz. Peygamber'e ve mü'minlere teselli, müşriklere ise uyarı mahiyetindedir.¹⁴³

Kutub Hz. İbrâhîm'in fitratı ile bilgiler aktarırken Derveze, âyetlerin teselli ve uyarı mahiyeti taşıdığını aktarmıştır. Burada, Allah (c.c.) Hz. İbrâhîm'i prototip olarak gösterip aslında bütün insanları kendisini bulabilme yeteneğiyle donattığına dikkat çekmiş olabilir. Çünkü Allah, (c.c.) insanın fitratına bunu ilk yaratılış anında koymuştur. Hz. İbrâhîm de Allah'ın (c.c.) özüne koyduğu fitrat ile O'nu bulmuştur.

2.1.1.6. Hz. Lût ve Ahlâkî Zaaflarıyla Lût Kavmi

Hz. Lût, Hz. İbrâhîm'in yeğeni, Haran'ın oğludur.¹⁴⁴ Hz. Lût, Kur'an'da yirmi yedi defa zikredilmektedir. Kur'an'da Hz. Lût, Hz. İbrâhîm'e ilk iman eden, onunla hicret eden ve kendisine hikmet verilen peygamber olarak zikredilmektedir.¹⁴⁵

Kur'an'da Hz. Lût'un kıssası pek çok sûrede anlatılmakla beraber Şu'arâ sûresinde tafsilatlı bir şekilde anlatılmaktadır. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: "Lût'un kavmi de peygamberleri yalanladı." Hani kardeşleri Lût, onlara şöyle demişti: "Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?" "Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim." "Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin." "Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir." "Rabbinizin, sizin için yarattığı eşlerinizi bırakıyor da insanlar arasından erkeklere mi yanaşıyorsunuz? Siz gerçekten haddi aşan bir topluluksunuz." Dediler ki: "Ey Lût! (İşimize karışmaktan) vazgeçmezsen mutlaka (şehirden) çıkarılanlardan olacaksın!" Lût, şöyle dedi: "Şüphesiz ben sizin yaptığınız bu çirkin işe kızanlardanım."¹⁴⁶

Kutub'a göre kıssada dikkate alınan hususlar inananların kurtuluşu ve ilahi mesajı yalanlayanların akıbetinin değişmemesidir. Lût kavminin cinsel sapıklıkları fitrata aykırı kötü bir iştir. Çünkü kadın ve erkek birbirine eğilimli yaratılmış ve üreme ancak kadın ve erkek ile devam etmiştir. Bu da Allah'ın (c.c.) evrende işleyen yasalarından biridir. Müfessire göre Lût kavmi hayat rotasından çıkmış ve fitrat

¹⁴³ Derveze, *et-Teşîru'l-Hadîs*, C. III, s. 78.

¹⁴⁴ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, C. I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, s. 245.

¹⁴⁵ Harman, "Lût", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 27, Ankara 2003, s. 228.

¹⁴⁶ Şu'arâ, 26/165-168.

kervanından ayrılmıştır. Hz. Lût onları bu sapıklıklarını bırakmaya davet etmiş ve fitratlarına karşı geldikleri için onları eleştirmiştir.¹⁴⁷

Derveze'nin bu âyetler hakkında yorumu bulunmamaktadır. Kıssanın sonunda genel bir yorumu vardır.

Sûrenin devamında “Ey Rabbim! Beni ve ailemi onların yaptıkları çirkin işten kurtar.” Bunun üzerine biz de onu ve geri kalanlar arasındaki yaşlı bir kadın hariç bütün ailesini kurtardık. Sonra diğerlerini helâk ettik. Onların üzerine bir yağmur (gibi taş) yağdırdık. (Başlarına gelecek konusunda) uyarılanların yağmuru ne kadar da kötü idi! Şüphesiz bunda büyük bir ibret vardır. Onların çoğu ise iman etmiş değillerdir. Şüphesiz senin Rabbin, mutlak güç sahibi ve çok merhametli olandır.¹⁴⁸ buyrulmaktadır.

Fî Zılâli'l-Kur'ân müellifine göre Hz. Lût, kavminin yaptığı fiilden uzak durmuş ve fitratı ile Allah'a (c.c.) yönelmiştir. Hz. Lût'un eşi tiksindirici işe yardımcı olduğu için o da sapıklar arasındadır. Kıssanın sonunda Lût kavminin yaşadıkları bölge yerin dibine geçirilmiş ve sularla kaplanarak cezalandırılmışlardır.¹⁴⁹

Derveze'ye göre bu âyetlerde, diğer sûrelerden farklı bir üslup kullanılmıştır. Ve bu kıssada yeni olan husus ise Hz. Lût'un kavminden bir ücret talep etmemesidir.¹⁵⁰

Kutup, Lût kavminin ahlaksız davranışlarına dikkat çekerken, Derveze kıssanın üslubuna dikkat çekmiştir. Bu kıssada Allah (c.c.) yapılan ahlaksız davranışın yanlış olduğunu bizlere hatırlatmaktadır. Çünkü Allah (c.c.) bu ahlaksız davranışın Lût kavminde olduğu gibi yaşadığımız çağda da olacağını biliyordu. Böylece bu davranışın yerildiğini söylemiştir.

2.1.1.7. Hz. İsmâîl ve Teslimiyet

Teslimiyet kavramı “سَلَمٌ” kökünden gelmektedir. Lügatte, boyun eğmek, itaat etmek sulhe girmek,¹⁵¹ anlamındadır. İslâm kavramı da teslimiyetle aynı kökten gelmektedir. İslâm, kişinin bilerek kendini yaratana teslim etmesidir.¹⁵²

¹⁴⁷ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. XI, s. 80.

¹⁴⁸ Şu'arâ, 26/169-175.

¹⁴⁹ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. XI, s. 81.

¹⁵⁰ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. II, s. 234.

Yüce Allah (c.c.) Saffât sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Ey Rabbim! Bana salihlerden olacak bir çocuk bağışla.” Biz de ona uysal bir oğul müjdeledik. Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrâhîm ona, “Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?” dedi. O da, “Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın” dedi. Nihayet her ikisi de (Allah’ın emrine) boyun eğip, İbrâhîm de onu (boğazlamak için) yüz üstü yere yatırınca ona, şöyle seslendik: “Ey İbrâhîm!” “Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları böyle mükâfatlandırırız.” “Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır.” Biz, (İbrâhîm’e) büyük bir kurbanlık vererek onu (İsmail’i) kurtardık.¹⁵³

Fî Zılâli’l-Kur’ân müellifine göre Hz. İbrâhîm, temiz bir kalp ile Rabbine niyazda bulunmuş ve bununla birlikte Allah’da (c.c.) onun duasına icabet etmiştir. Allah (c.c.) Hz. İsmâîl’i yumuşak huylu olarak tasvir etmesiyle Hz. İbrâhîm’in kalbi ferahlamıştır. Hz. İbrâhîm, biricik oğlunu rüyasında boğazladığını görmüştür. Hz. İbrâhîm gördüğü bu rüyanın Rabbinden gelen bir işaret olduğunu anlamıştır. İşaret olmasına rağmen hiç tereddüt dahi etmez, Hakk’ın emrini yerine getirmeyi düşünmüştür. Açık bir vahiy olmamasına rağmen oğlunu boğazlamayı düşünmüştür.

Müfessir âyet grubunu açıklamaya şöyle devam etmiştir: Hz. İsmâîl babasının gördüğü rüyayı uygulamasını istemiş ve “Ey babacığım ne emrolundunsa onu yap.” demiştir. Müfessir burada emre itaatle birlikte teslimiyetin ve gönül rızasının olduğunu ifade etmiştir. Her ikisi de teslimiyet gösterince Hz. İbrâhîm oğlunu alını üzerine yatırdığı zaman rüyasına sadık kaldığını kanıtlamıştır. Allah da (c.c.) ona oğlunun yerine fidiye olarak kurbanlık vermiştir.¹⁵⁴

Derveze ise bu âyetlerde salih kulların örnek gösterildiğini söylemiştir. Müfessire göre Hz. İsmâîl’in boğazlanmaya razı oluşu ve kendisini O’na teslim etmesi onun vefakârlığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Hz. İbrâhîm ise Allah’tan (c.c.) gelen mesajı pratiğe aktarmada ilklerden olmuştur. Bu sebeple Allah’ın (c.c.) övgüsüne mazhar olmuştur.¹⁵⁵

¹⁵¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. IV, s. 660.

¹⁵² Mustafa Sinanoğlu, “İslâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 23, İstanbul 2001, s. 1.

¹⁵³ Sâffât, 37/100-107.

¹⁵⁴ Kutup, *fî Zılâli’l-Kur’ân*, C. XII, ss. 330-332.

¹⁵⁵ Derveze, *et-Tefsîru’l-Hadîs*, C. III, ss. 152-153.

Kutup kıssada Allah'ın (c.c.) kullarını imtihan etmekteki hedefi üzerinde durmuştur. Derveze ise Hz. İbrâhîm'in salih kullar arasında olduğunu ve mesajı uygulamada ilklerden olduğunu belirtmiştir.

2.1.1.8. Hz. İshâk ve Müjdelenen Evlat

Hz. İbrâhîm'den sonra Yahudilerin ikinci atası olarak bilinen Hz. İshâk, Hz. İbrâhîm ve Sâre'nin oğludur. Kur'ân'da Hz. İshâk'ın ismi on yedi yerde zikredilmektedir. Kur'ân'da Hz. İbrâhîm, Allah'tan (c.c.) salihlerden olacak bir evlat vermesi için niyazda bulunmaktadır. Allah da (c.c.) ona uslu bir çocuk müjdelemiştir.¹⁵⁶

Yüce Allah Hûd (c.c.) sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Andolsun elçilerimiz (melekler), İbrâhîm'e müjde getirip “Selâm sana!” dediler. O, “Size de selâm” dedi ve kızartılmış bir buzağı getirmekte gecikmedi. Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içinde bir korku duydu. Dediler ki: “Korkma, çünkü biz Lût kavmine gönderildik.” İbrâhîm'in karısı ayakta idi. (Bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshâk'ı müjdeledik; İshâk'ın arkasından da (torunu) Ya'kûb'u. Karısı, “Vay başıma gelenler! Ben bir kocakarı ve bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Gerçekten bu, çok şaşılacak bir şey!” dedi. Melekler, “Allah'ın emrine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketi size olsun ey (peygamber ocağının) ev halkı! Şüphesiz O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir.” dediler.”¹⁵⁷

Kutup bu âyet grubunu şöyle açıklamıştır: Hz. İbrâhîm'in eşi kısır ve yaşlı olmasından dolayı Hz. İshâk'a ana olacağı müjdesi onun için şaşırtıcı bir sürpriz olmuştur. Üstelik onun için katmerli müjde olmuştur. Çünkü Hz. İshâk'ın da Ya'kûb adında bir oğlu olacaktı. Böyle bir haber onu şaşırmıştır çünkü kadınların belirli bir yaştan sonra hamile kalamayacağını bilgisine sahipti. Müfessir Hz. İbrâhîm'in eşinin müjdeli habere şaşırmamasıyla ilgili şunları söylemiştir: Bu durumda şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü Allah'ın (c.c.) sınırsız gücüne hiçbir şey engel değildir. O hikmete

¹⁵⁶ Harman, “İshâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 22, İstanbul 2000, s. 521.

¹⁵⁷ Hûd, 11/69-73.

binaen bir işi alışılmışın dışında yapmaya muktedirdir. Allah (c.c.) belirlediği yasaların ötesinde özgürlüğe sahiptir.¹⁵⁸

Derveze de bu konuda Kutup ile aynı görüştedir. Müfessire göre Hz. İshâk'ın müjdelenmesi, Allah'ın (c.c.) kudretinin her şeyi yapmaya muktedir olduğunun kanıtlarından biridir. Bu müjdeli haber, nebisi ve sevgilisine birer rahmet olarak gönderilmiştir.¹⁵⁹

Hz. İshâk'ın müjdelenmesi olmazları olduran bir Allah'a (c.c.) sahip olduğumuzu ve O'nun kudretinin büyüklüğünü ve kâinata koyduğu yasaları uygulamakta özgür olduğunu bizlere hatırlatmaktadır.

2.1.1.9. Hz. Ya'kûb ve Erdemli Kul

Kur'ân'da Hz. Ya'kûb kelimesi on altı yerde geçmektedir. Hz. Ya'kûb İsrail ismiyle de anılmıştır.¹⁶⁰

Yüce Allah (c.c.) Sâd sûresinde şöyle buyurmaktadır: “(Ey Muhammed!) Güçlü ve basiretli kullarımız İbrâhîm'i, İshâk'ı ve Ya'kûb'u da an. Şüphesiz biz onları, ahiret yurdunu düşünme özelliği ile (temizleyip) ihlâslı kimseler kıldık. Şüphesiz onlar, bizim katımızda hayırlı, seçkin kimselerdendir.”¹⁶¹

Fî Zilâli'l-Kur'ân müellifine göre Kur'ân, Hz. İbrâhîm'i, Hz. İshâk'ı ve Hz. Ya'kûb'u basiretli ve kuvvetli kullar diye tanıtmıştır. Kutub'a göre Allah (c.c.) onları güzel vasıflarla donatmış, sadece ahireti düşünüp başka şeylerden kendilerini soyutlamaları sebebiyle onları halis kılmış ve seçkin kulları arasına almıştır.¹⁶²

Derveze'ye göre Hz. İbrâhîm, Hz. İshâk ve Hz. Ya'kûb, Allah'ın (c.c.) seçerek makamlarını yükselttiği ve ihsan ve ikramda bulunduğu peygamberlerdir. Müfessir, bu peygamberlerin isimlerinin Tevrat'ın tekvin bölümünde de yer aldığını belirtmiştir.¹⁶³

Kutup ve Derveze Hz. Ya'kûb'un sahip olduğu ahlaki vasıfları üzerinde açıklamalarda bulunmuşlardır. Burada Peygamberlerin ahlakî vasıflarının

¹⁵⁸ Kutup, *fî Zilâli'l-Kur'ân*, C. VIII, s. 236.

¹⁵⁹ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. II, s. 490.

¹⁶⁰ Harman, “Ya'kûb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 43, İstanbul 2013, s. 275.

¹⁶¹ Sâd, 38/ 45-47.

¹⁶² Kutup, *fî Zilâli'l-Kur'ân*, C. XII, ss. 393-394.

¹⁶³ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. I, s. 446.

zikredilmesinin arka planındaki mesaj, onların sahip olduğu ahlaka ulaşmaktır. Çünkü onlar bu hayatta bizim için birer rol modelidir.

2.1.1.10. Hz. Yûsuf ve İffet Abidesi

Hz. Yûsuf, İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerden olup Hz. Ya'kûb ve eşi Rahile'nin oğludur. Kur'ân'da anlatılan kıssalar genelde farklı farklı sûrelerde yer alırken Hz. Yûsuf'un kıssası sadece Yûsuf sûresinde anlatılmaktadır. Bu nedenle Hz. Yûsuf'un kıssası, Kur'ân'ın ifadesiyle "ahsenü'l-kasas" yani kıssaların en güzelidir.¹⁶⁴

Yûsuf sûresi baştan sona Hz. Yûsuf'un kıssasını anlatmaktadır. Bu nedenle kıssa bölümlere ayrılarak açıklandı. Hz. Yûsuf'un kıssasını sekiz bölüme ayırmak mümkün olmakla beraber dört bölümü ele alındı.

Hz. Yûsuf'un Rüyası

Yüce Allah (c.c.) Yûsuf sûresinde şöyle buyurmaktadır: Hani Yûsuf, babasına "Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı" demişti. Babası, şöyle dedi: "Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır." "İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrâhîm ve İshâk'a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Ya 'kûb soyuna da tamamlayacaktır. Şüphesiz Rabbin hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." Andolsun, Yûsuf ve kardeşlerinde (hakikati arayıp) soranlar için ibretler vardır."¹⁶⁵

Kutup Hz. Yûsuf kıssasının ilk âyet grubunu şöyle açıklamıştır: Hz. Yûsuf bu rüyayı gördüğünde, daha küçük bir çocuk ya da ergenlik çağı öncesini yaşayan bir gençti. Ancak babasına anlattığı bu rüya, bu yaştaki bir çocuğun rüyasına hiç benzemiyordu. Eğer bu sıradan çocukluk rüyalarından biri olsaydı, yıldızları, güneşi ve ayı, yakalayıp tutacak denli yakınında ya da kucağında görebilirdi. Oysa yıldızları, güneşi ve ayı kendisine "secde ederken", tıpkı bir saygı ve yüceltme ifadesi olarak başlarını secdeye koyan akıllı varlıkların hareketlerini andırır biçimde kendisine secde ederken görmüştü. Müfessir ardından şunu ilave etmiştir: Hz.

¹⁶⁴ Harman, "Yûsuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 44, İstanbul 2013, s. 1.

¹⁶⁵ Yûsuf, 12/4-6.

Ya'kûb bu rüyanın oğlu için bir müjde olduğunu ve bu müjdenin din, kurtuluş ve bilgi manasına geldiğini bilmekteydi.¹⁶⁶

Derveze ise kin, nefret ve hasede sebep olacak bazı hususların saklanması gerektiğini ve bu hususların kardeşler arasında körlüğe sebep olacağını söylemiştir.¹⁶⁷

Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Kıskançlığı ve Kuyuya Atılması

Yüce Allah (c.c.) âyetin devamında şöyle buyurmaktadır: “Babalarına şöyle dediler: “Ey babamız! Yûsuf hakkında bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz.” “Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.” Babaları, “Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer, diye korkuyorum.” Onlar da, “Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse (o takdirde) biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz” dediler.”¹⁶⁸

Kutub'a göre Hz. Ya'kûb, Hz. Yûsuf'u götürmelerine karşı hasretine dayanamayacağını ve ondan birkaç gün bile ayrı kalamayacağını söyleyerek ona olan sevgisinin büyüklüğünü göstermiştir. Abilerinin ise babalarının bu sözlerinden sonra kalplerindeki kıskançlık ateşi daha da artmıştır. Babaları onu kurt kapar dedikten sonra zihinlerinde şimşekler çakmaya başlamıştır. Çünkü öncesinde kıskançlıklarından dolayı kardeşlerine ne yapabileceklerini onlar da bilmiyordu. Daha sonra babalarını etkilemek için biz bu kadar güçlüyken ona bir şey olursa kendisine hayrı dokunmayan kişilerden oluruz dediler. Hz. Ya'kûb, oğlunu çok sevmesine ve ona olan bağlılığına rağmen abilerinin sözlerine dayanamayıp onlarla beraber gönderdi.¹⁶⁹

Kıssanın devamında “Yûsuf 'u götürüp kuyunun dibine bırakmaya karar verdikleri zaman biz de ona, “Andolsun (senin Yûsuf olduğunun) farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin” diye vahyettik. (Yûsuf 'u kuyuya bırakıp) akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler. “Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf 'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim)

¹⁶⁶ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'an*, C. VIII, ss. 361-364; Ayrıca bkz. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, C. VIII, ss. 4035-4036.

¹⁶⁷ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. II, ss. 501-502.

¹⁶⁸ Yûsuf, 12/11-14.

¹⁶⁹ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'an*, C. VIII, ss. 368-370; Ayrıca bkz. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, C. VIII, s. 4039.

onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın” dediler. Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Ya‘kûb dedi ki: “Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır.”¹⁷⁰ buyrulmaktadır.

Kutup, bu âyet grubunu ise şöyle açıklamaktadır: Abileri, Hz. Yûsuf’u kuyuya atma hususunda aynı fikirde birleşmişler ve onu kuyuya atmışlardı. Hz. Yûsuf kuyunun dibinde çaresiz bir şekilde korkuyla beklerken Allah (c.c.) onun imdadına yetişmişti. Hz. Yûsuf’un abileri kalplerinde fesatlıktan başka bir şey düşünmedikleri için adam akıllı bir yalan bile bulamamışlardı. Babalarının akıllarına getirdiği şekliyle Hz. Yûsuf’u kurdun yediğini söylemişlerdi. Hz. Yûsuf’un gömleğine kan sürmeleri bile yalanlarını bariz ortaya çıkaracak derecedeydi. Babalarının yanına ağlayarak gelip yalanlarını anlatınca yalan bile “Ben uydurmayım!” diye haykırıyordu. Hz. Ya ‘kûb’un içindeki ses ona oğlunu kurdun yemediğini, büyük oğullarının komplosuyla karşı karşıya kaldığını ve kendine düşenin Allah’a (c.c.) güzel bir sabırla sabretmek olduğunu söylemiştir.¹⁷¹

Derveze’ye göre bu âyet grubu, Yûsuf kıssasının birinci halkasını oluşturmaktadır. Zikredilen birinci âyet, Hz. Peygamber’e mü’min bir kişinin soru sormasına binaen vahyedilmiştir. Bu nedenle âyetler, meydan okuma ve aciz bırakma üslubu ile inmemiştir.¹⁷²

Hz. Yûsuf’un Mısır’daki Hayatı ve Aziz’in Eşiyle İmtihanı

Âyetin devamında Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek, “Haydi gelsene!” dedi. O ise, “Allah’a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler” dedi. Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı. İki de kapıya koşular. Kadın, Yûsuf ’un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: “Senin ailene kötülük yapmak isteyeninin cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır.” Yûsuf, “O, benden arzusunu elde etmek

¹⁷⁰ Yûsuf, 12/15-18.

¹⁷¹ Kutup, *fî Zılâli’l-Kur’ân*, C. VIII, ss. 370-372.

¹⁷² Derveze, *et-Tefsîru’l-Hadîs*, C. II, s. 505.

istedi” dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: “Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yûsuf) yalancılardandır.” “Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. O (Yûsuf) ise, doğru söyleyenlerdendir.” Kadının kocası Yûsuf ’un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, dedi ki: “Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür.” “Ey Yûsuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın,) sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen günah işleyenlerdensin.”¹⁷³

Fî Zılâli'l-Kur'ân müellifine göre Hz. Yûsuf yirmi beş yaşında, kadın ise otuzlu yaşlardadır. Hz. Yûsuf’un delikanlılık zamanları ve tehlikeye düşmeye en müsait olduğu yaşlardadır. Kadın ise türlü türlü entrikalar çevirecek tecrübeye sahip yaşlardadır. Müfessire göre kadının Hz. Yûsuf’u arzulaması ve Hz. Yûsuf’un da ona ilgi duymasını normaldir. Çünkü Hz. Yûsuf, peygamber dahi olsa neticede o da insandır. Ama onun bu arzusu düşünceden öteye gitmemiştir. Vicdanından gelen sesle Rabbinin işaretini görmüş ve bu arzusunu mağlup etmeyi başarmıştır.¹⁷⁴

Derveze ise bu âyet grubunu kıssanın ikinci halkası olarak değerlendirmiştir. Yine aynı şekilde sıfrit tekvinindeki farklılıklara değinmiştir. Müfessir kıssanın ibret verici niteliklerini ise şöyle açıklamıştır: Yüce Allah (c.c.) Hz. Yûsuf’u kollayıp-gözetmiş, fuhuş ve çirkin işlerden korumuş, o da Allah’a (c.c.) boyun eğerek salih ameller işlemiştir.¹⁷⁵

Hz. Yûsuf’un Zindan Hayatı

Kutup Hz. Yûsuf’un zindandaki hayatını şöyle yorumlamaktadır: Hz. Yûsuf’un suçsuzluğu apaçık ortada iken sırf onlar kendi aristokratik konumlarına halel gelmesin diye onu zindana atmışlardır. Hz. Yûsuf zindan hayatını bile kendisine verilen bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Hz. Yûsuf’un tutuklu oluşu bazı sorumlulukların yükünü ondan kaldırmamıştır. Zindanda bile Allah’a (c.c.) davetten geri durmamıştır. Çünkü o, yeryüzündeki insanların yöneticilerini İlah konumuna yerleştirdiklerini biliyordu. Bu nedenle zalim kişilere boyun eğdikleri için bozuk inançları ıslah etme adına ona pek çok sorumluluk düşmektedir.¹⁷⁶

¹⁷³ Yûsuf, 12/23-29.

¹⁷⁴ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. VIII, ss. 380-388.

¹⁷⁵ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. II, ss. 510-511.

¹⁷⁶ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. VIII, ss. 397-415.

Derveze, Hz. Yûsuf'un zindana atılmasıyla alakalı olan bu grubu ise kıssanın üçüncü halkası olarak açıklamıştır. Müfessire göre Hz. Yûsuf zindan hayatında dahi Allah (c.c.) için öğüt vermiştir. Ayrıca kişi ne durumda olursa olsun iyi ahlaktan ve Allah'a (c.c.) davetten uzak durmaması gerekmektedir.¹⁷⁷

Kutup ve Derveze âyet gruplarını ayrı ayrı ele alarak tefsir etmişlerdir. Burada Hz. Yûsuf'un hayatı hep sıkıntılarla geçmekle beraber hiçbir zaman Rabbine isyan etmemiş, başına gelen musibetlere sabretmiştir. Hz. Yûsuf'un kıssası bizlere hiçbir sıkıntının kalıcı olmadığını eğer sabredilirse Allah'ın (c.c.) kulunu asla terk etmeyeceğini göstermektedir. Kulun günah işlemeye müsait bir durumda bile Rabbine yönelmesi ve zindan hayatını dahi fırsata çevirebilmesi sağlam bir imanın tezahürüdür.

2.1.1.11. Hz. Eyyûb ve Sabır

Sabır kavramı lügatte, “engellemek, hapsedmek, güçlü ve dirençli olmak”¹⁷⁸ anlamına gelmektedir. Sabır, nimet ve mihnet halinin her ikisinin de Allah (c.c.) tarafından geldiğini akıldan çıkarmamaktır.¹⁷⁹ Kur'ân'da Hz. Eyyûb'un ismi dört yerde geçmektedir.¹⁸⁰

Kur'ân'da Hz. Eyyûb'un kıssası tafsilatlı bir şekilde Sâd sûresinde yer almaktadır. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “(Ey Muhammed!) Kulumuz Eyyûb'u da an.” Hani o, Rabbine, “Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu” diye seslenmişti. Biz de ona, “Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içecek soğuk bir su” dedik. Biz ona tarafımızdan bir rahmet ve akıl sahiplerine bir öğüt olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını bahsettik. Şöyle dedik: “Eline bir demet al ve onunla vur, yeminini bozma.” Gerçekten biz Eyyûb'u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi.”¹⁸¹

Fî Zılâli'l-Kur'ân müellifi bu âyet grubunu şöyle açıklamıştır: Kur'ân, Hz. Eyyûb'u sâlih ve hep Allah'a yönelen bir kul olarak zikretmiştir. Allah (c.c.) Hz. Eyyûb'u bir takım musibetlerle imtihan etmiş ancak o bu musibetlere karşı güzel bir sabır göstermiştir. Ardından şunları ilave etmiştir: Şeytan Hz. Eyyûb'un zevcesine

¹⁷⁷ Derveze, *et-Teŧsîru'l-Hadîs*, C. II, ss. 516-517.

¹⁷⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. V, s. 267.

¹⁷⁹ Mustafa Çağrıç, “Sabır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 45, İstanbul 2008, s. 339.

¹⁸⁰ Nisâ, 4/163; En'âm, 6/84; Enbiyâ, 21/83; Sâd, 38/41.

¹⁸¹ Sâd, 38/41-44.

vesvese vermiştir. Eşi eğer Allah (c.c.) Hz. Eyyûb'u sevseydi ona bu musibetleri vermezdi diye vesveseye düşmüştür. Hz. Eyyûb bu sözlere, başına gelen musibetlerden daha çok üzölmüş ve sıhhat bulunca eşine belirli sayıda vuracağına dair yemin etmiştir. Hz. Eyyûb dua ve niyaz ile Rabbine yönelmiş ve Mevlânın rahmetiyle sıkıntılarından kurtulmuştur. Müfessire göre Hz. Eyyûb'un zevcesine Allah'ın (c.c) bir demet bağ ile vur demesi, O'nun kullarına karşı lütuf ve kolaylık sağladığının apaçık göstergesidir.¹⁸²

et-Tefsîru'l-Hadîs müellifi ise bu âyet grubunu şöyle açıklamıştır: Hz. Eyyûb, ailesi geniş ve malı mülkü fazla olan bir peygamberdir. Hayatını müreffeh bir şekilde devam ettirmekle beraber Allah'a (c.c.) verdiği nimetlerden dolayı şükürünü de tam olarak yerine getirmişti. Âyetin devamında müfessir şunları ilave etmiştir: Ancak şeytan, "Allah'a (c.c), Hz. Eyyûb'un Sen'in nimetlerine olan şükürü uzun sürmeyecek ve isyan edecektir," demiştir. Allah (c.c.) da Hz. Eyyûb'u musibetlerle denemeye başlamıştır. Hz. Eyyûb başına gelen musibetlere sabretmiş ve Allah'a (c.c.) dua etmeye devam etmiştir. Allah (c.c.) da ona yerden su fişkirtmiş ve eski nimetlerine tekrardan kavuşmuştur. Hanımı ise ona samimiyetle hizmet etmesine rağmen bazen bundan elem duymuş ve yüzünü ekşitirmiş. Hz. Eyyûb ise onun bu durumunu Allah'a (c.c.) isyan etmek olarak düşündüğü için sıhhat bulduğunda ona yüz kırbaç vuracağına dair yemin etmiştir. Allah (c.c.) ise ona bir demet otlâ vurmasını emretmiştir. Bu âyeti, Kutup gibi Derveze de Allah'ın (c.c.) kullarına karşı lütuf ve kolaylık sağladığının göstergesi olarak tefsir etmiştir.¹⁸³ Ebu Said el-Hudri'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Kim sabrederse, Allah ona dayanma gücü verir. Kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir ikram verilmemiştir".¹⁸⁴

Hz. Eyyûb kıssası ile ilgili Kutup ve Derveze'nin yorumu birbirine yakındır. Her iki müfessir de aynı yere dikkat çekmişlerdir. Yüce Allah (c.c.) insanı türlü türlü musibetlerle sınar ve bu dünyanın bir imtihan yeri olduğunu her daim hatırlatmaktadır. Hz. Eyyûb maruz kaldığı onca bela ve musibetlere karşı sabretmiş ve imtihanı kazananlardan olmuştur.

¹⁸² Kutup, *fî Zilâli'l-Kur'ân*, C. XII, ss. 391-392.

¹⁸³ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. I, ss. 442-443.

¹⁸⁴ Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. Haccac el-Kuşeyri en-Nisâbüri, *el-Camiüs'Sâhîh*, Muhammed Fuat Abdölbâki (thk.), Beyrut Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992, "Zekat", 124.

2.1.1.12. Hz. Şu‘ayb ve Ölçü ve Tartıda Haksızlık Yapan Eyke Kavmi

Hz. Şu‘ayb, Hz. Lût’tan kısa bir süre sonra yaşamış, Medyenliler ve Eykelilere peygamber olarak gönderilmiştir. Medyen ve Eyke halkı aynı dili konuşan, birbirleri ile yakın olup ticaret yapan iki ayrı kardeş kavimdir.¹⁸⁵

Yüce Allah (c.c.) Şu‘arâ sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Eyke halkı da peygamberleri yalanladı.” Hani Şu‘ayb, onlara şöyle demişti: “Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?” “Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim.” Artık, Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. “Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah’a aittir.” “Ölçüyü tam yapın. Eksik verenlerden olmayın “Doğru terazi ile tartın.” “İnsanların mallarını ve haklarını eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.”¹⁸⁶

Kutup Hz. Şu‘ayb kıssasını tarihi süreç içerisinde Hz. Mûsâ’dan önce olduğunu belirtmiş ve Eykelilerin genellikle Medyen halkı olduğunu söylemiştir. Ayrıca kavmin, kişilik ve karakterlerinin özel konumlarına işaret etmiştir. Müfessire göre bu kavim, ölçü ve tartıda hile yaparak, haklarından fazlasını zorba bir şekilde gasp ederek ve insanlara haklarından az olanı vererek adaletsiz davranmışlardır. Eyke halkı, konumları gereği ticari hayata hükmetmişlerdir. Hz. Şu‘ayb ise, onlara yaptıkları bütün işlemlerde adalet ve doğruluktan ayrılmamaları şeklinde uyarıda bulunmuştur.¹⁸⁷

Derveze’nin Hz. Şu‘ayb kıssasının ilk âyet grubu hakkında yorumu bulunmamaktadır. Kıssanın sonunda genel bir yorumu bulunmaktadır.

Devamındaki âyetlerde “Sizi ve önceki nesilleri yaratana karşı gelmekten sakının.” Onlar şöyle dediler: “Sen ancak büyülenmişlersensin.” “Sen sadece bizim gibi bir insansın. Biz senin yalancılardan olduğunu sanıyoruz.” “Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi gökten üzerimize bir parça düşür.” Şu‘ayb, “Rabbim, yaptıklarımızı en iyi bilendir” dedi. Onlar Şu‘ayb’ı yalanladılar. Derken gölge gününün azabı onları yakaladı. Şüphesiz o, büyük bir günün azabı idi. Şüphesiz

¹⁸⁵ Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, ss. 374-376.

¹⁸⁶ Şu‘arâ, 26/176-184.

¹⁸⁷ Kutup, *ft Zilâli’l-Kur’ân*, C. XI, s. 85.

bunda bir ibret vardır. Onların çoğu ise iman etmiş değillerdir. Şüphesiz senin Rabbin, mutlak güç sahibi ve çok merhametli olandır.”¹⁸⁸ buyrulmaktadır.

Kutup bu âyet grubunu şöyle açıklamıştır: Hz. Şu‘ayb, kavmine bütün kavim ve kuşakları yaratan Alla’tan (c.c.) korkmalarını hatırlatmıştır. Ancak kavmi, onun saçma sapan sözler söylediğini düşünerek ona büyülenmiş yaftasını yapıştırmış ve peygamberliğini yalanlamışlardı.¹⁸⁹ Ayrıca Eyke kavmi bu âyetlerle Hz. Şu‘ayb’a meydan okumuştur. Müfessir bu meydan okumanın aynısı müşriklerin Hz. Peygamber’e yaptığını ifade etmiştir.¹⁹⁰

Derveze ise bu kıssada Hz. Şu‘ayb’ın Eyke halkını risalete çağırmasını ve bu davete karşılık onlardan hiçbir talebinin olmadığını söylemiştir. Çünkü Hz. Şu‘ayb davetini dünyalık bir menfaate karşılık yapmamıştır. Müfessire göre kalbi imanla yanıp tutuşan bir peygamber dünyalık isteklerden berîdir. Onların tek isteği ve mutluluğu davette başarılı olmalarıdır. Müfessire göre kıssanın amacı, Hz. Peygamber’i teselli iken, kâfirleri uyarmaktır.¹⁹¹

Kutup Hz. Şu‘ayb kıssasında Eyke halkının yaptığı adaletsiz ve çirkin işlere dikkat çekerken Derveze peygamberlerin Allah’a (c.c.) davetlerinde dünyalık hiçbir beklentilerinin olmayışına dikkat çekmiştir.

2.1.1.13. Hz. Mûsâ, Hz. Harun ve İsrailoğulları

Kur’ân’da Hz. Mûsâ’nın ismi otuz dört sûrede yüz otuz altı defa geçmektedir ve Kur’ân’da en çok zikredilen peygamberdir. Kur’ân Hz. Mûsâ’nın soyu ile ilgili bilgi vermemektedir. Hz. Mûsâ hakkında Kur’ân’da verilen bilgiler ile Tevrat’ta verilen bilgiler hemen hemen aynıdır.¹⁹²

Kur’ân’da Hz. Mûsâ ile ilgili pek çok kıssa anlatılmaktadır. Hepsini almak mümkün olmadığı için sadece peygamberlikle görevlendirilişi ve Firavun ile mücadelesi ele alındı.

Hz. Mûsâ’nın Peygamberlikle Görevlendirilmesi

¹⁸⁸ Şu‘arâ, 26/184-191.

¹⁸⁹ Kutup, *fî Zilâli’l-Kur’ân*, C. XI, s. 85.

¹⁹⁰ Kutup, *fî Zilâli’l-Kur’ân*, C. XI, ss. 85-86.

¹⁹¹ Derveze, *et-Tefsîru’l-Hadîs*, C. II, ss. 236-237.

¹⁹² Harman, “Mûsa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 31, İstanbul 2006, s. 207.

Hız. Mûsâ, en çok zorluk çeken peygamberlerdendir. Çünkü o, döneminin en zorba, en acımasız ve her şeye kendisinin sahip olduğunu düşünerek büyüklük taslayan Firavun'a peygamber olarak gönderilmiştir.¹⁹³

Yüce Allah (c.c.) Kasas sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Mûsâ, süreyi tamamlayıp ailesiyle yola çıkınca, Tûr tarafında bir ateş görmüş ve ailesine, “Siz burada kalın, ben bir ateş gördüm, (oraya gidiyorum). Umarım oradan size bir haber ya da ısınmanız için ateşten bir kor getiririm” dedi. Mûsâ, ateşin yanına gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafındaki ağaçtan şöyle seslenildi: “Ey Mûsâ! Şüphesiz ben, evet, ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım.” “Değneğini (yere) at.” (Mûsâ, değneğini attı). Onu bir yılanmış gibi süratle hareket eder görünce, arkasına bakmadan dönüp kaçtı. (Bu sefer şöyle seslenildi:) “Ey Mûsâ! Beri gel, korkma. Çünkü sen güvenlikte olanlardansın.” “Elini koynuna sok. (Alaca hastalığı gibi) bir hastalık sebebiyle olmaksızın bembeyaz bir hâlde çıksın. Korkudan açılan kolunu kendine çek (toparlan). İşte bunlar, Firavun ve ileri gelen adamlarına (göstermen için) Rabbin tarafından (sana verilen) iki delildir. Çünkü onlar fasık bir kavimdirler.” Mûsâ, şöyle dedi: “Ey Rabbim! Şüphesiz ben onlardan birisini öldürdüm. Onların da beni öldürmelerinden korkuyorum.” “Kardeşim Hârûn'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da benimle birlikte, beni doğrulayan bir yardımcı olarak gönder. Çünkü ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum.” Allah, “Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size bir iktidar vereceğiz de âyetlerimiz sayesinde size (kötü bir amaçla) ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar, galip gelecek olanlardır” dedi.¹⁹⁴

Fî Zılâli'l-Kur'ân müellifi Hz. Mûsâ kıssası ile ilgili âyet grubunu şöyle açıklamıştır: Hz. Mûsâ, ailesi ile beraber gecenin karanlığında kaybolmuş ve bir ateşe doğru yürümüştür. Ateşin olduğu bölgeden ona seslenilmiştir. Hz. Mûsâ Allah'ın (c.c.) çağrısını duymuş ama hangi uzvuyla algıladığını anlayamamıştır. Böylece Hz. Mûsâ bir insanın erişebileceği en üstün dereceye ulaşmıştır. Ayrıca kâinat bu çağrıya şahit olmuştur ve Allah (c.c.) bu bölgeye tecelli etmesinden dolayı bölge kutlu ve bereketli olarak anılmıştır. Âyetin devamında Yüce Allah (c.c.) bu çağrısına deliller göstermiştir. Birinci delil Hz. Mûsâ'nın uzun süredir yanında taşıdığı asasının, küçük bir yılanı dönüştükten sonra kıvrılması, ikinci delil ise elini

¹⁹³ Kasas, 28/7-28.

¹⁹⁴ Kasas, 28/29-35.

koynuna soktuktan sonra bembeyaz olarak çıkmasıdır. Bu mucizeler Hz. Mûsâ'nın peygamber olarak gönderildiğinin kanıtıdır.¹⁹⁵

Derveze, bu âyetlerin Hz. Mûsâ ve Firavun kıssasının ikinci safhasını oluşturduğunu söylemiştir. Müfessir kıssada Allah'ın (c.c.) Tur'da Hz. Mûsâ'ya seslenildiğinden, Firavun'a peygamber olarak gönderildiğinden, Firavun'un Hz. Mûsâ'yı yalanlamasından söz edildiğini belirtmiştir.¹⁹⁶

Kutup âyetlerin özüne inerek tefsir ederken Derveze genel olarak tefsir etmiştir ve detaya girmemiştir.

Hz. Mûsâ'nın Firavunla Mücadelesi

Âyetin devamında Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “Mûsâ, onlara delillerimizi apaçık olarak getirince onlar, “Bu, ancak uydurulmuş bir sihirdir. Biz geçmiş atalarımızın zamanında böyle bir şeyin varlığını duymadık” dediler. Mûsâ, “Katından kimin hidayet getirdiğini ve bu yurdun (güzel) sonucunun kimin olacağını Rabbim daha iyi bilir. Doğrusu zalimler kurtuluşa eremezler” dedi. Firavun, “Ey ileri gelenler! Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum. Ey Hâmân! Benim için bir ateş yakıp tuğla pişir de bana bir kule yap! Belki Mûsâ'nın ilâhına çıkar bakarım(!) Şüphesiz ben onun mutlaka yalancılardan olduğunu sanıyorum” dedi. O ve askerleri yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve gerçekten bize döndürülmeyeceklerini sandılar. Biz de onu ve askerlerini yakaladık ve onları denize attık (Orada boğuldular). Zalimlerin sonunun nasıl olduğuna bak! Biz onları, ateşe çağıran öncüler kıldık. Kıyamet günü de kendilerine yardım edilmeyecektir. Bu dünyada onları lânete uğrattık. Kıyamet gününde de onlar iğrenç kılınmış kimselerden olacaklardır.”¹⁹⁷

Kutup bu âyet grubunu hidayet ve dalalet düellosu olarak nitelemiştir. Müfessire göre Hz. Mûsâ'nın edepli tutumuna karşılık Firavun küstahlık etmiştir. Ayrıca Firavun'un, Haman'a Mûsâ'nın Rabbini bulmak için kule yapma emri alay etmek içindir. Âyetin devamında Firavun ve askerleri kibir ve böbürlenmeleri üzerine suya atılmışlardır. Kutup Hz. Mûsâ'nın atıldığı su ile Firavun'un atıldığı suya

¹⁹⁵ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. XI, ss. 250-258.

¹⁹⁶ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. II, s. 297.

¹⁹⁷ Kasas, 28/36-42.

dikkat çekmiştir. Su, Hz. Mûsâ için güvenli bir yer iken Firavun için, helak edici olmuştur.¹⁹⁸

et-Tefsîru'l-Hadîs müellifine göre bu kıssada yeni olan husus Firavun'un Hz. Mûsâ'nın Rabbine ulaşması için vezirinden yapmasını istediği kuledir. Derveze bu âyetlerin Hz. Peygamber'in kavmine yönelik bir uyarı niteliğinde olduğunu söylemiştir.¹⁹⁹

Kutup, aynı kıssalar pek çok yerde geçmesine rağmen her geçtiği yerde ayrıntıya girerek tefsir etmiştir. Buna karşın Derveze aynı olan hususları açıklama yoluna gitmemiş sadece yeni olan hususu zikrederek geçmiştir.

2.1.1.14. Hz. Dâvûd ve Hükümdarlık

Hz. Dâvûd, İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilen, Yahuda soyundan gelen Yesse'nin oğludur. Kur'ân'da Hz. Dâvûd'un soyu ve hayatı hakkında bilgi verilmemiştir.²⁰⁰ Allah (c.c.) Hz. Dâvûd'a saltanat vererek hükümdarlıkla peygamberliğini birleştirmiştir.²⁰¹

Yüce Allah (c.c.) Sâd sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Ey Muhammed! Onların söylediklerine karşı sabret. Güçlü kulumuz Dâvûd'u hatırla. O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi.” “Kendisi ile birlikte sabah-akşam tespih etsinler diye biz, dağları ve toplanıp gelen kuşları Dâvûd'un emrine verdik. Onların her biri Allah'a yönelmişlerdi. Biz Dâvûd'un mülkünü güçlendirdik, ona hikmet ve hakla batılı ayıran söz (hüküm verme) yeteneği verdik.”²⁰²

Kutub'a göre sabır bütün peygamberlerin ortak noktasıdır. Çünkü davetlerinde her türlü zorluğa göğüs germişler ve hepsi kendi mertebesine göre sabır yükünü taşımışlardır. Bütün peygamberlerin zorluk ve sıkıntı yaşamaları onlar için birer tecrübedir. Refah ve bolluk zamanları bile onlar için birer imtihandır. Kur'ân'da bulunan bütün peygamberlerin hayatlarının belkemiği sabırdır.

Müfessir âyetin devamında cansız ve hareketten yoksun olan dağların Hz. Dâvûd ile beraber bir olan Allah'ı (c.c.) tenzih ettiklerini ifade etmiştir. Ve yapılan

¹⁹⁸ Kutup, *fî Zülâli'l-Kur'ân*, C. XI, ss. 259-262.

¹⁹⁹ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. I, s. 297.

²⁰⁰ Harman, “Dâvûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 9, İstanbul 1994, s. 21.

²⁰¹ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, C. I, s. 185.

²⁰² Sâd, 38/17-20.

bu eyleme karşı hayret duyulmaması gerektiğini söylemiştir. Çünkü özlere itibari ile hepsi Allah (c.c.) tarafından yaratılmıştır.²⁰³

Derveze'ye göre bu âyette Hz. Peygamber, kâfirlerin sözlerine karşılık sabra teşvik edilmiştir. Ayrıca Allah'ın (c.c.) kutsal davasına samimiyetle bağlanan ve her zorluğa karşı O'na yönelen kişilerin bulunduğu hatırlatılmıştır.²⁰⁴ Müfessir, Allah'ın (c.c.) Hz. Dâvûd'a lütfettiği ayrıcalıklı özelliklere işaret etmiştir.²⁰⁵

Kıssanın devamında “Sana davacıların haberi geldi mi? Hani onlar duvarı aşarak mabede girmişlerdi. Hani Dâvûd'un yanına girmişlerdi de Dâvûd onlardan korkmuştu.” Onlar, “Korkma! Biz, iki davacı grubuz. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir. Aramızda adaletle hükmet. Zulmetme ve bizi hak yola ilet” dediler. İçlerinden biri şöyle dedi: “Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim ise bir tek koyunum var. Böyle iken ‘Onu da bana ver’ dedi ve tartışmada beni bastırdı.” Davud dedi ki: “Andolsun senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemek suretiyle sana zulmetmiştir. Esasen ortakların pek çoğu birbirine haksızlık eder. Ancak iman edip salih ameller işleyenler başka. Onlar da pek azdır.” “Dâvûd, bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Derken Rabbinden bağışlama diledi, eğilerek secdeye kapandı ve Allah'a yöneldi.”²⁰⁶ buyrulmaktadır.

Fî Zılâli'l-Kur'ân müellifine göre Hz. Dâvûd'a gelen bu iki adam, insanlar arasında hak ve adaletle hüküm vermesi ve onu sınaması için gönderilen iki melektir. Hz. Dâvûd'un acele karar vermemesi ve her iki tarafı da dinledikten sonra kesin kararını bildirmesi gerekmektedir. Hz. Dâvûd denenip sınıandığını anlamasıyla secdeye kapanmış ve Allah'a (c.c.) yönelmiştir. Müfessire göre Hz. Dâvûd, özünde var olan karakterden dolayı bu şekilde hareket etmiştir.²⁰⁷

et-Tefsîru'l-Hadîs müellifine göre bu kıssanın ve Kur'ân'ın amacı, öğüt vermek ve nasihat etmektir. Derveze'ye göre âyette başkasının malına yan gözle bakmak yerilmiş ve sınırı aşmayıp hakkına riayet edenler ise methedilmiştir. Ayrıca

²⁰³ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. XII, ss. 81-82.; Ayrıca bkz. Mukatil b. Süleyman, el-Belhî el-Ezdî, *Tefsîr-i Kebîr*, Abdullâh Mahmûd Şehhâte (thk.), C. III, İşaret Yayınları, İstanbul 2006, s. 508.

²⁰⁴ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. I, s. 431.

²⁰⁵ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. I, s. 434.

²⁰⁶ Sâd, 38/21-24.

²⁰⁷ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. XII, ss. 83-84; Ayrıca bkz. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-Beyân'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. IV, Daru'l-Alimu'l-Kütüp, Riyad 2003, s. 1976.

müfessir peygamberlerin rol model olduğunu ve en ufak bir hatada dahi yaptıklarını fark etmeleriyle Allah'a (c.c.) yöneldiklerini belirtmiştir.²⁰⁸

Devamındaki âyetlerde “Biz de bunu ona bağışladık. Şüphesiz katımızda onun için bir yakınlık ve dönüp geleceği güzel bir yer vardır.” Ona dedik ki: “Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. Allah'ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır.”²⁰⁹ buyrulmaktadır.

Kutub'a göre Allah (c.c.) Hz. Dâvûd'u yeryüzüne halife seçmiş ve insanlar arasında hüküm verirken hak ve adaletten ayrılmamasını istemiştir. Ayrıca Allah (c.c.) onu kendi istek ve arzularına göre hareket etmemesi için sınamıştır. Bir peygamberin olay karşısında sabır göstermemesi ve acele karar vermesi kendi istek ve arzularına uyması anlamına gelmektedir. Çünkü arzu ve isteklere uymanın bedeli Allah (c.c.) yolundan sapmaktır.²¹⁰

Derveze de bu konuda Kutup'la hem fikirdir. Müfessire göre insanlara hüküm ve emir verenlerin adaletle davranmaları, heva ve heveslerine uymamaları gerekmektedir. Çünkü heva ve hevese uymak insanı haktan ve adaletten saptırır.²¹¹

İki müfessir de âyetler hakkında aynı görüşleri ortaya koysa da farklı görüşleri de bulunmaktadır. Derveze genel olarak kıssanın öğüt vermek, nasihat etmek ve hatırlatmak için vurgulandığını ifade etmiştir.

2.1.1.15. Hz. Süleyman: Kral ve Hikmet Peygamberi

Kur'ân'da Hz. Süleyman'ın ismi on altı yerde geçmektedir. Hz. Süleyman, kıssası, Kur'ân'da önemsenmesinden ötürü başka kitaplarda da uzun uzadıya anlatılmıştır.²¹²

Neml sûresinde Hz. Süleyman'a ilim verilip birçok Müslümana üstün kılındığından ve kuşdilinin öğretilmesinden bahsedilmektedir. Ayrıca onun insanlardan, cinlerden ve kuşlardan oluşan ordusunun bulunduğu ve şükreden

²⁰⁸ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. I, s. 433.

²⁰⁹ Sâd, 38/26.

²¹⁰ Kutup, *fî Zilâli'l-Kur'ân*, C. XII, ss. 85-87.

²¹¹ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. I, s. 434.

²¹² Harman, “Süleyman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 37, İstanbul 2010, s. 59.

bir kul olduğundan bahsedilmektedir.²¹³ Tezimizin bu kısmında Hz. Süleyman ile ilgili Hudhud kuşu ve Sebe kraliçesi ile ilgili kısma ele alındı.

Yüce Allah (c.c.) Neml sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Süleyman, kuşlara göz atıp yokladı ve şöyle dedi: “Hüdhüd’ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?” “Bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirmediği kesinlikle onu ağır bir şekilde cezalandıracağım, ya da kafasını keseceğim.” Derken Hüdhüd çok beklemedi, çıkageldi ve (Süleyman’a) şöyle dedi: “Senin bilmediğin bir şey öğrendim. Sebe’den sana sağlam bir haber getirdim.” “Ben, onlara (Sebe halkına) hükümdarlık eden, kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm.” “Onun ve kavminin, Allah’ı bırakıp güneşe taptıklarını gördüm. Şeytan, onlara yaptıklarını süslü göstermiş ve böylece onları yoldan çıkarmış. Bu yüzden de onlar doğru yolu bulamıyorlar.” “Göklerde ve yerde gizli olanı ortaya çıkararak, sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz şeyleri bilen Allah’a secde etmesinler diye (şeytan onları yoldan çıkarmış.)” Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. Büyük Arş’ın Rabbidir. Süleyman, Hüdhüd’e şöyle dedi: “Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın, göreceğiz.” “Benim şu mektubumu götür onlara at, sonra da yanlarından ayrıl ve ne sonuca varacaklarına bak.”²¹⁴

Kutup bu âyet grubunu şöyle açıklamaktadır: Disiplinli bir hükümdar olan Hz. Süleyman, askerlerine kötü örnek olmaması için izinsiz ayrılan kuşu, geçerli bir açıklaması olmazsa ağır bir cezaya çarptıracağını söylemiştir. Ancak Hz. Süleyman zorba bir hükümdar değil Allah’ın (c.c.) yeryüzündeki elçisidir. Bu nedenle onu dinlemeden hakkında hüküm vermesi bir peygambere yakışmaz. Müfessire göre Sebe kraliçesinin tahtı, zenginliğe ve debdebeye işarettir. Sebe halkı Allah’ı (c.c.) bırakıp da güneşe secde ettiğinden ve şeytanın süslemelerine aldandıklarından dolayı doğru yolu bulamamışlardır.²¹⁵

Derveze’nin bu âyet grubu hakkında yorumu bulunmamaktadır.

Yüce Allah (c.c.) âyetin devamında şöyle buyurmaktadır: “Sebe kraliçesi Belkis dedi ki: “Ey ileri gelenler! Bana çok önemli bir mektup atıldı.” “Mektup, Süleyman’dan gelmiştir. O, ‘Bismillâhirrahmânirrahîm’ diye başlamakta ve içinde ‘Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin’ denilmektedir.”

²¹³ Neml, 20/16-17.

²¹⁴ Neml, 27/20-28.

²¹⁵ Kutup, *ft Zılâli'l-Kur’ân*, C. XI, ss. 139-142.

“Ey ileri gelenler! Durumum hakkında bana görüş bildirin. Sizler yanımda bulunmadıkça hiçbir işe kesin olarak karar vermem.” Dediler ki: “Biz güçlü kimseleriz ve çetin savaşçılarız. Emir senin. Ne emredeceğini düşün.” (Kraliçe Belkıs) şöyle dedi: “Krallar bir memlekete girdi mi, orayı harap ederler ve halkının ileri gelenlerini zelil hâle getirirler. İşte onlar böyle yaparlar.” “Ben onlara bir hediye gönderip, elçilerin ne haber ile döneceklerine bakacağım.” (Elçilerin sözcüsü) Süleyman’ın huzuruna gelince, Süleyman ona şöyle dedi: “Siz beni mal ile desteklemek (ve böylece etkilemek) mi istiyorsunuz? Oysa Allah’ın bana verdiği, size verdiğiinden daha hayırlıdır. Fakat hediyenizle ancak siz sevinirsiniz.” “Sen onlara dön. Andolsun, biz onlara, karşı koyamayacakları ordularla gelir ve onları oradan aşağılanmış ve küçük düşürülmüş olarak çıkarırız.”²¹⁶

Fî Zılâli'l-Kur'ân müellifine göre Sebe kraliçesine gönderilen mektubun kimin tarafından gönderildiği bilinmemektedir. Kraliçenin, devletin ileri gelenlerine mektup konusunda fikir alışverişi yapması onun tedbirli ve ileri görüşlü bir karaktere sahip olduğunun göstermektedir. Müfessir, kraliçenin mektuba olumlu cevap vermesini kadın olmasına bağlamıştır. Çünkü kadın yapısı itibari ile savaştan ve yıkımlardan hoşlanmaz ve işlerini yumuşak ve hile silahını kullanarak halletmektedir. Müfessire göre kraliçenin hediye göndermesindeki amaç anlaşma yapmak ve savaşın olmasını engellemek içindir. Hediyein bir diğer amacı ise denemedir. Eğer Süleyman hediyeyi kabul ederse dünyalık menfaatler peşinde olduğu anlaşılacak yok eğer kabul etmezse bunun bir inanç meselesi olduğu ortaya çıkacaktır. Hz. Süleyman ise hediyelerin basitliğini ve Allah’ın (c.c.) davasında kendisine yapılan bu teklifin saçma olduğunu iddia etmiştir. Çünkü onların tekliflerine karşılık Allah’ın (c.c.) kendisine verdiği ilim ve peygamberlik kıyaslanamayacak derecede üstündür.²¹⁷

Bu âyet grubu hakkında da Derveze’nin yorumu bulunmamaktadır.

Kıssanın devamında, “Süleyman, “Ey ileri gelenler! Onlar bana teslim olmadan önce hanginiz bana onun (kraliçenin) tahtını getirebilir?” dedi. Cinlerden bir ifrit, “Sen yerinden kalkmadan ben onu sana getiririm ve şüphesiz ben, buna güç yetirecek güvenilir biriyim.” Kitaptan bilgisi olan biri, “Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm” dedi. Süleyman, tahtı yanında yerleşmiş hâlde görünce şöyle

²¹⁶ Naml, 27/29-37.

²¹⁷ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. XI, ss. 142-145.

dedi: “Bu, şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için, Rabbimin bana bir lütfudur. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir.”²¹⁸ buyrulmaktadır.

Kutub’a âyette geçen Kutsal Kitabın hangi kitap olduğu ve buna vakıf olan kişinin ismi zikredilmemiştir. Ancak o, Allah’la (c.c.) sağlam irtibatı olan ve kendisine meziyetler verilen bir kişidir. Onun meziyetleri ise, engelleri ve uzaklıkları kolayca aşabilen imana sahip olmasıdır. Müfessire göre Hz. Süleyman, nimetle beraber gelen imtihana şükür etmiştir. Ve herkesin şükrünün de nankörlüğünün de kendisine yarar ve zarar sağlayacağını söylemiştir.²¹⁹

Derveze’nin bu âyet grubu hakkında da yorumu bulunmamaktadır. Kıssanın sonunda genel bir yorum yapmıştır.

Kıssanın sonunda “Süleyman, tahtını tanınmaz hâle getirin. Bakalım tanıyacak mı, yoksa tanımayacaklardan mı olacak?” dedi. Belkıs gelince, “Senin tahtın böyle mi?” denildi. O da, “Sanki o! Fakat zaten daha önce bize bilgi verilmişti ve biz teslimiyet göstermiştik” dedi. Daha önce Allah’tan başka taptığı şeyler ona engel olmuştu. Çünkü o inkâr eden bir kavimden idi. Ona “köşke gir” denildi. Köşkü görünce onu (zeminini) derin bir su sandı ve eteklerini topladı. Süleyman, ona “Bu, (zemini) billurdan döşenmiş bir köşktür” dedi. Belkıs, “Ey Rabbim! Şüphesiz ben nefsimi zulmetmişim. Şimdi ise Süleyman ile birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah’a teslim oldum” dedi.²²⁰ buyrulmaktadır.

Kıssanın sonunda Kutup şu açıklamaları yapmıştır: Hz. Süleyman, kraliçenin tahtını tanıyıp tanımadığını sormasıyla onun zekâsını ve kabiliyetini ölçmek istemektedir. Kraliçeye tahtının olup olmadığı sorulunca, “sanki odur” yani ne benimdir ne de benim değildir şeklinde cevap vermesi onun kıvrak ve keskin zekâsını ortaya koymaktadır.²²¹ Kraliçe, köşkte gördüğü manzara ile hayrete kapılmış ardından Allah’a (c.c.) niyazda bulunmuş ve neticede O’na teslim olmuştur. Kraliçe,

²¹⁸ Neml, 27/38-40.

²¹⁹ Kutup, *fî Zılâli’l-Kur’ân*, C. XI, ss. 146-148.

²²⁰ Neml, 27/ 41-44.

²²¹ Kutup, *fî Zılâli’l-Kur’ân*, C. XI, s. 148; Ayrıca bkz. Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, C. IV, s. 1649.

Hız. Süleyman'a Allah (c.c.) tarafından insan gücünü aşan kuvvet verildiğine tanık olmasıyla kolay bir şekilde teslim olmuştur.²²²

Derveze'ye göre ise Hz. Süleyman kıssası, öğüt ve ibretlerden ibarettir. Hz. Süleyman Allah'ın (c.c.) ihsan ettiği mülke karşılık şükür etmiş, büyük saltanatları olan krallar gibi büyüklük taslamamıştır. Müfessire göre Sebe kraliçesi ve devletin ileri gelenlerinin aralarındaki konuşma kraliçenin siyasetiyle alakalıdır. Çünkü kraliçenin, istişareye önem veren, zalim ve zorba biri olmadığı ortadadır. Sebe kraliçesi, Hz. Süleyman'da gördüğü hikmetle Allah'a (c.c.) teslim olmuştur.²²³

Kutup, Hz. Süleyman ve kraliçe arasında geçen diyaloglardan söz etmiştir. Derveze ise Hz. Süleyman kıssasının ibret içerikli olduğundan, Hz. Süleyman'ın kendisine verilen hükümdarlıkla şımarmadığından, kendilerine büyük saltanatlar verilen Firavun gibilere benzemediğinden ve Sebe kraliçesinin siyasetinden bahsetmiştir.

Hız. Süleyman kıssası bize, Allah'ın (c.c.) verdiği mala-mülke, şöhrete sahip olmaları halinde şımarıklık ve azgınlık etmeyen insanların da olabileceğini göstermektedir. Sebe kraliçesinin, inkârcı bir toplumda yaşamasına rağmen Hz. Süleyman'ın üstün özelliklerini fark ederek davetini kabul etmesi Allah'ın (c.c.) ona bir lütfudur.

2.1.1.16. Hz. İlyâs ve Erdemli Kul

Kur'an'da Hz. İlyâs'ın, ismi En'âm ve Sâffat sûrelerinde geçmektedir. Kur'an'da onun dürüst ve erdemli kul olduğu zikredilmektedir.²²⁴

Yüce Allah (c.c.) Sâffat sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz İlyâs da peygamberlerden idi.” Hani kavmine şöyle demişti: “Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?” “Yaratıcıların en güzelini, sizin ve geçmiş atalarımızın Rabbi olan Allah'ı bırakarak “Ba'l'e mi tapıyorsunuz?” Onu yalanladılar. Bu sebeple onlar (cehenneme) götürüleceklerdir. Ancak Allah'ın ihlâslı kulları başka. Sonradan gelenler içerisinde ona güzel bir ad bıraktık. İlyâs'a selâm olsun. Şüphesiz biz iyi ve

²²² Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. XI, ss. 149-150.

²²³ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. II, s. 267.

²²⁴ Ömer Faruk Harman, “İlyâs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 22, İstanbul 2000, s. 161.

yararlı işleri en güzel şekilde yapanları böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o bizim mü'min kullarımızdandı.²²⁵

Fî Zılâli'l-Kur'ân müellifine göre Hz. İlyâs, kavmini tevhide çağırması, kendilerinin ve atalarının Yüce yaratıcıya inanmayı bırakıp Beal putuna tapmalarını hoş karşılamamıştır. Kutup, aynı durumun Hz. İbrâhîm'in de yaşadığını söyleyerek aralarında benzerlik kurmuştur. Çünkü onun da hem babası hem de kavmi Allah'ı (c.c.) bırakıp putlara tapmıştı. Ayrıca müfessir, kavminin Hz. İlyâs'ı yalanlamalarının neticesinde onların kötü bir akıbetle karşılaşacaklarından ve bu durumdan ancak Allah'a (c.c.) inanan kulların kurtulacağından söz etmiştir.²²⁶

Derveze'ye göre bu âyetlerde Hz. İlyâs'ın kavmini tevbeyle davet etmesinden, buna karşılık kavminin onu yalanlamasından bahsedilmiştir. Ayrıca âyetlerde onun, Allah (c.c.) tarafından övgüye mazhar olduğu dile getirilmiştir.²²⁷

Kutup Hz. İlyâs'ın kavminin yaptığı işi çirkinlikle karşıladığını vurgulamıştır. Derveze ise Hz. İlyâs'ın methedilmesine dikkat çekmiştir.

2.1.1.17. Hz. Elyesa Kıssası

Hz. Elyesa, İsrailoğulları peygamberlerinden olup Hz. İlyâs'la aynı çağda yaşamıştır. Kur'ân'da En'âm ve Sâd sûrelerinde ismi geçmektedir. Kur'ân bu peygamber hakkında kıssa anlatmayıp sadece ismini vererek zikretmiştir.²²⁸

Yüce Allah (c.c.) En'âm sûresinde şöyle buyurmaktadır: "İsmâîl'i, Elyesa'yı, Yûnus'u ve Lût'u da doğru yola erdirmiştik. Her birini âlemlere üstün kılmıştık."²²⁹

Kutub'a göre bu âyetlerin siyakında Hz. Nûh ve Hz. İbrâhîm dışında on yedi tane nebi ve resulün sadece ismi zikredilmiş ve bunların babalarına ve soylarına işaret edilmiştir. Bunlar Allah'ın (c.c.) seçip doğru yola ilettiği peygamberlerdendir. Peygamberler kafilesinin anlatılma amacı yeryüzünde hidayet kaynağı oluşturmaktır. Eğer peygamberler hak ve hidayet kaynağından saparlarsa bütün yaptıkları boşa gidecektir.²³⁰

²²⁵ Sâffât 37/123-132.

²²⁶ Kutup, *fî Zılâl-il-Kur'ân*, C. XII, s. 338.

²²⁷ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, C. III, s. 144.

²²⁸ Harman, "Elyesa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 11, İstanbul 1995, s. 69.

²²⁹ En'âm, 6/86.

Derveze ise bu âyetin mü'minlere hatırlatma ve teselli olduğunu dile getirmiştir.

Kutup peygamberler kafilesinin özellikleri hakkında yorum yapmıştır. Derveze önceki âyette zikredilen peygamberlerin ve kâfirlerin konuları üzerinde durmuştur.²³¹

2.1.1.18. Hz. Yûnus ve Tevbe

Tevbe kavramı, lûgatta dönüş, geriye dönmek, pişman olmak, gûnahtan dönmek ve gûnahtan pişman olmak anlamlarına gelmektedir.²³² Tevbe, kulun işlediği günahlardan pişman olup onları terk ederek Allah'a (c.c.) yönelmesidir.²³³

Yüce Allah (c.c.) Enbiyâ sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Zünnûn'u da hatırla. Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti de kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı.” Derken karanlıklar içinde, “Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum” diye dua etti. “Biz de duasını kabul ettik ve kendisini kederden kurtardık. İşte biz mü'minleri böyle kurtarıyoruz.”²³⁴

Fî Zılâli'l-Kur'ân müellifine göre Hz. Yûnus kendisine Allah (c.c.) tarafından verilen peygamberliğin sorumluluklarına sabredemediği ve kavminin risalete karşı çıkmasına daha fazla dayanamadığı için şehri terk etmiştir. Ancak Allah (c.c.) ona daha fazla musibetler vermiştir. Hz. Yûnus içinde bulunduğu musibetler karşısında Rabbine yönelerek samimi bir şekilde dua etmiş ve Allah da (c.c.) onun duasına icabet etmiştir. Bununla beraber içinde bulunduğu sıkıntıdan onu kurtarmıştır. Peygamberler dava adamıdır ve inandıkları davanın sorumluluklarına katlanmaları gerekir.²³⁵

et-Tefsîru'l-Hadîs müellifine göre Hz. Yûnus, kavminin takındığı tavır dolayısıyla onlara kızmış ve neticesinde şehirden ayrılmıştır. Kendisine bir sıkıntı gelmeyeceğini düşünmüştür. Ancak balığın onu yutmasıyla hatasını anlayıp kendine

²³⁰ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. V, s. 302-303; Ayrıca bkz. Ebu'l Kasım Muhammed b. İmran ez-Zemahşerî, *Keşşâf an Hakâ'ik-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vil*, C. II, Mektebetü'l-Abkan, Riyad 1998, s. 688.

²³¹ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. III, s. 68.

²³² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C. I, s. 635.

²³³ İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015, s. 655.

²³⁴ Enbiyâ, 21/87-88.

²³⁵ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. X, ss. 165-167.

yaptığı zulmü itiraf etmiştir. Ardından Rabbine yönelerek dua etmiş ve sıkıntıdan kurtulmuştur.²³⁶

Kutup ve Derveze Hz. Yûnus kıssası ile ilgili âyetleri benzer yönde açıklamışlardır. Allah (c.c.) kulunun samimi bir şekilde yaptığı tevbeye karşılık onu affetmektedir. Çünkü tevbede asıl olan samimiyettir, pişmanlıktır. Hz. Yûnus da hatasını anlayıp samimi bir şekilde tevbe ettiği için Allah (c.c.) onu affetmiştir.

2.1.1.19. Hz. Zekeriyâ ve İlahi Rahmet

Kur'ân'da ismi altı yerde zikredilen Hz. Zekeriyâ'nın hayırlı işlere koşan, namazını kılan, duası kabul edilen ve Hz. Meryem'i himaye eden bir kul olarak anlatıldığı bilinmektedir. İslamî kaynaklarda Hz. Zekeriyâ'nın, Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ın soyundan geldiğini söyleyenlerle birlikte farklı görüşler bildirenlerde vardır.²³⁷

Yüce Allah (c.c.) Meryem sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Bu, Rabbinin, Zekeriyâ kuluna olan merhametinin anılmasıdır.” Hani o, Rabbine gizli bir sesle yalvarmıştı. O, şöyle demişti: “Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. Sana yaptığım dualarda (cevapsız bırakılarak) hiç mahrum olmadım.” “Gerçek şu ki ben, benden sonra gelecek akrabalarım (ın isyankâr olmaların) dan korkuyorum. Karım ise kısırdır. Bana kendi tarafından; bana ve Yakûb hanedanına varis olacak bir çocuk bağışla ve onu hoşnutluğuna ulaştırmış bir kimse kıl!” (Allah, şöyle dedi:) “Ey Zekeriyâ! Haberin olsun ki biz sana Yahyâ adlı bir oğul müjdeliyoruz. Daha önce onun adını kimseye vermedik.” Zekeriyâ, “Rabbim!” “Hanımım kısır ve ben de ihtiyarlığın son noktasına ulaştım iken, benim nasıl çocuğum olur?” dedi.²³⁸

Kutup, kıssanın dayanağının merhamet olmasından dolayı ilk âyette merhamet kavramının zikredildiğini belirtmiştir. Âyetin devamında Hz. Zekeriyâ'nın herkesten uzaklaşarak تنها yerlerde içini kemiren bu derdi ve sıkıntıyı Rabbine açtığını ve O'na yalvardığını ancak insan derdini açmasa da Allah'ın (c.c.) onu duyacağını ifade etmiştir. Müfessire göre Hz. Zekeriyâ'nın korkma sebebi,

²³⁶ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. IV, ss. 161-162; Ayrıca bkz: Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, C. III, s. 1408.

²³⁷ Mahmut Aydın, “Zekeriyâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 44, İstanbul 2013, s. 211.

²³⁸ Meryem, 19/2-8.

ölümünden sonra mirasına sahip çıkacak bir evladının olmayışıdır. Bu miras ise Allah'a (c.c.) davet misyonudur. Hz. Zekeriyâ Rabbinden, babalarının ve atalarının mirasına sahip çıkacak bir evlat istemektedir.²³⁹

Derveze'nin bu âyet grubu hakkında yorumu bulunmamaktadır.

Âyetin devamında Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: (Vahiy meleği) dedi ki: Evet, öyle (Ancak) Rabbin diyor ki: "Bu, bana göre kolaydır. Nitekim daha önce, hiçbir şey değil iken seni de yarattım." Zekeriyâ, "Rabbim, öyleyse bana (çocuğumun olacağına) bir işaret ver", dedi. Allah da, "Senin işaretin, sapasağlam olduğun hâlde insanlarla (üç gün) üç gece konuşamamandır" dedi. Derken Zekeriyâ ibadet yerinden halkının karşısına çıktı. (Konuşmak istedi, konuşamadı) ve onlara "Sabah akşam Allah'ı tesbih edin" diye işaret etti."²⁴⁰

Fî Zılâli'l-Kur'ân müellifine göre yaratma hususunda Allah (c.c.) için kolaylık ve zorluk yoktur. O her şeyi yaratmaya muktedirdir. Hz. Zekeriyâ Rabbinin bu yüceliğini bilmesine rağmen bir belirti istemektedir. Âyette bu belirti üç gün üç gece kimseyle konuşmamak şeklinde geçmektedir. Müfessire göre Hz. Zekeriyâ'ya verilen bu belirti Allah'a karşı şükür borcu taşımaktadır. Ayrıca Hz. Zekeriyâ, Allah'a (c.c.) şükür için sürekli O'nu tesbih etmiştir.²⁴¹

Derveze Meryem sûresindeki Hz. Zekeriyâ kıssasına neredeyse hiç değinmemiştir. Sadece oğlu Hz. Yahyâ'nın, kendisine ilahi bir mucize olarak verildiğini belirtmiştir.²⁴²

Kutup, kıssa ile ilgili bütün detayları ele alıp açıklarken Derveze sadece Hz. Yahyâ'nın Hz. Zekeriyâ'ya mucize olarak verildiğinden bahsetmiştir.

2.1.1.20. Hz. Yahyâ ve Bilgelik Bahşedilmesi

Hz. Yahyâ ismi Kur'ân'da Âl-i İmrân (3/39), En'âm (6/85), Meryem (19/7, 12), ve Enbiyâ (21/90) sûrelerinde geçmekte olup Hz. İsâ ile aynı zamanda yaşadığı bilinmektedir. Kur'ân'da onun tarihsel kimliği açıklanmamış sadece dünyaya nasıl

²³⁹ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. IX, s. 493; Ayrıca bkz. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, C. III, s. 1300.

²⁴⁰ Meryem, 19/9-11.

²⁴¹ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. IX, ss. 495-496; Ayrıca bkz. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, C. III, s. 1302; Kadı Nasırüddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş- Şirâzî el-Beydâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Abdülvehhab Öztürk (thk.), C. III, Kahraman Yayınları, İstanbul 2013, s. 345.

²⁴² Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. II, s. 127.

geldiği ve karakteri hakkında bilgi verilmiştir. Hz. Yahyâ, Hz. Zekeriyâ'nın ihtiyarlamasına rağmen Allah'ın (c.c.) ona bahsettiği bir oğuldur.²⁴³

Yüce Allah (c.c.) Meryem sûresinde şöyle buyurmaktadır: (Yahya, dünyaya gelip büyüyünce onu peygamber yaptık ve kendisine) “Ey Yahya, kitaba sımsıkı sarıl” dedik. Biz, ona daha çocuk iken hikmet ve katımızdan kalp yumuşaklığı ve ruh temizliği vermiştik. O, Allah'tan sakınan, anne babasına iyi davranan bir kimse idi. İsyancı bir zorba değildi. Doğduğu gün, öleceği gün ve diriltileceği gün ona selâm olsun!²⁴⁴

Fî Zılâli'l-Kur'ân müellifine göre âyette zikredilen kitap, İsrailoğullarına gönderilen Tevrat'tır. Hz. Mûsâ'dan sonra İsrailoğullarına gönderilen bütün peygamberler bu kitabın emir ve buyruklarını rehber edininip insanlara öğretmiştir. Hz. Yahyâ da babasından aldığı mirası omuzlamaya çağırılmış ve bu mirasın sorumluluklarını yerine getirmede dikkatli olmuştur.²⁴⁵

Âyetin devamını Kutup şöyle açıklamıştır: Allah (c.c.) Hz. Yahyâ'ya üstün vasıflar vermiş ve bu üstün vasıflarla davetini desteklemiştir. Bu üstün vasıflardan biri, Allah'ın (c.c.) ihsanıyla sevecenlik bağışlanmasıdır. Çünkü insanları hak yola davette bu vasıf, peygamberler için önem arz etmektedir. Hz. Yahyâ'da bulunan diğer vasıf ise kalp temizliğidir. Bu vasfı sayesinde o, insanların kalplerindeki kirleri ve vicdanlarındaki pislikleri arındırmaya çalışmıştır. Hz. Yahyâ'nın Allah (c.c.) ile sürekli irtibat halinde olup O'nu aklından fikrinde çıkarmaması onu kötülüklerden alıkoymuştur.²⁴⁶

et-Tefsîru'l-Hadîs müellifi Hz. Yahyâ ile ilgili bu âyet grubu hakkında şöyle yorum yapmıştır: Hz. Yahyâ kıssası, Hz. İsâ'nın ilahi bir mucize ile doğduğunu anlatan kıssanın öncesinde zikredilmiştir. Hz. Yahyâ'nın doğum kıssasının daha önce zikredilmesinin sebebi Hz. İsâ'nın doğumundaki ilahi mucizeye hazırlık anlamına geldiğini anlatmak içindir.²⁴⁷

Kutup Hz. Yahyâ ile ilgili âyetleri teker teker ele alıp açıklarken, Derveze tek bir paragrafla açıklamıştır. Kutup kıssada Hz. Yahyâ'nın kişiliği, karakteri, çocukken

²⁴³ Mustafa Baş, “Hz. Yahyâ ile ilgili Tefsir ve Tarih Kitaplarındaki Bir Rivayetin Karşılaştırmalı Tahlili”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 15/41, 2012, s. 100.

²⁴⁴ Meryem, 19/12.

²⁴⁵ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. IX, s. 497.

²⁴⁶ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. IX, ss. 497-498.

²⁴⁷ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. II, s. 127.

ona bahşedilen bilgelikten bahsetmiştir. Derveze ise Hz. Yahyâ kıssasını, Hz. İsmâ'nın doğumundaki ilahi mucize ile bağdaştırmıştır.

Hz. Yahyâ'ya yapılan ilahi çağrı, aslında tüm zamanlara yapılmaktadır. İnsanların kitaba sarılmaları onun emirlerini yerine getirmeleri ve yasakladıklarından kaçınmaları emredilmektedir. Hz. İsmâ gibi Hz. Yahyâ'da mucizedir. Esasında yaşlı bir anne babadan dünyaya gelmek de bir mucize niteliğini taşımaktadır.

2.1.2. Salih Kulların Kıssaları

Çalışmanın bu bölümünde Hz. Zülkifl'in, Hz. Lokmân'ın, Hz. Zülkarneyn'in, Hz. Âdem'in iki oğlu'nun, Hz. Meryem'in ve Hz. Üzeyr'in kıssaları, salih kullara ait kıssalar adı altında ele alındı.

2.1.2.1. Hz. Zülkifl ve Salih Kul

Kur'ân'da Hz. Zülkifl'in ismi Enbiyâ ve Sâd sûrelerinde geçmektedir. Ayrıca onun hayırlı ve sabırlı kimselerden olduğu zikredilmektedir. Tefsirlerde Zülkifl'in muayyen bir şahıs ismi mi yoksa sıfat mı olduğu hususunda tartışmalar mevcuttur.²⁴⁸

Yüce Allah (c.c.) Enbiyâ sûresinde şöyle buyurmaktadır: “İsmâîl'i, İdrîs'i ve Zülkifl'i de hatırla. Bunların hepsi sabredenlendendi. Onları da rahmetimizin içine soktuk. Şüphesiz onlar salih kimselerdendi.”²⁴⁹

Fî Zılâli'l-Kur'ân müellifine göre zikredilen bu üç peygamberin kıssalarında sabır unsuru vurgulanmıştır. Hepsi ayrı ayrı konularda sabır göstererek salih kullardan olmuştur. Ayrıca Kutub'a göre Hz. Zülkifl hakkında ne zaman ve nerede yaşadığı ile ilgili bilgi belirsizdir.²⁵⁰

et-Tefsîru'l-Hadîs müellifine göre bu kıssa, sûrede geçen kıssalar zincirinin yedinci halkasını oluşturmaktadır. Müfessire göre erdemlerinden dolayı âyette geçen üç peygambere Allah (c.c.) rahmetiyle muamele etmiştir. Bu âyet grubu, hatırlatma ve ibret verme amacı taşımaktadır.²⁵¹

²⁴⁸ Harman “Zülkifl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 44, İstanbul 2013, s. 569.

²⁴⁹ Enbiyâ, 21/85-86.

²⁵⁰ Kutub, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. X, ss. 163-164.

²⁵¹ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. IV, s. 144.

Kutub bu âyet grubunda Hz. İsmâîl'in, Hz. İdrîs'in ve Hz. Zülkifl'in sabırlarına dikkat çekerken Derveze ise, bu peygamberlerin zikredilmesinin bir hatırlatma ve ibret verme amacı taşıdığını söylemiştir.

İnsanoğlu bela ve musibet karşısında sabır göstererek Allah'a (c.c.) güvenirse, sabırlarından dolayı Allah (c.c.) onlara merhamet eder. Bu âyet grubunda da Hz. İsmâîl'in, Hz. İdrîs'in ve Hz. Zülkifl'in yaşadıkları sıkıntılara sabır gösterdikleri vurgulanmaktadır.

2.1.2.2. Hz. Lokmân ve Dinin Özünü Oluşturan Nasihatlar

Mekke'de nâzil olan 31. sûre Lokmân adını taşımaktadır. Fakat bu sûrede Lokmân'ın kimliğine dair bilgi bulunmamaktadır. Lokmân sûresinde, Lokmân'a hikmet verildiği bildirilmekte ve oğluna hitaben iman, ibadet, ahlâk ve görgü kurallarına dair öğütleri aktarılmaktadır. Bazı İslâmî kaynaklarda peygamber mi veli mi olduğu tartışılmaktadır. Ancak ekseriyetle onun peygamber değil de hikmet sahibi bir kul olduğu kabul edilmektedir.²⁵²

Yüce Allah (c.c.) Lokmân sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Andolsun biz Lokmân'a şu hikmeti vermiştik: “Allah'a şükret.” Kim şükrederse, ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse, bilsin ki Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övülmeye lâyıktır. Hani Lokmân, oğluna öğüt vererek şöyle demişti: “Yavrurum! Allah'a ortak koşma! Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür.”²⁵³

Kutub'a göre Allah'a (c.c.) şükür, şükredenin biriktirdiği erzak olup, ona yarar sağlamaktadır. Allah'ın (c.c.) şükre ihtiyacı yoktur, yaratıklardan hiçbiri O'nu yüceltmese de O kendi özü gereği yücedir. Müfessire göre Hz. Lokmân'ın oğluna verdiği öğütte tevhid konusu vurgulanmaktadır. Çünkü Allah'a (c.c.) ortak koşmak büyük bir zulümdür. Hz. Lokmân oğluna verdiği öğütte samimidir. Çünkü baba çocuğuna iyilikten başka bir şey dilemez ve baba çocuğuna karşı ancak yol göstermektedir.²⁵⁴

Derveze'nin bu âyet grubu hakkında yorumu bulunmamaktadır.

²⁵² Mevlüt Güngör, “Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Lokmân”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35/4, Ankara 1996, ss. 167-168.

²⁵³ Lokmân, 31/12-13.

²⁵⁴ Kutub, *ft Zılâli'l-Kur'ân*, C. XI, ss. 469-470.

Devamındaki âyetlerde “İnsana da, anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi, onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur.” (İşte onun için) insana şöyle emrettik: “Bana ve anne babana şükret. Dönüş banadır.” “Eğer (anne ve baban), hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seninle uğraşırlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz ancak banadır.”²⁵⁵ buyrulmaktadır.

Kutub’a göre Kur’ân’da ve Hz. Peygamber’in öğütlerinde evlada, anne babasına karşı tavsiyelere fazlaca yer verilirken; anne babaya evlatla ilgili tavsiyeler yetersizdir. Müfessir âyetin devamında annenin, fedakârlığın mihengi olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca âyetle ilgili Hz. Peygamber’in şu hadisini aktarmıştır: “Bir kişi annesini sırtına alarak onu tavaf ettirmiş ve Peygamberimize “Onun hakkını ödedim mi?” diye sormuş. O’da “Hayır, sana hamile iken alıp verdiği tek bir nefesi bile ödeyemedin.” demiştir. Bu nedenle ilk olarak nimeti verene daha sonra ise anne babaya şükür tavsiye edilmiştir.²⁵⁶

Derveze’nin bu âyet grubu hakkında yorumu bulunmamaktadır.

Kıssanın sonunda “(Lokmân, öğütlerine şöyle devam etti:) “Yavrum! Şüphesiz yapılan iş bir hardal tanesi ağırlığında olsa ve bir kayanın içinde yahut göklerde ya da yerin içinde bile olsa, Allah onu çıkarır getirir. Çünkü Allah, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.” “Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir.” “Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah, hiçbir kibirleneni, övüngeyi sevmez. “Yürüyüşünde tabî ol. Sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkinini eşeklerin sesidir.”²⁵⁷ buyrulmaktadır.

Kutub’a göre yapılan bir iş zerre kadar dahi olsa Allah’ın (c.c.) bilgisi dahilindedir. Müfessir kişinin inançlı olabilmesinin ancak Allah’ı (c.c.) bir bilmesi, O’nun gözetiminde olduğunu düşünmesi ve adaletine güvenmesiyle mümkün olacağını belirtmiştir.²⁵⁸ Âyetin devamında şunları ilave etmiştir: İnsanlar, hasta

²⁵⁵ Lokmân, 31/14-15.

²⁵⁶ Kutup, *fi Zilâli'l-Kur’ân*, C. XI, ss. 470-471.

²⁵⁷ Lokmân, 31/16-19.

²⁵⁸ Kutup, *fi Zilâli'l-Kur’ân* C. XI, ss. 473-474.

psikolojisinden dolayı bu şekilde böbürlenerek yürürler ancak bu şekilde yürümeyi Allah (c.c.) yasaklamıştır. Yürüyüşünde doğru olanlar, ne oyalanır ne de böbürlenir. Kısık sesle konuşmak, kişinin terbiyesi, kendine olan güveni ve sözünün doğruluğuyla bağlantılıdır. Bağırıp çağıran ve öfkesiyle içindeki kuşkuları gizlemeye çalışanlar ise kendi kıymetinden şüphe duyanlardır.²⁵⁹

Derveze'ye göre Hz. Lokmân'ın kendisine verilen hikmetten dolayı şükretmesi farzdır. Ancak Allah (c.c.) kullarının şükretmesine ihtiyacı yoktur ve kâfirlerin şükretmemesi O'na zarar vermez. Ayrıca insanın anne ve babasının kendisi için türlü zorluklara katlanmasından dolayı onlara ihsanda bulunması da farzdır. Bununla birlikte Allah'a (c.c.) şirk koşarlarsa onlara itaat edilmemesi gerekmektedir. Sadece dünyalık işlerde onlara güzel muamele etmek ve hidayete ulaşmaları için çaba sarf etmek gerekmektedir.²⁶⁰

Kutup ve Derveze bu âyetler hakkında benzer yorumda bulunmuşlardır. Ancak Derveze genel bir yorum yapmıştır. Hz. Lokmân'ın oğluna verdiği tavsiyeler bütün insanlar için geçerlidir. Çünkü insanın ilk olarak Rabbine daha sonra ana-babasına itaatinin olması gerekmektedir. Yüce Rabbimiz bize bu hikmetleri Hz. Lokmân aracılığı ile öğretmiştir.

2.1.2.3. Hz. Zülkarneyn ve Ye'cüc ve Me'cüc

Bazı İslâm âlimleri Hz. Zülkarneyn'in peygamber olduğunu düşünürken buna karşılık bir kısım âlimler ise "sâlih bir kul" diye nitelendirmişlerdir. Kur'ân'da yer alan Zülkarneyn kıssasıyla ilgili ifadeler oldukça veciz ve müphemdir. İlgili âyetlerdeki ifadelerle göre Zülkarneyn, Allah (c.c.) tarafından kendisine verilen büyük güç ve geniş imkânlar sayesinde dünyanın belirli yerlerine seferler düzenlemiştir.²⁶¹

Yüce Allah (c.c.) Kehf sûresinde şöyle buyurmaktadır: "(Ey Muhammed!) Bir de sana Zülkarneyn hakkında soru soruyorlar. De ki: "Size ondan bir anı okuyacağım." Biz onu yeryüzünde kudret sahibi kıldık ve kendisine her konuda (amacına ulaşabileceği) bir yol verdik. O da (Batı'ya gitmek istedi ve) bir yol tuttu. Güneşin battığı yere varınca, onu siyah balçıklı bir su gözesinde batar (gibi) buldu.

²⁵⁹ Kutup, *fî Zülâli'l-Kur'ân*, C. XI, ss. 474-475.

²⁶⁰ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. III, ss. 165-166.

²⁶¹ Mustafa Öztürk, "Zülkarneyn" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 44, İstanbul 2013, s. 566.

Orada (kâfir) bir kavim gördü. “Ey Zülkarneyn! Ya (onları) cezalandırırsın ya da haklarında iyilik yolunu tutarsın” dedik. Zülkarneyn, “Her kim zulmederse, biz onu cezalandıracağız. Sonra o Rabbine döndürülür. O da kendisini görülmedik bir azaba uğratar” dedi. “Her kim de iman eder ve salih amel işlerse, ona mükâfat olarak daha güzeli var. (Üstelik) ona emrimizden kolay olanı söyleyeceğiz.”²⁶²

Kutub’a göre kıssada Hz. Zülkarneyn’in kimliği, ne zaman ve nerede yaşadığı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Sûrede Hz. Zülkarneyn’in üç yere yolculuk yaptığı belirtilmiştir. Hz. Zülkarneyn’in ilk seferi batıya, ikincisi doğuya, üçüncüsü iki set arasındadır. Hz. Zülkarneyn’in fethettiği bölgelerdeki halk, kendisine itaat etmiştir. Hz. Zülkarneyn’in üçüncü seferindeki yer açıklanmamıştır. Müfessire göre üçüncü seferde ilkel bir toplumla karşılaşmıştır. Bu ilkel toplum, aralarında bozgunculuk çıkaran ve iki setten geçerek onları rahatsız eden Ye’cüc ve Me’cüc’dür. Bu ilkel toplum, Ye’cüc ve Me’cüc’den korunabilmek için Hz. Zülkarneyn’den set yapmasını istemiştir. Hz. Zülkarneyn de onların bu isteklerini kabul etmiştir. Hz. Zülkarneyn demir parçalarını yığınlar haline getirerek iki tepenin üzerine koymuş ve bir set inşa etmiştir. Böylece Ye’cüc ve Me’cüc bu seti asla aşamamışlardır.²⁶³

Derveze’ye göre Hz. Zülkarneyn’in fethettiği yerler büyük ve geniştir. Müfessir, Hz. Zülkarneyn’in şahsı, Ye’cüc ve Me’cüc’ün içeriğinin ne olduğu ve seddin inşa edildiği yerle ilgili fazlaca rivayet bulunduğunu ifade etmiştir.²⁶⁴

Kutub, Hz. Zülkarneyn’in yaptığı üç seferden ve bunların mahiyetinden bahsederken Derveze ise sadece seferlerinde yaptığı fetihlerin genişliğine dikkat çekmiştir.

2.1.2.4. Hz. Âdem’in İki Oğlunun Kıssası

Kur’ân’da Habil ve Kabil kıssası isimleri verilmeden, Hz. Âdem’in iki oğlu olarak zikredilmiştir. Hâbil ve Kâbil kıssası Kur’ân’da kısa ve net bir şekilde anlatılırken kıssas-ı enbiya tarzındaki eserlerde tafsilatlı bir şekilde anlatılmıştır.²⁶⁵

Hz. Âdem’in iki oğlunun kıssası sadece Mâide sûresinde geçmektedir. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “(Ey Muhammed!) Onlara, Âdem’in iki oğlunun

²⁶² Kehf, 18/83-88.

²⁶³ Kutub, *fi Zülâli’l Kur’ân*, C. IX, ss. 463-464.

²⁶⁴ Derveze, *et-Tefsîru’l-Hadîs*, C. III, ss. 521- 528.

²⁶⁵ Harman, “Habil ve Kabil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 14, İstanbul 1996, s. 376.

haberini gerçek olarak oku.” Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da, birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, “Andolsun seni mutlaka öldüreceğim” demişti. Öteki, “Allah, ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder” demişti. “Andolsun! Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım.” “Ben istiyorum ki, sen benim günahımı da, kendi günahımı da yüklenip cehennemliklerden olasın. İşte bu zalimlerin cezasıdır.” Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyararak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu. Nihayet Allah, ona kardeşinin ölmüş cesedini nasıl örtüp gizleyeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. “Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz miyim ben?” dedi. “Artık pişmanlık duyanlardan olmuştu.”²⁶⁶

Kutup bu âyet grubunu şöyle açıklamıştır: Hz. Âdem’in iki oğlu da Allah’a (c.c.) kurban takdim ettiği için ikisi de itaat makamındadır. Her ikisi de kurban sunuyorlar ve kabul edilmesini istiyorlar. Kurbanı kabul edilmeyen “Andolsun ki seni öldüreceğim” ifadesiyle nefretini ortaya koymuştur. Kardeşinin de ona, “Allah (c.c.) sadece takva sahiplerinin ibadetlerini kabul eder” demesiyle bir kurtuluş atmosferine girmiş ve kardeşini hediyenin kabulüne götüren hidayete çağırmıştır. Müfessire göre “Sen bana öldürmek için el uzatsan da ben sana el uzatacak değilim” ifadesi, kalbi Allah (c.c.) korkusu ile dolan vakar, selamet ve takvanın tezahürüdür. Kardeşinin günahı, hem kurbanının kabul edilmemesine verdiği tepki hem de kardeşini öldürmeye teşebbüs etmesiyle kat kat artmıştır. Kardeşi onu günden engellemeye çalışmasına rağmen nefsi uyararak onu öldürmüştür. Kardeşini öldürmesiyle nefsi onu rezil etmiş ve zarara uğrayanlardan olmuştur. İlahi hikmet onu aczi ile baş başa bırakmış ve bir karga kadar olamayışının aciziyetini yaşamıştır. Ancak burada yaşanan aciziyet, bir nedamet ve tevbe değildir. Onun nedameti, yaptığı işin mukabilini görememektir.²⁶⁷

Derveze bu âyetlerin tefsirinde, iki kardeşin Allah’a (c.c.) birer kurban sunduklarını, birinin kabul edilip diğerinin reddedildiğini, onlardan birinin kardeşini öldürdüğünü ve sonra pişman olup hüsrana uğradığını ifade etmiştir. Müfessire göre

²⁶⁶ Mâide, 5/27-31.

²⁶⁷ Kutup, *ft Zilâli'l-Kur'ân*, C. IV, ss. 208-211.

Kur'ân'ın üslubu dolayısıyla bu kıssa bize öğüt ve hatırlatma için gelmiştir ve kıssalardaki asıl hedef de budur.²⁶⁸

Bu kıssa, düşmanlık ve kötülük tabiatının yanında iyilik ve müsamaha tabiatının da olduğunu gözler önüne sermektedir. Buradaki âyetlerde iyi ve kötü insan prototipine değinilmiş olabilir. Kötü insan, nefesine uyan ve onun dediklerini yapmasıyla zarara uğrayandır. Ancak iyilik sahibi insan, Allah'tan (c.c.) korkan ve onun emirlerine riayet eden ve bu sayede kazanandır.

2.1.3. Diğer Kişi ve Topluluk Kıssaları

Tezin bu bölümünde Ashâb-ı kehf, Sebe halkı, Ashâbu'l-Karye, Eyke Halkı, Ress Halkı, Tübbâ' Kavmi, Ashâb-ı Uhdûd, Bahçe sahipleri ve Ashâb-ı Fil gibi kıssalar, diğer kişi ve topluluk kıssaları olarak ele alındı.

2.1.3.1. Ashâb-ı Kehf Kıssası

Ashâb-ı Kehf, bir mağarada yıllarca uyuyan ve tekrar uyandırılan arkadaş grubu için kullanılan tabirdir. Kıssa, öldükten sonra dirilişe örnek olacak mahiyettedir. Kur'ân'da kıssadaki gençlerin kim olduğu ve sayıları, mağaranın yeri ve olayın gerçekleştiği zaman hakkında bilgi verilmemektedir. Ancak gençlerin Allah'a (c.c.) "inançları hasebiyle taşlanarak öldürülmekten ve dinlerinin değiştirilme ihtimalinden endişe ettikleri için mağaraya sığınmalarından bahsedilmiştir.²⁶⁹

Ashâb-ı Kehf kıssası Kur'ân'da sadece Kehf sûresinde anlatılmaktadır. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “Yoksa sen, (sadece) Ashâb-ı Kehf ve Ashâb-ı Rakîm'i mi bizim ibret verici delillerimizden sandın? Hani o gençler mağaraya sığınmışlardı da, “Ey Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve içinde bulunduğumuz şu durumda bize kurtuluş ve doğruluğa ulaşmayı kolaylaştır” demişlerdi. Bunun üzerine biz de nice yıllar onların kulaklarını (dış dünyaya) kapattık (Onları uyuttuk). Sonra onları uyandırdık ki, iki zümreden hangisinin bekledikleri süreyi daha iyi hesap ettiğini bilelim.”²⁷⁰

²⁶⁸ Derveze, *et-Tefsîru 'l-Hadîs*, C.VII, ss. 89-91.

²⁶⁹ İsmet Ersöz, “Ashâb-ı Kehf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 3, İstanbul 1991, ss. 465-466.

²⁷⁰ Kehf, 18/ 9-12.

Kutub'a göre bu ilk âyet grubu, Ashâb-ı Kehf kıssasının özetidir. Ayrıca bu âyetlerle kıssanın temel noktaları çizilmiştir. İkinci âyet grubu ile de kıssanın ayrıntılarına girilmiştir.²⁷¹

Âyetin devamında Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz.” Şüphesiz onlar Rablerine inanmış birkaç genç yiğitti. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık. Kalkıp da, “Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. O’ndan başkasına asla ilâh demeyiz. Yoksa andolsun ki saçma bir söz söylemiş oluruz. Şunlar, şu kavmimiz, O’ndan başka tanrılar edindiler. Onlar hakkında açık bir delil getirselerdin ya! Artık kim Allah’a karşı yalan uydurandan daha zalimdir?” dediklerinde onların kalplerine kuvvet vermiştik. (İçlerinden biri şöyle dedi:) “Mademki onlardan ve Allah’tan başkasına tapmakta olduklarından yüz çevirip ayrıldınız, o hâlde mağaraya çekilin ki, Rabbiniz size rahmetini yaysın ve içinde bulunduğunuz durumda yararlanacağınız şeyler hazırlasın.”²⁷²

Fî Zılâli'l-Kur'ân müellifine göre bu âyetlerle mağaradaki gençlerin tutumları net bir şekilde ortaya konmuştur. Ashâb-ı Kehf, soydaşları ile beraber yaşama imkânı bulamayınca mağaraya sığınma ihtiyacı hissetmişlerdir. Onlar dinlerini korumak amacıyla mağaraya sığınmışlar ve mağara hayatını dünyanın zevklerine ve eğlencelerine tercih etmişlerdir. Müfessir, Ashâb-ı Kehf’in soydaşlarını doğru yola davet edememelerini, onlara gönderilen peygamber olmamalarına bağlamıştır. Ayrıca onların küfür ortamında hak yolu bulan gençler olduklarını, öldürmelerinden korktukları için inançlarını gizlediklerini belirtmiştir.²⁷³

Derveze'nin bu âyet grubu hakkında yorumu bulunmamaktadır.

Kıssanın devamında “(Orada olsaydın) güneş doğduğunda onun; mağaralarının sağ tarafına kaydığını, batarken de onlara dokunmadan sol tarafa gittiğini görürdün.” Kendileri ise mağaranın geniş bir yerinde idiler. Bu, Allah'ın mucizelerindedir. Allah, kime hidayet ederse işte o, doğru yolu bulandır. Kimi de şaşırtırsa, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın. Uykuda oldukları hâlde, sen onları uyanık sanırsın. Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde

²⁷¹ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. IX, s. 403.

²⁷² Kehf, 18/12-16.

²⁷³ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. IX, ss. 403-406.

iki kolunu uzatmış (yatmakta idi.) Onları görseydin, mutlaka onlardan yüz çevirip kaçağardı ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı.”²⁷⁴ buyrulmaktadır.

Kutup, mağaradaki gençlerin durumlarının hayrete şayan olduğunu söylemiştir. Çünkü kıssa, insanın film şeridindeki görüntüleri izliyormuş gibi tasvir edilmiştir. Müfessir onların mağarada güneşten etkilenmemelerini ve hareket etmeden durmalarını Allah’ın (c.c.) bir mucizesi olarak açıklamıştır. Müfessire göre Yüce Allah, (c.c.) âyetlerini rehber edinen kişiyi doğru yola iletmış, âyetlerine yüz çevirenleri ise saptırmıştır. Bu da Allah’ın (c.c.) yasağı gereğidir.²⁷⁵

Derveze’nin bu âyet grubu hakkında yorumu bulunmamaktadır.

Kıssanın sonunda “Böylece biz, birbirlerine sorsunlar diye onları uyardık.” İçlerinden biri: “Ne kadar kaldınız?” dedi. (Bir kısmı) “Bir gün, ya da bir günden az”, dediler. (Diğerleri de) şöyle dediler: “Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz birinizi şu gümüş para ile kente gönderin de baksın; (şehir halkından) hangisinin yiyeceğı daha temiz ve lezzetli ise ondan size bir rızık getirsin. Ayrıca, çok nazik davranın (da dikkat çekmesin) ve sizi hiçbir kimseye sakın sezdirmesin.” “Çünkü onlar sizi ele geçirirlerse ya taşıyarak öldürürler yahut kendi dinlerine döndürürler. O zaman da bir daha asla kurtuluşa eremezsiniz.” Böylece biz, (insanları) onların hâlerinden haberdar ettik ki, Allah’ın va’dinin hak olduğunu ve kıyametin gerçekleşmesinde de hiçbir şüphe olmadığını bilsinler. Hani onlar (olayın mucizevî tarafını ve asıl hikmetini bırakmışlar da) aralarında onların durumunu tartışıyorlardı. (Bazıları), “Onların üstüne bir bina yapın, Rableri onların hâlini daha iyi bilir” dediler. Duruma hâkim olanlar ise, “Üzerlerine mutlaka bir mescit yapacağız” dediler. (Ey Muhammed!) Bazıları bilmedikleri şey hakkında atıp tutarak: “Onlar üç kişidirler, dördüncüleri köpekleridir” diyecekler. Yine, “Beş kişidirler, altıncıları köpekleridir” diyecekler. Şöyle de diyecekler: “Yedi kişidirler, sekizincileri köpekleridir.” De ki: “Onların sayısını Rabbiniz daha iyi bilir. Zaten onları pek az kimse bilir. O hâlde, onlar hakkında (Kur’an’daki) apaçık tartışma(yı aktarmak)dan başka tartışmaya girme ve bunlar hakkında onlardan hiçbirine bir şey sorma.” Hiçbir şey hakkında sakın “yarın şunu yapacağım” deme! Ancak, “Allah dilerse yapacağım” de. Unuttuğın zaman Rabbinizi an ve “Umarım Rabbiniz beni, bundan daha doğru olana ulaştırır” de. Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar. Buna

²⁷⁴ Kehf, 18/17-18.

²⁷⁵ Kutup, *ft Zılâli’l-Kur’ân*, C. IX, ss. 406-407.

dokuz daha eklediler. De ki: “Kaldıkları süreyi Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gaybını bilmek O’na aittir. O, ne güzel görür; O, ne güzel işitir! Onların, O’ndan başka hiçbir dostu da yoktur. O, hükmüne hiçbir kimseyi ortak etmez.”²⁷⁶ buyrulmaktadır.

Kutup bu âyetlerin tefsirinde mağara ashabının, mağarada ne kadar kaldıkları hakkında birbirlerine soru sorduklarını lakin araştırma imkânına sahip olamadıklarından dolayı bu konuyu uzatmadıklarını ifade etmiştir. Çünkü pratik bir sorunla karşı karşıya kaldıklarını ve bu durumu halletmek için ancak içlerinden birinin şehre gönderilmesinin gerekliliğine inandıklarını belirtmiştir. Ancak gizliliklerinin ortaya çıkmaması ve inançlarından zorla döndürülme korkusu taşıdıkları için şehre inen kişiye uyanık olması gerektiğini söylemişlerdir. Böylece şehre inen kişi, zalim ve baskıcı kralların hayattan silindiğine ve şehir halkının mü’min olduğunu şahit olmuştur. Müfessire göre mağaradakilerin uzun yıllar uyuyup tekrar uyanması ölümden sonraki dirilişe örnek olarak gösterilmiştir. Ayrıca öldükten sonra dirilişin hak olduğu, kıyametin ise kesin olarak kopacağı belirtilmiştir. *Fî Zılâli’l-Kur’ân* müellifine göre mağaradakilerin sayıları hakkında tartışmaya girmek insana hiçbir yarar sağlamaz. Sayılarının azlığı ve çokluğu önemli değildir. Asıl amaç, ibret alınmasını sağlamaktır.²⁷⁷

et-Tefsîru’l-Hadîs müellifine göre Ashâb-ı Kehf kıssasındaki bu gençler, feraset sahibidir. Çünkü onlar Allah’a (c.c.) iman edip teslim olmalarından dolayı hak yolu bulmuşlardır. Ancak içinde yaşadıkları kavim Allah’a (c.c.) inanmayan, hak yoldan sapan bir kavim oldukları için onları dinlerinden döndürmek istemeleri üzerine mağaraya sığınmışlardır. Ve mağarada uzun bir süre kalmışlar ve güneş ışınları onlara hiç isabet etmeden teğet geçmiştir. Mağara arkadaşları uyandıklarında ne kadar süre uyduklarını birbirlerine sormaya başlamışlardır. Ve içlerinden birini şehre temiz yiyecek alması için göndermişler ve ona uyanık olup yerlerini belli etmemesini söylemişlerdir. Çünkü yerleri belli olursa dinlerinden dönmeleri hususunda baskı yapacaklarından korkmuşlardır. Derveze’ye göre Allah (c.c.) onların yerlerinin bilinmesini ve durumlarının ortaya çıkmasını istemektedir. Kavim,

²⁷⁶ Kehf, 18/19-26.

²⁷⁷ Kutup, *fî Zılâli’l-Kur’ân*, C. IX, ss. 408-414.

Allah'ın (c.c.) mağaradakiler hakkındaki mucizesini gördüklerinde kıyametin kopmasına ve öldükten sonra dirilmeye inanmışlardır.²⁷⁸

Kutup, gaybi konular hakkında görüş beyan etmeyip konuyu Allah'a havale ederken, Derveze ise bu konu hakkında açıklamalarda bulunmuştur.

Mağaradaki gençlerin dinlerinden dönmek ve dinlerini rahat bir şekilde yaşamak için mağaraya hicret ettiklerini görmekteyiz. Onlar Allah'ın (c.c.) dinini yaşamak için hayatlarından vazgeçmişlerdir.

2.1.3.2. Ashâbü'l-Karye Kıssası

Ashâbü'l-Karye, Kur'an'da bir sayha ile helak edilen kasaba halkıdır. Karye, insanların toplandığı yer anlamına gelmektedir. Kur'an'da bu ifade Mekke ve Kudüs dâhil olmak üzere büyük şehirler için kullanılmaktadır. Ashâbü'l-Karye ise, bu yerleşim yerindeki insanlardır.²⁷⁹

Ashâbü'l-Karye kıssası Kur'an'da sadece Yasin sûresinde geçmektedir. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “(Ey Muhammed!) Onlara, o memleket halkını örnek ver. Hani oraya elçiler gelmişti. Hani biz onlara iki elçi göndermiştik de onları yalancı saymışlardı. Biz de onlara üçüncü bir elçi ile destek vermiştik.” Onlar, “Şüphesiz biz size gönderilmiş elçileriz” dediler. Onlar şöyle dediler: “Siz de ancak bizim gibi insansınız. Rahmân, hiçbir şey indirmemiştir. Siz sadece yalan söylüyorsunuz.” (Elçiler ise) şöyle dediler: “Bizim gerçekten size gönderilmiş elçiler olduğumuzu Rabbimiz biliyor.” “Bize düşen ancak apaçık bir tebliğdir.” Dediler ki: “Şüphesiz biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa uğradık. Eğer vazgeçmezseniz, sizi mutlaka taşlarız ve bizim tarafımızdan size elem dolu bir azap dokunur.” Elçiler de, “Uğursuzluğunuz kendinizdendir. Size öğüt verildiği için mi (uğursuzluğa uğruyorsunuz?). Hayır, siz aşırı giden bir kavimsiniz” dediler.”²⁸⁰

Kutup, bu âyetlerin tefsirinde kasaba ve kasaba sakinlerinin kimler olduğunun açıklanmadığını ifade etmiştir. Allah'ın (c.c.) bu kasabaya iki peygamber gönderdiğini ve onları yalancılıkları için üçüncüyle desteklediğini belirtmiştir. Her üçünün de Allah (c.c.) katından gönderilen peygamberler olduğunu zikretmiştir. Müfessire göre kasaba halkının “Siz de bizim gibi bir insansız ve yalan

²⁷⁸ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. II, s. 484.

²⁷⁹ Abdullah Aydemir, “Ashâbü'l-Karye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 3, İstanbul 1991, s. 468.

²⁸⁰ Yâsîn, 36/13-19.

söylüyorsunuz.” ifadeleri ile onların düşünce ve idraklarının basitliği gözler önüne serilmiştir. Ayrıca şunları ilave etmiştir: Peygamberlerin üsve-i hasene olabilmesi ancak davette bulunduğu kişiler gibi beşer olmasıyla mümkündür. Peygamberlerin görevleri tebliğ etmektir ve bu görevi yerine getirdikten sonra gerisini Allah’a (c.c.) bırakmaları gerekmektedir. Müfessir, kasabalıların “Sizin yüzünüzden uğursuzluğa düştük” ifadelerine karşı elçilerin, “Uğursuzluğunuz kendinizdendir” demeleri, hayr ve şerrin dışardan gelen bir şey değil, kişinin kendi yaptıklarının sonucu olduğunu söylemiştir.²⁸¹

Derveze, Allah’ın (c.c.) elçilerinin ve kent halkının durumunu, Arap kâfirlerinin durumuna benzetmiştir. Arapların Allah’tan (c.c.) başka ilah edinmedeki sapkınlıkları, peygamberlerini yalanlamaları ve inkâr etmeleri ile ashâbü’l-karye kıssası arasında benzerlik olduğunu vurgulamıştır.²⁸²

Kutup, kıssada peygamberlerin özelliklerini açıklamasına rağmen Derveze, Ashâbü’l-karye halkı ile Arap kâfirlerinin tutumlarının benzer yönlerine dikkat çekmiştir.

Yasin sûresindeki bu âyetlerde peygamberlerini yalanlayan ve onların insanüstü olmalarını bekleyen kasaba halkından söz edilmektedir. Kasaba halkının vahye karşı hem kalplerinin hem de basiretlerinin kapalı olduğundan bahsedilmektedir.

2.1.3.3. Eyke Halkı Kıssası

Kur’ân’da Hicr (15/78-79), Şu‘arâ, (26/1796-191) ve Kâf (50/12-14) sûrelerinde ismi geçen Eyke halkı, Hz. Şu‘ayb’ın gönderildiği kavimlerden birisidir. Eyke kelimesi, dalları sık olan ve birbirine girmiş gür ağaçlar manasına gelmektedir.²⁸³ Eyke, ticarete merkezi konumda olan Hicaz ve Şam bölgeleri üzerinde bulunmaktadır. Eyke halkı Allah’a (c.c.) şirk koşan, peygamberlerini yalanlayan ve ticaret ahlakına sahip olmayan bir kavimdir.²⁸⁴

²⁸¹ Kutup, *fi Zülâli’l-Kur’ân*, C. XII, ss. 248-251.

²⁸² Derveze, *et-Tefsîru’l-Hadîs*, C. II, s. 30. Ayrıca bkz. Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, Sadreddin Gümüş ve Nedim Yılmaz, (thk.), C. V, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995, s. 200.

²⁸³ Harman, “Medyen”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 28, Ankara 2003, s. 346.

²⁸⁴ Cüneyt Eren, “Kur’ân-ı Kerîm’de ve Kitab-ı Mukaddes’te Hz. Şu‘ayb Aleyhisselam”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2/2, 2002, s. 121.

Eyke ve Medyen halkının aynı kavim mi yoksa farklı kavim mi olduklarını Hz. Şu‘ayb kıssasında ele aldığımız için tekrar burada bahsetmedik.

Yüce Allah (c.c.) Hicr sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Eyke” halkı da şüphesiz zalim idiler. Onlardan da intikam aldık. “İkisi de belirgin bir anayol üzerinde idiler.”²⁸⁵

Kutub’a göre bu âyetlerde Eyke halkının zalimliklerine ve onların akıbetlerine vurgu yapılmıştır. Âyette zikredilen iki belde, Eyke ve Medyendir ve her ikisi de Hicaz ve Şam bölgeleri arasındaki bir yol üzerindedir. Helak edilen bu iki belde halkının işlek bir yol üzerinde olması, insanların oradan geçerken ibret almalarını sağlamak içindir.²⁸⁶

Derveze’ye göre Eyke halkının yaptığı zalimlikler ile Arapların mü’minlere yaptıkları işkence ve zalimlikler benzer mahiyettedir. Bu âyetlerde Allah’ın (c.c.) onlardan intikam alacağı hatırlatılmıştır.²⁸⁷

Kutub âyetleri kendi bağlamında tefsir ederken Derveze ise Arap kâfirleri ile bağlantı kurarak tefsir etmiştir.

2.1.3.4. Tübbâ’ Kavmi Kıssası

Kur’ân’da Tübbâ’ kavmi, Duhân (44/37) ve Kâf (50/12-14) sûrelerinde geçmektedir. Ayrıca Tübbâ’ kavminin, kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlamaları ve günah işlemelerinden dolayı yok edildiği zikredilmektedir.²⁸⁸

Yüce Allah (c.c.) Duhân sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Bunlar mı daha hayırlı, yoksa Tübbâ’ kavmi ile onlardan öncekiler mi? Onları helâk ettik. Çünkü onlar suçlu kimselerdi.”²⁸⁹

Kutub, Tübbâ’ kavmini Arap yarımadasında yaşayan bazı Himyer kralları ve soydaşları olarak tanıtmaktadır. Müfessire göre kıssada sert bir üslup kullanılmasının sebebi, insanların aynı akıbeti yaşamamaları içindir.²⁹⁰

²⁸⁵ Hicr, 15/78-79.

²⁸⁶ Kutub, *fi Zılâli’l-Kur’ân*, C. IX, ss. 139-140.

²⁸⁷ Derveze, *et-Tefsîru’l-Hadîs*, C. III, s. 18.

²⁸⁸ Harman, “Tübbâ’”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 41, İstanbul 2012, s. 455.

²⁸⁹ Duhân, 44/37.

²⁹⁰ Kutub, *fi Zılâli’l-Kur’ân*, C. XIII, s. 249.

Derveze bu âyeti siyakı ile beraber açıklamıştır. Bir önceki âyette kâfirlerin öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmeleri ve Hz. Peygamber'e meydan okumaları yer almıştır. Çünkü bu kâfirler gibi onlar da küfrü tercih etmişlerdi. Kur'ân'ın hikmeti gereği, Mekke kâfirlerine Tübbâ' kavmi örnek gösterilerek hatırlatmada bulunulmuştur. Tübbâ' kavmi güçlü olmasına rağmen Allah'ın onları helak etmeye gücü yettiği gibi kâfirleri de helak etmeye gücü yetecektir.²⁹¹

Derveze bu kıssayı siyakı ile bağlantılı olarak tefsir ederken, Kutup ayetleri kendi içinde tefsir etmiştir.

2.1.3.5. Ress Halkı ve Kıssası

Ress kelimesi, örülmemiş kuyu, çukur ve maden ocağı anlamlarına gelmektedir. Kur'ân'da Ashâbu'r-Ress kıssası Furkân (25/38-39) ve Kâf (50/12-14) sûrelerinde geçmektedir. Ashâbu'r-Ress'in Kur'ân'da, kimler olduğu ve nerede yaşadıkları hakkında bilgi verilmezken, peygamberlerini yalanlamaları üzerine helak edildikleri zikredilmiştir. Ancak Ashâbu'r-Ress ile ilgili İslâmî kaynaklarda pek çok rivayet bulunmaktadır.²⁹²

Yüce Allah (c.c.) Furkân sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Âd ve Semûd kavimlerini, Ress halkını ve bunların arasında pek çok nesilleri de helâk ettik. Bunların her birine misaller getirdik, (öğüt almadıkları için) hepsini kırıp geçirdik.”²⁹³

Kutup bu âyet grubunda Âd, Semud ve Ashâb-ı Ress halklarının benzer yönlerinin bulunduğunu, onların hepsinin aynı hayat tarzını yaşadığını ve Allah'ın (c.c.) âyetlerini yalanlamalarından dolayı akıbetlerinin de aynı şekilde hüsrana sonuçlandığını söylemiştir. Müfessire göre kıssa, toplumların neler yaşadığını insanların gözlerinde canlandırabilmesi için hızlı ve sert bir şekilde anlatılmıştır.²⁹⁴

Derveze ise, Allah'ın (c.c.) farklı milletlere farklı peygamberler gönderdiğini ancak onların peygamberlerini yalanlayarak helâkı ve yok edilmeyi hak ettiklerini söylemiştir.²⁹⁵

²⁹¹ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. III, s. 411.

²⁹² Harman, “Ashâbü'r-Ress”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 3, İstanbul 1991, s. 469.

²⁹³ Furkân, 25/38-39.

²⁹⁴ Kutup, *fî Zilâli'l-Kur'ân*, C. X, s. 532.

²⁹⁵ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. II, s. 69.

Peygamberlerini yalanlayan kavimlerin sonunun hep hüsrarla bittiğini görmekteyiz. Çünkü peygamberi yalanlamak aslında Allah'ın (c.c.) âyetlerini yalanlamaktır. Her kim Allah'ın (c.c.) âyetlerini yalanlarsa Allah (c.c.) onu yok eder.

2.1.3.6. Sebeliler Kıssası

Yemen'de hüküm süren Sebe devletinin kurucusu, savaşlarda fazlaca esir getirmesi hasebiyle Sebe lakabı verilen Abdüşşems'dir. Kur'ân'da ve Sebe' kitabelerinde Sebe bir toplum olarak geçmektedir. Sebeliler'in kıssası Kur'ân'da Sebe' (34/15-21) ve Neml (27/22-44) sûrelerinde geçmektedir.²⁹⁶

Yüce Allah (c.c.) Sebe' sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Andolsun Sebe' halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı. Biri sağda biri solda iki bahçe bulunuyordu.” Onlara şöyle denilmişti: “Rabbinizin rızkıdan yiyin ve O'na şükredin. Beldeniz güzel bir belde, Rabbiniz de çok bağışlayıcı bir Rabdir.” Fakat onlar yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların bahçelerini ekşi meyveli ağaçlar, acı ılgın ve biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik. Nimetlere karşı nankörlük etmeleri sebebiyle onları işte böyle cezalandırdık. Biz (bu şekilde) ancak nankörleri cezalandırırız. Sebe' halkı ile bereketlendirdiğimiz kentler arasına (her biri diğerinden) görülen kentler oluşturduk. Oralarda gidişgelişi belirledik (seyahati kolaylaştırdık) ve onlara da şöyle dedik: “Oralarda gece gündüz güvenlik içinde dolaşın.” Onlar ise, “Ey Rabbimiz! Yolculuğumuzun konakları arasını uzaklaştır” dediler ve kendilerine zulmettiler. Biz de onları ibret kıssalarına çevirdik ve kendilerini darmadağın ettik. Şüphesiz ki bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır. Şeytan, onlar hakkındaki zannını doğru çıkardı. İnananlardan bir grup dışında hepsi ona uydular. Oysa şeytanın onlar üzerinde hiçbir hâkimiyeti yoktu. Ancak ahirete inananları, onun hakkında şüphe içinde bulunanlardan ayırt edelim diye (ona bu fırsatı verdik). “Senin Rabbin her şey üzerinde hakiki bir koruyucudur.”²⁹⁷

Kutup Sebe' halkının kıssasını şöyle açıklamıştır: Vadinin sağında ve solunda bulunan iki ova bolluğa, refaha, toprakların verimliliğine ve debdebeli bir yaşama delalet etmektedir. Bu kadar zenginlik içinde onlardan sadece verilen nimetlere şükür etmeleri istenmiştir. Ancak onlar Allah'ın (c.c.) kendilerine verdiği nimetin hakkını

²⁹⁶ İsmail Yiğit, “Sebe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 36, İstanbul 2009, s. 242.

²⁹⁷ Sebe', 34/15-21.

vermedikleri gibi ne Allah'a (c.c.) hamd etmişler ne de verilen nimetleri gereği gibi kullanmışlardır. Bu nedenle Allah (c.c.) onlara verdiği nimetleri ellerinden alıp, üzerlerine her tarafı yıkan arim selini göndermiştir. Kendilerinin inşa ettiği barajın yıkılmasıyla bahçeleri çöle dönmüş ve cezayı hak etmişlerdir. Allah (c.c.) onların bağlarını bahçelerini çöle çevirdiği için hayvanlarını otlatıp su verecek yerler aramaya başlamışlardır. Âyette zikredilen “Yolculuklarımız arası konaklamayı uzaklaştır” ifadesi müfessire göre onların ne kadar şımardıklarını göstermektedir. Allah da (c.c.) onları rüzgârda savrulan saman yığını gibi Arap yarım adasının farklı yerlerine dağıtmıştır.²⁹⁸

Derveze ise Sebe' halkının kıssasını şöyle açıklamıştır: Allah (c.c.) Sebe' halkına kolay rızık elde etme imkânı vermiş ve rızıkından yiyerek verdiği nimetlere karşı şükretmelerini istemiştir. Ancak onlar nimete karşı şükür etmeyi terk etmişlerdir. Allah da (c.c.) onları Arim seli ile cezalandırmıştır. Bu sel, onların bahçelerini harabeye çevirmiştir. Bu nedenle kısa mesafeli şehirlere dur durak bilmeden güven ve huzur içinde gidip gelmeye başlamışlardır. Ancak Sebe' halkı, yolculuklarının uzak olmasını isteyerek Allah'a (c.c.) meydan okumuşlardır. Böylece kendilerine zulmederek Allah'ın (c.c.) azabına uğramışlar ve yeryüzünde parça parça olup insanların dillerine düşmüşlerdir.²⁹⁹

Bu kıssada Sebe' halkının nimete gark olduklarını lakin şımarıklıkları yüzünden Allah'a (c.c.) şükürlerini eda etmediklerini görmekteyiz. İnsanın şükürü kendisine yarar sağladığı gibi nankörlüğü de kendisine zarar vermektedir. Çünkü Allah'ın (c.c.) bizim şükretmemize ihtiyacı yoktur. Bu kıssada şükürsüzlüğün neticesinin insanı perişan ettiğini görmekteyiz.

2.1.3.7. Ashâbü'l-Uhdûd Kıssası

Uhdûd kelimesi, dipsiz çukur ve uçurum anlamına gelmektedir. Ashâb-ı Uhdûd, İslâm'dan önceki dönemde mü'minleri dinlerinden döndürmek için ateşle dolu hendeklerde yakarak eziyet eden zalimler için kullanılan tabirdir. Kur'ân'da bu işkencenin zamanı ve nerede yapıldığı ile ilgili açıklama yoktur.³⁰⁰

²⁹⁸ Kutup, *fî Zilâli'l-Kur'ân*, C. XII, ss. 116-121.

²⁹⁹ Derveze, *et-Tefsîrû'l-Hadîs*, C. III, s. 194. Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, C. V, s. 131.

³⁰⁰ Muhammed Eroğlu, “Ashâbü'l-Uhdûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 3, İstanbul 1991, s. 471.

Yüce Allah (c.c.) Burûc sûresinde şöyle buyurmaktadır: “(Mü’minleri yakmak için) hendek kazıp (içinde) alevli ateş yakanlar lânetlenmiştir.” O vakit, ateşin etrafında oturmuş, mü’minlere yaptıklarını seyrediyorlardı. Onlar mü’minlere ancak; göklerin ve yerin hükümrânlığı kendisine ait olan mutlak güç sahibi ve övülmeye lâyık Allah’a iman ettikleri için kızıyorlardı. Allah, her şeye şahittir.”³⁰¹

Kutub’a göre âyette zikredilen “canı çıksın” ifadeleri ile Yüce ve merhametli olan Allah’ı (c.c.) öfkeli edeceğe kadar çirkin bir iş yapıldığı göstermektedir. Zalimler hendeklerin içini ateşle doldurup onun başına geçmişler ve yaptıkları çirkin ve iğrenç durumu seyretmişlerdir. Mü’minler övgüye layık olan Allah’a (c.c.) iman etmelerinden dolayı bu işkencelere mazur kalmıştır. Ancak Allah (c.c.) zatı itibari ile övülmektedir. Bu kıssa ile mü’minlere moral, zalimlere ise gözdağı verilmiştir.³⁰²

Derveze’ye göre kâfirlerin, mü’min erkek ve kadınları ateşle dolu olan hendeklere atmalarıyla Allah (c.c.) onlara lanet etmiştir. Hendeğe atılanların tek suçu Allah’a inanmaktır. Ayrıca canından olmayı göze alan mü’minlere yapılan bu zorbalığın çirkinliği ortaya koyulmaktadır.³⁰³

İki müfessir de kıssa hakkında aynı görüşleri beyan etse de Derveze kıssada, Arap kavmine yönelik uyarı bulunduğunu ifade etmiştir. Kıssa mü’minlerin hiç düşünmeksizin bu kutsal dava için canlarını hiçe saydıklarını bize hatırlatır mahiyettedir.

2.1.3.8. Bahçe Sahipleri Kıssası

Bahçe sahipleri kıssası, Allah’ı (c.c.) hayatlarından çıkararak ve ellerindeki nimetlerden yoksula pay vermeyen bir grubun başına gelen musibetten bahsetmektedir.³⁰⁴

Yüce Allah (c.c.) Kalem sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz biz, vaktiyle “bahçe sahipleri”ne belâ verdiğimiz gibi, onlara (Mekkelî inkârcılara) da belâ verdik.” Hani o bahçe sahipleri, sabah erkenden (fakirler gelmeden) bahçenin ürünlerini devşirmeye yemin etmişlerdi. (Bunu tasarlarken) istisna da yapmıyorlardı. (“İnşallah” demiyorlardı.) Nihayet onlar uykuda iken Rabbinden bir afet (ateş)

³⁰¹ Burûc, 85/4-9.

³⁰² Kutub, *fî Zilâli ’l-Kur’ân*, C. XVI, ss. 125-127.

³⁰³ Derveze, *et-Tefsîrû ’l-Hadîs*, C. I, ss. 15-16.

³⁰⁴ Mustafa Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açıdan Kur’ân Kıssaları*, Üniversite Yayınları, Samsun 2018, s. 84.

bahçeyi sardı. Böylece bahçe, (anızı) yakılmış toprağa döndü. Derken, sabahleyin birbirlerine, “Haydi, eğer ürününüzü devşirecekseniz erkenden gidin” diye seslendiler. Bunun üzerine, “Sakın, bugün orada hiçbir yoksul yanınıza sokulmasın” diye fısıldaşarak yola koyuldular. (Yoksullara yardım etmeğe) güçleri yettiği hâlde (böyle söyleyerek) erkenden yola çıktılar. Fakat bahçeyi o hâlde gördüklerinde, “Biz mutlaka yolumuzu şaşırılmış olmalıyız!” dediler. (Gerçeği anlayınca da), “Hayır, meğer biz mahrum bırakılmışız!” dediler. Onların en aklı selim sahibi olanı, “Ben size ‘Rabbinizi tespih etseydiniz ya! dememiş miydim?’” dedi. Onlar, “Rabbimizi tesbih ederiz (yüceltiriz). Şüphesiz biz zalim kimseler imişiz” dediler. 30. Bunun üzerine birbirlerini kınamaya başladılar. Şöyle dediler: “Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kişilermişiz!” “Umulur ki, Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz artık Rabbimizi arzulayanlarız.” “İşte böyledir azap! Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür; ah bir bilselerdi.”³⁰⁵

Kutub’a göre âyette zikredilen cennet kelimesi dünyadaki bir bahçedir, ahiretteki bahçeyle alakası yoktur. Bahçeye varis olanlar, meyvelerinden yoksullara vermeyi düşünmedikleri için gecen bir plan yapmışlardır. Ancak sabah olup bahçeyi gördüklerinde afallamışlardır. Çünkü bu gördükleri bahçe, kendi bahçelerine benzemiyordu. Kutub’a göre yaşadıkları olay, yoksullara tuzak kurmaları ve kendilerine verilen nimete karşı şırmalarının sonucudur. Ayrıca müfessir bu kıssayı şöyle değerlendirmiştir: Bu kıssa Kureyşlilere bir tecrübe olarak anlatılmıştır. Yüce Allah’ın (c.c.) geçmiş müşriklere ilişkin yasası ile şimdiki toplumlara ilişkin yasası birbirine bağlanmıştır. Aynı zamanda mü’minlere, müşriklerin sahip buldukları geniş imkânların, servetin ve nimetin Allah (c.c.) tarafından kendilerine bir sınav aracı olarak verildiği hatırlatılmıştır. Ayrıca insanların yoklukla sınındığı gibi nimetle sınanmalarının da bir yasa olduğu belirtilmiştir.³⁰⁶

Derveze’ye göre bu kıssa Kureyşliler tarafından bilinmektedir. Kur’ân’da bulunan bütün kıssaların asıl maksadı öğüt vermektir. Buna binaen bu kıssa da öğüt vermek amacıyla anlatılmıştır. Müfessire göre Allah (c.c.) bahçe sahiplerini, nimetle imtihana tabi tutarken inkârda direnen kâfirleri ise risâletle imtihana tabi tutmuştur. Ahlakı bozuk olan bu kişiler art niyet taşıdıkları için Allah’ın (c.c.) azabına uğramışlardır. Eğer Kureyşliler de kendilerine rehberlik eden ve öğüt veren Hz.

³⁰⁵ Kalem, 68/17-33.

³⁰⁶ Kutup, *ft Zilâli'l-Kur'ân*, C. XV, ss. 159-163.

Peygamber'in sözlerine icabet etmezler ve Allah tarafından kendilerine verilen nimetlere şükretmezlerse sonları bahçe sahiplerinin sonuyla aynı olacaktır.³⁰⁷

İki müfessir de kıssada bahçe sahiplerinin ellerindeki nimete karşılık imtihana tabi tutulduklarını söylemişlerdir. Ancak Derveze farklı olarak Kureyşlilere verilen nimetin bizzat risalet olduğunu ifade etmiştir.

Kıssa bizlere Allah'ın (c.c.) verdiği nimetlere şükretmediğimiz takdirde her an elimizden alınacağını hatırlatmaktadır. Nimetin şükürünü ise yine kendi cinsinden yapmamız gerekmektedir. Bu bağlamda toplumda sosyal adaleti sağlamak adına fakirin ve yoksulun hakkının gözetilmesi gerekmektedir.

2.1.3.9. Ashâb-ı Fîl Kıssası

İslâmî kaynaklardaki verilere göre Habeşistan'a bağlı olan Yemen'in valisi Ebrehe, ticaretin ayağını oluşturan Mekke'ye alternatif olsun diye San'a'ya bir kilise yaptırmıştır. Kilise'yi yaptırmadaki amacı ise ticaret kervanlarını ve hacıların oraya gitmelerini sağlamaktır. Bu nedenle Mekke'nin ticaret ayağını kesmek için devrin en donanımlı ordusunu oluşturan filleri alarak Kâbe'yi yıkmaya gitmiştir.³⁰⁸

Yüce Allah (c.c.) Fîl sûresinde şöyle buyurmaktadır: "Rabbinin, fil sahiplerine (bir file desteklenmiş orduya) ne yaptığını görmedin mi? Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı? Üzerlerine balçıktan pişirilmiş taşlar atan sürü sürü kuşlar gönderdi. Nihayet onları yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi."³⁰⁹

Kutub'a göre bu olay Araplar tarafından bilinmektedir. Sûre onlara bilmedikleri bir şeyi söylemek için değil, olayı onlara hatırlatmak için zikredilmiştir. Yapılan bu hatırlatma ile Kureyşlilere Allah'tan (c.c.) hâyâ ederek Hz. Peygamber'e ve onun yanındaki mü'minlere karşı, kuvvetleriyle gururlanmalarını gerektiği söylenmektedir. Çünkü ordular ne kadar büyük ve güçlü olursa olsun Allah (c.c.) onları perişan etmeye muktedirdir. Aynı şekilde elçisine de muhalefet edenleri yok etmeye muktedirdir. Âyetin devamında Allah'ın (c.c.) onların düzenlerini nasıl boşa çıkardığı zikredilmektedir. Müfessire göre nasıl ki böcekler yaprağı yediği zaman paramparça oluyorsa bu sürüler halindeki kuşlarda onların vücutlarını paramparça etmiştir.

³⁰⁷ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. I, s. 70.

³⁰⁸ Mehmet Okuyan, *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, C. I, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 464.

³⁰⁹ Fîl, 105/1-5.

Kutup bu âyetleri açıkladıktan sonra şu noktalara değinmiştir: Fîl ordusunun mağlup edilişi olağanüstü bir yasa gereği olmuştur. Allah (c.c.) Beytullah'ını Ebrehe ordusunun hâkimiyetine teslim etmeyerek oranın özgürlüğünü korumuştur.³¹⁰

Derveze'ye göre de Fîl olayı Hz. Peygamber'in etrafındaki topluluk tarafından bilinmekte ve dillerde dolaşmaktadır. Bu olayın hatırlatılmasındaki maksat, öğüt vermek ve Kureyş'in ileri gelenlerini inkârcı ve eziyet verici tavırlarından vazgeçirmeye çalışmaktır. Çünkü Habeşliler ne kadar kuvvetli ve güçlü olursa olsun onları perişan etmeye kadir olan Allah (c.c.) Kureyşlileri de paramparça etmeye muktedirdir.

Derveze, âyette zikredilen kuşun ve taşın mahiyetiyle alakalı müfessirlerin görüşüne yer vermekle beraber kendisi bu olayın mahiyetinin araştırılmasının fayda vermeyeceğini söylemiştir. Ancak âyetlerin zahiri manasının bu olayın ilahi bir bela olduğunu açıkça ortaya koyduğunu söylemiştir.³¹¹

Kutup ve Derveze bu kıssa hakkında hemen hemen aynı fikirleri beyan etmektedir. Ancak Kutup, Allah'ın (c.c.) ileride gelecek olan yeni inanç sisteminin özgür bir şekilde ikame edebilmesi için Beytullah'ını koruduğunu bildirmiştir.

Kıssa bizlere Ebrehe ordusu ne kadar büyük ve güçlü olursa olsun Allah (c.c.) onları nasıl helak ettiyse Hakk'a düşmanlık yapanları da yerle bir etmeye kadir olduğunu hatırlatmaktadır. Sûrenin vahyin ilk yıllarında nâzil olduğu dikkate alınır, bu kıssa ilk inanan Müslümanlara yalnız olmadıklarını hatırlatmıştır.

2.2. Medenî Sûrelerde Seyyit Kutup ve Muhammed İzzet Derveze'nin Tefsirleri Bağlamında Kur'ân Kıssaları

2.2.1. Hz. Âdem Kıssaları

Yeryüzünün İlk Halifesi: Hz. Âdem

Halife kavramı “خَلْفَ” kökünden türemiş olup sözlükte, “arkada olmak, birinin arkasından gelmek, yerine geçmek”³¹² gibi manalara gelmektedir. Ancak kelime bu “daha önceki bir insan topluluğunun halefi, onların yerini alan” mânasında değil, “Allah'ın vekili, yeryüzünde O'nun hükümlerini yaşatan, uygulayan, dünyayı imar,

³¹⁰ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. XVI, ss. 375-376.

³¹¹ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. I, s. 243.

³¹² İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. II, s. 554.

insanları idare ve terbiye eden, dünyadaki diğer bütün canlılardan üstün olan, onları emri altına alan” anlamında kullanılmıştır.³¹³

Yüce Allah (c.c.) Bakara sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Hani Rabb’in, meleklerle “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti.”³¹⁴

Kutub’a göre Allah (c.c.) yeryüzünün dizginlerini kâinatın bu yeni varlığına teslim etmek istemiştir. Allah (c.c.) yaratıp düzene koyduğu yeryüzünü, kendi temsilcisi sıfatıyla gönderdiği insana bazı yetkiler vermiştir. Bunlar; yeryüzünün yapısından istifade etmek, çeşitli hazine ve cevherleri keşfetmek ve kâinatın hikmetini araştırmak gibi yetkililerdir.³¹⁵

Âyetin devamında Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: Melekler “Ya Rabb sen yeryüzünde kargaşa çıkaracak, kanlar dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz Sen’i överek tesbih ve takdis ediyoruz” dediler. Allah meleklerle, “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim” dedi.³¹⁶

Fî Zılâli’l-Kur’ân müellifine göre melekler, ya sezgilerine güvenerek ya eski deneyimlerine ya da ileri görüşlü olmanın verdiği ilhama dayanarak bu varlığın kargaşa çıkaracağını ve kan dökeceğini biliyorlardı.³¹⁷ Çünkü melekler sırf iyilik ve barışı düşünen ve durmadan Allah’ı tesbih ve takdis eden varlıklardır.³¹⁸

Derveze’ye göre ise, Allah (c.c.) Hz. Âdem’i ve Âdemoğullarını onurlandırmış, yeryüzünde inisiyatif ve yetki sahibi olmak üzere seçmiştir.³¹⁹

Bu âyetin yorumu hakkında Kutup ve Derveze aynı görüşü paylaşmışlardır. Her iki müfessirde insanın yeryüzündeki yetki sahibi olmasından söz etmişlerdir.

Hz. Âdem ve İblis

İblis kelimesi, şeytanın ismi değil sıfatı olarak kullanılmaktadır. Çünkü şeytanın içinde bulunduğu durumu en güzel yansıtan kelime budur. el-İblas, musibet karşısında hayal kırıklığına uğrayarak umutsuzluğa kapılmaktır. Şeytanı, iblisleştiren umutsuzluktur. Eğer insan da Allah’tan (c.c.) umudunu kaybederse o da

³¹³ Süleyman Hayri Bolay, “Âdem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 1, İstanbul 1988, s. 359.

³¹⁴ Bakara, 2/30.

³¹⁵ Kutup, *fî Zılâli’l-Kur’ân*, C.I, s. 114.

³¹⁶ Bakara, 2/30.

³¹⁷ Kutup, *fî Zılâli’l-Kur’ân*, C. I, s. 115; Ayrıca bkz. İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, C. I, s. 280

³¹⁸ Kutup, *fî Zılâli’l-Kur’ân*, C. I, s. 115.

³¹⁹ Derveze, *et-Tefsîru’l-Hadîs*, C. V, s. 73.

iblisleşir.³²⁰ Kur’ân’da Hz. Âdem ve İblis kıssası yedi sûrede farklı farklı detaylara yer verilerek anlatılmaktadır. Kıssanın en uzun olarak anlatıldığı sûre, Hicr sûresidir. Bu sebeple burada Hicr sûresindeki âyetler ele alındı.³²¹

Yüce Allah (c.c.) Hicr sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Hani Rabbin meleklere, “Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin” demişti. Bunun üzerine bütün melekler saygı ile eğildiler. Ancak İblis, saygı ile eğilenlerle beraber olmaktan kaçın Allah, “Ey İblis! Saygı ile eğilenlerle beraber olmamandaki maksadın ne?” dedi. İblis dedi ki: “Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan yarattığım insan için saygı ile eğilemem.” Allah, “Öyleyse çık oradan, çünkü sen kovuldun. Şüphesiz hesap, mükâfat ve ceza gününe kadar lânet senin üzerindedir” dedi.”³²²

Fî Zılâli’l-Kur’ân müellifine göre, insanın ve hayatın kökü toprak ve çamurdur. Topraktaki belli başlı elementler insanın yapısında da bulunmaktadır. Hatta bütün canlıların bileşiminde bu elementlere rastlamak mümkündür. Ancak insanın organik yapısı, Allah’ın (c.c.) ilahi bir ruh üflemeyle şeref bulmaktadır.³²³ Buna ilaveten şunları ifade etmiştir: Şeytan ise alevli ateşten yaratılmış ve insanın yaratılışından öncedir. Şeytanın bazı nitelikleri alevli ateşin niteliklerine benzemektedir. O ateşten olduğu için çamurdaki elementlerin hepsine tesir edecek güce sahiptir. Şeytan alevli ateşten yaratıldığına göre çamurdan yaratılan insana eziyet verme kabiliyeti vardır.³²⁴

Derveze’nin bu âyet grubu hakkında yorumu bulunmamaktadır.

Devamındaki âyetlerde, İblis: “Rabbim! Öyle ise onların tekrar diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver” dedi. Allah da, “O hâlde, sen vakti (yalnızca benim tarafımdan) bilinen güne (kıyamete) kadar mühlet verilenlerdensin” dedi. İblis, “Rabbim! Beni azdırmama karşılık, andolsun ki yeryüzünde kötülükleri onlara güzel göstereceğim, içlerinde ihlâsa erdirilmiş kulların hariç, onların hepsini azdıracam”

³²⁰ Kara, *Bireysel ve Toplumsal Açısından Kur’ân Kıssaları*, s.64.

³²¹ Bakara, 2/30-39, A’râf, 7/11-26, Hicr, 15/26-44, İsrâ 17/61-65, Kehf, 18/50, Tâhâ, 20/115-123, Sâd, 38/71-85.

³²² Hicr, 15/28-35.

³²³ Kutup, *fî Zılâli’l-Kur’ân*, C. IX, s. 118; Ayrıca bkz. Ebü’l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl, ve Hakaiku’t-Te’vil*, Harun Ünal, (thk.), C. VI, Ravza Yayınları, İstanbul 2006, ss. 129-130.

³²⁴ Kutup, *fî Zılâli’l-Kur’ân*, C. IX, s. 119; Ayrıca bkz. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsiri*, C. IX, ss. 4389-4390.

dedi.” Allah, “İşte bu bana ulaştıran dosdoğru yoldur. Azgınlardan sana uyanlar dışında, kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin yoktur” dedi. Şüphesiz cehennem, onların hepsinin buluşacağı yerdir. “Onun yedi kapısı vardır ve her kapıya onlardan bir grup ayrılmıştır.”³²⁵ buyrulmaktadır.

Kutub’a göre şeytan diriliş gününe kadar bekletilmesini talep etmiştir. Ancak bu talep, hatasını anlayıp pişman olmak için değil sadece Hz. Âdem’in neslinden gelenlerden intikam almak içindir. Şeytan, Allah’ın (c.c.) kendisine lanet etmesini Hz. Âdem’den bildiği için Allah’a (c.c.) isyan ettiğini düşünmemiştir. Şeytan, insanlara çirkin işleri güzel göstermiş ve yapmacık süslemelerle onları yoldan çıkarmıştır. Ancak Allah’a (c.c.) adanan kul, bu çirkin işlerin güzel gösterilmesine kanmaz. Çünkü bu kulların üzerinde şeytanın hiçbir hâkimiyeti yoktur. Şüphesiz ki kendisini Allah’a adayanları Allah da halis kulları arasına almaktadır.³²⁶

Âyetin yorumuna Kutup şunları ilave etmiştir: Rahman’ın halis kulları üzerinde şeytanın hiçbir hâkimiyeti yoktur. Onları yalancılıkla allayıp pullayamaz bu nedenle de şeytan onların ruhuna giremez. O halis kulların gözü sadece Rahman’ı görür ve fitratlarında olan ilahi prensipleri bilir. Şeytan ancak yolunu yitirmişlerin, sürüden kaçanları aldatır.³²⁷

Derveze’ye göre bu âyetlerde meleklerin konumundan ve İblis’in secde etmemesinden söz edilmektedir. Ayrıca onun süslemelerine inananların hak yoldan çıktığı belirtilmiştir. Müfessire göre hak yoldan çıkanlar, ahlakı bozuk kişilerdir. Bu sebeple onlar cehennem azabını hak etmişlerdir. Bunun yanı sıra şeytan, Allah’ın (c.c.) ahlakı iyi olan salih kullarına etki edemeyecektir. Kıssada kâfirlerin durumu, büyüklük taslamaları ve meydan okumaları hatırlatılmaktadır.³²⁸

Kutup kıssadaki bütün âyetleri teker teker ele alıp uzun uzadıya yorum yaparken, Derveze bu âyet grubu hakkında genel bir yorum yapmakla yetinmiştir. Âyetler insanın oluşum süreci ile başlamakta ve ona Allah tarafından ruh üflenmesiyle bir değer kazanmaktadır. Allah tarafından verilen bu şeref ve değeri kaybedenler ve şeytanın süslemelerine tabi olanlar cehennemi boylayacaktır. Bu

³²⁵ Hicr, 15/36-44.

³²⁶ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. IX, ss. 123-124; Ayrıca bkz. İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, C. IX, s. 4392.

³²⁷ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, C. IX, ss. 125-126.

³²⁸ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. III, s. 12.

nedenle insanın her anında dikkatli olması şeytanın iyiyi kötü, kötüyü iyi gösterme aldatmalarına kanmaması gerekmektedir.

2.2.2. Hz. İ̇sâ ve Allah'tan Bir Kelime

Ülû'l-azm olarak bilinen beş peygamberden biri de Hz. İ̇sâ'dır.³²⁹ Hz. İ̇sâ hem Hristiyanlıkta hem de İslâm'da Mesih olarak isimlendirilmiştir. Kur'ân'da on beş sûrede doksan üç âyette ismi zikredilmiştir. Hz. İ̇sâ ile ilgili bahisler ağırlıklı olarak Âl-i İmrân, Mâide ve Meryem sûrelerinde geçmektedir.³³⁰ Kur'ân'da Hz. İ̇sâ'nın, doğumunun müjdelenmesi, dünyaya gelişi, peygamberlik görevi, mucizeleri ve öldürülmeye çalışılmasıyla alakalı kıssalar yer almaktadır.

Hz. İ̇sâ'nın Allah'tan Bir Kelime Olması

Yüce Allah (c.c.) Nisâ sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Ey Kitab ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allah hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryem oğlu İ̇sâ Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Öyleyse Allah'a ve peygamberlerine iman edin, “(Allah) üçtür” demeyin. Kendi iyiliğiniz için buna son verin. “Allah, ancak bir tek ilâhtır. O, çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. Vekil olarak Allah yeter.”³³¹

Kutup bu âyet grubunu şöyle açıklamıştır: Ehl-i Kitab'ın Allah (c.c.) hakkındaki söyledikleri birer saplantıdan ibarettir. Hz. İ̇sâ'nın bir babanın nutfesi olmadan dünyaya gelişi, Allah'ın (c.c.) sünnetullahını sadece onların bildiklerinden ibaret olmadığını göstermektedir. Yasayı da kanunu da O yaratır ve dilediği gibi uygular. Allah (c.c.) nasıl Hz. Âdem'e “Ol dedi ve oldu” ise aynı şekilde Hz. İ̇sâ da böyle oldu. Eğer Hz. İ̇sâ'nın babasız dünyaya geleceğine inanmıyorlarsa ve onu ilah kabul ediyorlarsa aynı şekilde babasız hatta annesi olmadan doğan Hz. Âdem'in de ilah olduğunu söylemeleri gerekmektedir. Ancak Ehl-i Kitab'a bağlı olan hiçbir kimse Hz. Âdem'in ilah olduğunu düşünmemiştir. Bu nedenle Hz. İ̇sâ yalnızca

³²⁹ İshak Yazıcı, “Kur'ân'a Göre Hz. İ̇sâ'nın Ref'i ve İlgili Âyetlerin Yorumlarının Tahlihi”, *OMÜİFD*, 20/21, Samsun 2005, s. 69.

³³⁰ Harman, “İ̇sâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 22, İstanbul 2000, s. 465.

³³¹ Nisâ, 4/171.

Allah'ın (c.c.) peygamberidir ve diğer bütün peygamberler nasılsa o da onlar gibi bir peygamberdir.³³²

Derveze'ye göre Hz. İsa'nın doğumu herkesten farklı olarak Rabbanî bir mucize olarak gerçekleştiği için "Allah'ın (c.c.) kelimesi" olarak kullanılmıştır.³³³ Kelime sözcüğü, Allah'ın (c.c.) iradesini temsil etmektedir. Müfessir âyette geçen "Allah üçtür" kelimesinin Hristiyanların teslis inancına delalet ettiğini ve onların bunu birden fazla ilah olarak kabul ettiklerini söylemiştir.³³⁴

Kutup ve Derveze Hz. İsa'nın doğumunun bir mucize olduğunu, bunun da Allah'a (c.c.) zor gelmediğini söylemişlerdir. Kutup, Hz. İsa'nın doğumu ile Hz. Âdem'in doğumunun aynı olduğunu bunda da hayret edilecek bir şey olmadığını ifade etmiştir. Allah'ın (c.c.) yasasının insanlar tarafından tamamen bilinmeyeceğini vurgulamıştır. Derveze de bu olay ile Allah'ın (c.c.) irade gücünün gözler önüne serildiğini söylemiştir.

Bu kıssada Allah'ın (c.c.) gücünün ve kudretinin büyüklüğünü görmekteyiz. Hz. Zekeriyâ'ya bahşedilen Hz. Yahyâ ve Hz. Meryem'e bahşedilen Hz. İsa Yüce Allah'ın (c.c.) kudretinin delillerindendir.

Hz. İsa'nın Ref'i

Kur'an'da Hz. İsa'nın ref'i ile ilgili iki tane âyet bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Âl-i İmrân sûresinde diğeri de Nisâ sûresinde yer almaktadır.

Yüce Allah (c.c.) Âl-i İmrân sûresinde şöyle buyurmaktadır: "Hani Allah şöyle buyurmuştu: "Ey İsa! Şüphesiz, senin hayatına ben son vereceğim. Seni kendime yükselteceğim. Seni inkâr edenlerden kurtararak temizleyeceğim ve sana uyanları kıyamete kadar küfre sapanların üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz yalnızca banadır. Ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim." "İnkâr edenlere gelince, onlara dünyada da, ahirette de şiddetli bir şekilde azab edeceğim. Onların hiç yardımcıları da olmayacaktır."³³⁵

Kutup'a göre Hz. İsa'nın ref'inin nasıl ve ne şekilde gerçekleştiği bilinmemektedir. Bu âyet, müteşabihtir. Bu konuyu bilmek insana hem hukukta hem

³³² Kutup, *fî Zilâli'l-Kur'an*, C.IV, ss. 74-78.

³³³ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. V, s. 424.

³³⁴ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C. V, s. 250.

³³⁵ Âl-i İmrân, 3/55-56.

de inançta bir fayda sağlamaz. Âyetin devamında müfessire göre Allah'ın (c.c.) gerçek dini olan İslâm'a bağlı olanlar, imanlarında sebat ettikleri sürece kâfirler ordusuna karşı hep galip geleceklerdir. Allah'ın (c.c.) tek bir dini vardır o da İslâm'dır. Hz. Âdem'den beri bütün peygamberler bu dine davet ettiği gibi Hz. İsa da bu dine davet etmiştir.³³⁶

Derveze'ye göre Hz. İsa'nın ölümü ve yükseltilmesiyle ilgili İbn Abbas'tan (ö. 68/687) birçok rivayet gelmiştir. Bu rivayetlere göre kimileri onun ölümünden sonra yükseltildiğini kimileri ise ölmeden ruhuyla göğe yükseltildiğini ifade etmişlerdir. Müfessir Hz. İsa'nın öldürülmeden yeryüzünden alınmasını “توفي” kelimesi ile açıklamıştır. Ayrıca tefsirinde bu konuyla da alakalı Reşit Rıza'nın tefsirine başvurmuştur. Reşit Rıza, “توفي” kelimesinin ölüm, “رفع” kelimesinin de şereflendirme anlamına geldiğini açıklamıştır.³³⁷

Kutup, Hz. İsa'nın ölümü ile ilgili âyetlerin müteşabih olduğu yani tam olarak bu konuyu Allah'tan (c.c.) başka kimsenin bilemeyeceğini söyleyerek Ehl-i Sünnet çizgisinden ayrılmamıştır. Ancak buna karşın Derveze'nin, Reşit Rıza'nın tefsirine dayanarak açıklama yapması tefsirinde Mutezile'nin görüşlerine yer verdiğini göstermektedir.

2.2.3. Hz. Üzeyr: Yahudilerin Allah'a İsnat Ettikleri Peygamber

Hz. Üzeyr Kur'an'da sadece Tevbe sûresi 30. âyette geçmektedir. İslâm âlimleri Hz. Üzeyr'in kimliğinin tartışmalı olduğunu söyleyerek, onun Yahudi geleneğindeki Ezra ile aynı kişi olduğunu söylemişlerdir.³³⁸

Yüce Allah (c.c.) Tevbe sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Yahudiler, “Üzeyr, Allah'ın oğludur” dediler.” Hıristiyanlar ise, “İsa Mesih, Allah'ın oğludur” dediler. “Bu, onların ağızlarıyla söyledikleri (gerçeği yansıtmayan) sözleridir. Onların bu sözleri daha önce inkâr etmiş kimselerin söylediklerine benziyor. Allah, onları kahretsin. Nasıl da haktan çevriliyorlar.”³³⁹

³³⁶ Kutup, *fî Zılâli'l -Kur'an*, C. II, ss. 297-298.

³³⁷ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C.V, ss. 424-425.

³³⁸ Baki Adam, “Üzeyr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları c. 42, İstanbul 2012, s. 401.

³³⁹ Tevbe, 9/30.

Kutup, Ehl-i Kitab inancı ile müşrik Arapların inançlarının benzer olduğunu söylemiştir. Müfessire göre Ehl-i Kitab kendilerine verilen kutsal kitaba bağlı kalmayıp, onun öğrettiği temel ilkelere aykırı davranmışlardır.³⁴⁰

Derveze ise bu âyetle ilgili İbn Abbas (ö. 68/687) ve Taberî'nin (ö. 310/923) rivayetlerine başvurmuştur. Müfessire göre Hz. Peygamber zamanında Yahudi ve Hristiyanlar atalarının izinden gitmiş, haham ve rahiplerini Rab olarak kabul etmişlerdir. Ataları Hz. Üzeyr'i Allah'ın (c.c.) oğlu olarak kabul ettiği için Yahudiler de aynı görüşü devam ettirmişlerdir.³⁴¹

Kutup, Yahudilerin “Üzeyr Allah'ın oğludur” demelerini, Ehl-i Kitab'ın yersiz düşünceleri olarak açıklamıştır. Derveze ise Yahudiler atalarının izinden gittiği için bu düşünceyi benimsediklerini söylemiştir.

2.2.4. Hz. Meryem ve Allah'a (c.c.) Adanan Kul

Meryem adı Kur'ân'da yirmi üçü İsâ b. Meryem şeklinde olmak üzere otuz dört yerde geçmekte, ayrıca Kur'ân'ın on dokuzuncu sûresi bu isimle anılmaktadır.³⁴² Hz. Meryem hem İslâm için hem de Hristiyanlık için önemli bir şahsiyettir.

Yüce Allah (c.c.) Âl-i İmrân sûresinde şöyle buyurmaktadır: “Hani, İmran'ın karısı, “Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin” demişti. Onu doğurunca, “Rabbim!” dedi, “Onu kız doğurdum.” Oysa Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir. “Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum.” Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriyâ'yı da onun bakımıyla görevlendirdi. Zekeriyâ, onun bulunduğu bölme her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. “Meryem! Bu sana nereden geldi?” derdi. O da “Bu, Allah katından” diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.”³⁴³

Kutup'a göre Hz. Meryem'in annesi, her türlü kötülükten ve şirkten uzak tutmak için Meryem'i Rabbine adamıştır. Müfessire göre her şeyini Allah'a (c.c.)

³⁴⁰ Kutup, *fî Zülâli'l-Kur'ân*, C. VII, ss. 224-225.

³⁴¹ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C.VII, s. 323.

³⁴² Harman, “Meryem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 29, Ankara 2004, s. 236.

³⁴³ Âl-i İmrân, 3/35-37.

teslim etmeyen ve Allah'tan (c.c.) başkasına boyun eğen asla hür olamamıştır. İmran'ın eşi, biricik evladını Allah'a (c.c.) adaması ile ihlâs dolu teslimiyetini ortaya koymuştur. Annesinin erkek çocuk olmasını istemesinin sebebi, o gün mabetlere erkek çocukların hizmet ediyor olmasıdır. Çünkü kız erkek gibi değildir, erkeğin gösterdiği başarı ve muvafakiyeti gösteremez. Yüce Allah Hz. Meryem'i bir nebat gibi büyötmüştür. Bunun neticesinde Hz. Meryem Allah'ın (c.c.) kelimesi olan İsbâ'yı herkesten farklı olarak dünyaya getirmiştir. Bu da Allah'ın (c.c.) Hz. Meryem'e ihsanıdır.³⁴⁴

Derveze bu âyetlerde Hz. Meryem'in doğduğu ailenin İmran ailesi olduğundan ve Hz. Meryem'in dünyaya gelişinden söz edildiğini belirtmiştir. Ayrıca âyetlerde Hz. Meryem'in iffetinden ve Allah'ın (c.c.) ona inayeti üzerinde durulduğunu söylemiştir.³⁴⁵

Göröldüğü üzere Kutup ayetleri tafsilatlı bir şekilde tefsir ederken Derveze hiçbir detaya girmeden kıssanın genel durumu hakkında bilgi verip geçmiştir.

Kıssada, Meryem'in annesinin Allah'a (c.c.) olan imanına ve teslimiyetine dikkat çekilmektedir. İmran'ın eşi, Allah'a (c.c.) adanan kulun her zaman hür olacağını bildiği için kızını Allah'a (c.c.) adanmıştır.

³⁴⁴ Kutup, *fi Zilâli'l-Kur'ân*, C. II, ss. 272-275; Ayrıca bkz. Vehbe Zuhaylî, *Tefsiri'l-Münir*, Ahmed Efe (thk.) C.II, Risale Yayınları, İstanbul 2005, ss. 196-197.

³⁴⁵ Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, C.V, s. 441.

SONUÇ

Kur'ân'da kıssalar önceki Peygamberler ve geçmiş milletler hakkında bizlere bilgi vermektedir. Kur'ân, evrensel bir yapıya sahip olduğu için bütün çağlara hitap etmektedir. Bu nedenle kıssalarda yaşanan her olayı kendi çağımızla kıyaslayarak ve tefekkür ederek okumalıyız. Sadece bir peygamberin veya bir kavmin başına gelen olaylar olarak bakmamalıyız. Bütün yaşanan olaylardan kendimize dersler çıkarmalıyız. Çünkü kıssaların, geçmişte yaşanan hataların tekrar yaşanmaması için hatırlatma ve uyarı mahiyetinde olduğunu unutmamamız gerekmektedir. Hem Kur'ân'ın hem de kıssaların amacı, insanları tefekküre yöneltmek, şeytanın süslü vesveselerine karşı uyanık olmak ve ibret vermektir.

Kur'ân insanın tekâmül sürecini tamamlamada pek çok ahlakî prensipten söz eder. Biz bu ahlakî özelliklerin her birini peygamberlerin kıssalarında görmekteyiz. Bütün peygamberlerin kıssalarında Allah'ın davası uğruna bütün tehditlere, işkencelere rağmen tevhid mücadelesinden asla vazgeçmediklerine şahit olmaktayız. Ayrıca sabır kavramı hayatlarının mihenk taşı olmuştur. Ve yaptıkları davete karşılık hiçbir dünyevî beklentileri olmamış ve ecrini sadece Allah'tan beklemişlerdir. Peygamberlerin her biri bizlere bir hayat düsturunu öğretmiştir. Hz. Âdem ve Hz. Yûnus bizlere Allah'a (c.c.) tevbe etmeyi, Hz. Eyyûb musibetlere karşı sabrı, Hz. Yûsuf Rahman'dan her geleni fırsat bilmeyi, onu değerlendirmeyi ve iffetimizi korumayı, Hz. Süleymân ve Hz. Dâvûd ise şana şöhrete, makama, güce ve saltanata sahip olsak dahi Allah'a (c.c.) şükürü asla unutmamayı öğretmişlerdir.

Kıssalardaki kavimler ise bizlere ne yapmamamız gerektiğini öğretmişlerdir. Eyke halkı ölçü ve tartıda adaletli davranmayı, Lût kavmi, kadınları bırakıp da erkeklere gitmemeyi, Âd kavmi ise, güç ve saltanat şımarıklığına düşmemeyi öğretmişlerdir.

Kıssaların insanlara canlı bir tablo şeklinde aktarılması, ilahi vahyin mesajına daha farklı açıdan bakmamızı sağlamaktadır.

Çalışmada Seyyid Kutup ve İzzet Derveze tefsirlerini mukayese ettik. Kutup her âyeti teker teker ele alıp uzun uzadıya açıklamalarda bulunurken Derveze âyetleri sathi bir şekilde tefsir etme yoluna gitmiştir. Kutup kelimelerin derinliklerine inerek ayrıntılı bir şekilde tefsir etmiştir. Ancak Derveze âyetleri kısa bir şekilde açıklamış ve âyetlerden alınacak mesajlara dikkat çekmiştir. Derveze tefsirinde pek çok

müfessirin görüşüne yer vermekle beraber Tevrat'tan da bilgiler aktarmıştır. Derveze bazı âyetlerin sadece meallerini verip birkaç kelimenin açıklamasını yapıp geçmiştir. Derveze genel olarak bütün kıssaların Hz. Peygamber'e yönelik teselli, mü'minlere moral olduğunu söyleyerek kıssaların sadece indiği topluma hitap ettiğini belirtmiştir.

KAYNAKÇA

- AYDIN, “Zekeriyya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 34, İstanbul 2013, ss. 201-211.
- AYDEMİR, Abdullah, “Ashabü'l-Karye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 3, İstanbul 1991, ss. 468-469.
- ADAM, Baki, “Üzeyr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 42, İstanbul 2012, ss. 401-402.
- BAŞ, Mustafa, “Hz. Yahyâ ile ilgili Tefsir ve Tarih Kitaplarındaki Bir Rivayetin Karşılaştırmalı Tahlili”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 15/41, 2012, ss. 99-108.
- BAYRAKLI, Bayraktar, “Kurân’ı Kerîm’de Öğretim Kavramı ve Vahiy”, *Diyanet İlmî Dergi*, 27/4, 1991, ss.161-189.
- BEREKÂT, Muhammed, *Seyyid Kutup*, Risale Yayınları, İstanbul 1987.
- BEYDÂVÎ, Kadı Nasırüddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, (Thk. Abdülvehhab Öztürk) C. V, Kahraman Yayınları, İstanbul 2013.
- BOLAY, Süleyman Hayri, “Âdem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 1, İstanbul 1988, ss. 458-463.
- CÂBİRÎ, Muhammed Âbid, *Kur’ân’a Giriş*, (Thk. Muhammed Coşkun) Mana Yayınları, İstanbul 2010.
- CORA, Mustafa, “Kur’ân’da Âd Kavmi”, *The Journal of Acedemic Social Sience*, 6/3, 2013, ss.109-134.
- ÇAĞRICI, Mustafa, “Sabır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 35, İstanbul 2008, ss. 337-339.
- DERVEZE, Muhammed İzzet, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, (Thk. Şaban Karataş, Ahmet Çelen, Mehmet Çelen), C. VII, Düşün Yayınları, İstanbul 2014.
- _____, *el-Kur’ânu'l-Mecid*, (Thk. Vahdettin İnce), Ekin Yayınları, İstanbul 2017.
- DEMİR, Şehmus, *Mitoloji, Kur’ân Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınları, İstanbul 2003.
- DEMİRCİ, Muhsin, *Tefsirde Metodolojik Sorunlar*, Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.

- DİNÇER, Ferit, *Muhammed İzzet Derveze'nin et-Tefsîru'l-Hadîs Eserinde Cihad Kavramının Tefsiri* (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2015.
- ERSÖZ, İsmet, "Ashâb-ı Kehf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 3, İstanbul 1991, ss. 465-467.
- EREN, Cüneyt, "Kur'ân-ı Kerîm'de ve Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Şu'ayb Aleyhisselam", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2/2, 2002, ss. 107-132.
- EROĞLU, Muhammed, "Ashâbü'l-Uhdûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 3, İstanbul 1991, ss. 371-372.
- ESEN, Muammer, "Hz. İbrâhîm'in İmanı ve Tevhid Mücadelesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52/2, 2011, ss. 111-128.
- GÜNGÖR, Mevlüt, "Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Lokmân", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.35, 1996, ss.167-178.
- GÖRGÜN, Hilal, "Seyyid Kutup", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 37, İstanbul 2009, ss. 64-68.
- GÖRGÜN, Tahsin, "Kur'ân Kıssalarının Neliği (Mahiyeti)", *IV. Kur'ân Haftası Sempozyumu*, Ankara Ocak 1998, ss. 19-40.
- HARMAN, Ömer Faruk, "İsâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 22, İstanbul 2000, ss. 473-475.
- _____, "Meryem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 29, Ankara 2004, ss. 236-242.
- _____, "Habil ve Kabil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 14, İstanbul 1996, ss. 376-378.
- _____, "Medyen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 27, Ankara 2003, ss. 346-348.
- _____, "Tübba'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 41, İstanbul 2012, ss. 455-456.
- _____, "Ashâbü'r-Ress", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 3, İstanbul 1991, ss. 469-470.
- _____, "Dâvûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 9, İstanbul 1994, ss. 21-24.

_____, “İdris”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 21, İstanbul 2000, ss. 478-488.

_____, “Nûh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 33, İstanbul 2007, ss. 224-227.

_____, “Lût”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 27, Ankara 2003, ss. 229-230.

_____, “İshâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 22, İstanbul 2000, ss. 519-521.

_____, “Yâ’kûb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 43, İstanbul 2013, ss. 276-277.

_____, “Yûsuf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 44, İstanbul 2013, ss. 1-5.

_____, “Mûsâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 31, İstanbul 2006, ss. 207-213.

_____, “Dâvûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 9, İstanbul 1994, ss. 21-24.

_____, “Süleyman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 37, İstanbul 2010, ss. 60-62.

_____, “Zülkifl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 44, İstanbul 2013, ss. 569-570.

İBN KESİR, Ebû'l-Fidâ İmâmüddîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Thk. Abdurezzak el-Mehdi), C. XII, Karınca Yayınları, İstanbul 2010.

_____, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri* (Thk. Bekir Karlıağa, Bedrettin Çetiner), C. XVI, Çağrı Yayınları, İstanbul 1985.

İBN MANZÛR, Ebû'l-Fazl Cemâlûddîn Muhammed b. Mûkerrem, *Lisânü'l-Arab*, C. X, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1990.

KARA, Mustafa, *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'ân Kıssaları*, Ondokuz Mayıs Üniversite Yayınları, Samsun 2011.

_____, “Kur'ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz”, *İslami İlimler Dergisi*, 9/9, 2014, ss. 69-102.

KARAGÖZ, İsmail, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015.

- KARLIAĞA, Bekir, “fî Zılâli’l-Kur’ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 13, İstanbul 1996, ss. 50-51.
- KAYA, Remzi, “Ku’ân-ı Kerîm Kıssaları ve Düşündürdükleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/2, 2002, ss. 31-58.
- KIRCA, Celal, “Semûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 36, İstanbul 2009, ss. 500-501.
- KUTUP, Seyyid, *fî Zılâl-il-Kur’ân*, (Thk. M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa), C. XVI, Hikmet Yayınları, İstanbul 1972.
- _____, *Kur’ân’da Edebi Tasvir*, (Thk. Süleyman Ateş) Hilal Yayınları, Ankara 1967.
- KURŞUN, Zekeriya, “Muhammed İzzet Derveze”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 9, İstanbul 1994, ss. 187-188.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el- Ferh, *el-Câmi’li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, (Thk. M. Beşir Eryarsoy), C. XX, Buruc Yayınları, İstanbul 2000.
- KÖKSAL, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, C. II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.
- MÜSLİM, Ebu’l-Hüseyin b. Haccac el-Kuşeyri en-Nisâbüri, *Sahih-i Müslim*, (Thk. Muhammed Fuat Abdülbâki), C. XII, Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1992, “Zekat”, 124.
- MUKATİL B. SÜLEYMAN, Belhi, *Tefsîr-i Kebîr*, (Thk. Abdullah Muhammed Şehatih), C. IV, İşaret Yayınları, İstanbul 2006.
- NESEFÎ, Ebü’l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd *Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Tev’îl*, (Thk. Harun Ünal), C. X, Ravza Yayınları, İstanbul 2007.
- OKUYAN, Mehmet, *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, C. III, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2012.
- _____, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân Sözlüğü*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2015.
- _____, *Kur’ân’da Hz. Yûsuf Kıssası*, Üniversite Yayınları, Samsun 2018.
- OKUMUŞ, Mesut, *Muhammed İzzet Derveze ve Tefsirdeki Metodu*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994.

- ÖZSOY, Ömer ve Güler, *İlhami, Konularına Göre Kur'ân Fihristi*, Fecr Yayınları, Ankara 2001.
- ÖZTÜRK, Mustafa, *Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti*, Kuramer Yayınları, İstanbul 2016.
- RÂĞİP, Hüseyin b. Muhammed el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Garibi'l Kur'ân*, (Thk. Yusuf Türker), Pınar Yayınları, İstanbul 2017.
- RÂZÎ, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. XXIII, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, (Thk. Sadreddin Gümüş ve Nedim Yılmaz), C. VII, Ensar Neşriyat, İstanbul 1995.
- SARMIŞ, İbrahim, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutup*, C. II, Fecr Yayınları, Ankara 1992.
- SEMERKANDÎ, Ebü'l-Leys İmâmü'l-Hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm *Tefsîru'l-Kur'ân*, (Thk. Dursun Gürlek ve Yasemin Gürlek), Özgü Yayıncılık, İstanbul 2008.
- SİNANOĞLU, Mustafa, "İslâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 23, İstanbul 2001, ss. 2-5.
- ŞENGÜL, İdris, "Kıssa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 15, Ankara 2002, ss. 498-501.
- _____, "Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri", *IV. Kur'ân Haftası Sempozyumu*, Ankara, 17-18 Ocak 1998, ss. 169-184.
- _____, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, Işık Yayınları, İzmir 1994.
- TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. XII, Daru'l-Alimu'l-Kütüp, Riyad 2003.
- TURGAY, Nurettin, "Kur'ân Kıssaları", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/4, 2000, ss. 61-84.
- YAZICI, İshak, "Kur'ân'a Göre Hz. İsa'nın Ref'i ve İlgili Âyetlerin Yorumlarının Tahlili", *OMÜİFD*, 20/21, 2005, ss. 69-101.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. X, His Matbaacılık, İstanbul 1970.
- YİĞİT, İsmail, "Sebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 36, İstanbul 2009, ss. 241-243.

YILMAZ, H. Kamil, *Seyyid Kutup: Hayatı, Fikirleri, Eserleri*, Hikmet Yayınları, İstanbul 1980.

ZEMAŞERÎ, Ebu'l Kasım Muhammed b. İmran, *Keşşâf an Hakâ'ik-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vil*, C. VI, Mektebetü'l-Abkan, Riyad 1998.

ZUHAYLÎ, Vehbe, *Tefsirü'l-Münir*, (Thk. Ahmed Efe), C.XV, Risale Yayınları, İstanbul 2005.

ÖZ GEÇMİŞ

Büşra Mutlu 03.02.1992 yılında Gümüşhane doğdu. İstanbul Üsküdar İmam Hatip Lisesi'ni bitirdikten sonra Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2016 yılında mezun oldu. Aynı yıl OMÜ SBE Yüksek Lisans'a başladı. Mezuniyetinden bu yana Kur'ân Kursu Öğreticisi olarak görev yapan Mutlu orta derecede Arapça bilmektedir.

İletişim Bilgileri

E mail : busra-monarosa29@hotmail.com

Telefon : 05350427078